

LAPPEENRANNAN-LAHDEN TEKNILLINEN YLIOPISTO LUT
School of Business and Management
Kauppatiede

Alexi Harju

**TILINTARKASTAJIEN HAVAINTOJA OSAKEYHTIÖIDEN HALLINNOLLISISTA VIR-
HEISTÄ JA PUUTTEISTA SEKÄ NIIDEN RAPORTOINNISTA**

Työn tarkastajat:

Dosentti Helena Sjögrén

Tutkijatohtori Juha Soininen

TIIVISTELMÄ

Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto LUT
School of Business and Management
Laskentatoimen maisteriohjelma

Aleksi Harju

Tilintarkastajien havaintoja osakeyhtiöiden hallinnollisista virheistä ja puutteista sekä niiden raportoinnista

Pro gradu -tutkielma
2021

93 sivua, 5 kuviota, 3 taulukkoa ja 1 liite

Tarkastajat: Dosentti Helena Sjögrén
Tutkijatohtori Juha Soininen

Hakusanat: hallinnon tarkastus, osakeyhtiö, huolellisuusvelvoite, lojaliteettivelvoite, olennaisuus, ammatillinen harkinta

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia tilintarkastajien havaitsemia hallinnollisia virheitä ja puutteita sekä millaisia perusteita havaintojen olennaisuusarviointissa käytetään havaintoja raportoitaessa. Tutkimuksen kohteena ovat mikrokokoiset, pienet ja keskisuuret osakeyhtiöt. Tutkimusaineisto on kerätty teemahaastatteluiden avulla. Tutkimuksen aikana on haastateltu kuutta tilintarkastajaa. Kerätty tutkimusaineisto on analysoitu sisällönanalyysin avulla.

Ilmiönä hallinnon tarkastus voidaan nähdä agenttiteorian mukaisena valvontamekanismina. Hallinnon tarkastus on nähty hankalasti määriteltäväksi kokonaisuudeksi, jonka on esitetty aiheuttavan tilintarkastuksen odotuskuilua. Hallinnon tarkastus on laillisuusvalvontaa, joka kohdistuu johdon huolellisuus- ja lojaliteettivelvoitteen noudattamiseen. Hallinnon tarkastuksen toteuttamista ohjaa vakiintunut käytäntö ja tilintarkastuksen peruseriaatteen. Hallinnon tarkastuksen raportointia ohjaa tilintarkastajan huomautusvelvollisuus ja toiminnan jatkuvuuden olennaisen epävarmuuden raportointi. Olennaisiksi arvioidut hallinnolliset virheet ja puutteet raportoidaan julkisessa tilintarkastuskertomuksessa. Epäolennaiset havainnot raportoidaan ei-julkisissa tilintarkastajan muissa raporteissa.

Tutkimuksen aikana havaittiin, että kirjanpidon asianmukaiseen järjestämiseen, vaarallisiin työyhdistelmiin, kokouspöytäkirjoihin ja rekisteri-ilmoituksiin sekä osakeyhtiölain vastaisiin lähipiirilainoihin liittyvät hallinnolliset virheet ja puutteet ovat yleisiä. Kokonaisuutena hallinnollisia virheitä ja puutteita havaittiin esiintyvän usein, mutta havainnot ovat useimmiten epäolennaisia. Tutkimuksen perusteella johto ei useinkaan ole tietoinen kaikista hallinnollisista velvoitteista. Hallinnollisten virheiden ja puutteiden olennaisuusarviointissa kiinnitetään tyyppillisesti huomiota ainakin mahdollisen vahingonkorvausvelvollisuuden muodostumiseen ja kolmansien osapuolien oikeuksien loukkauksiin sekä tilinpäätöksen lukijoiden perusteltuihin tietotarpeisiin. Lisäksi arvioidaan ainakin virheiden ja puutteiden laajuutta, toistuvuutta ja tahallisuutta sekä törkeyttä. Tutkimuksen johtopäätösten mukaan tilintarkastajien ja kirjanpitäjien on suositeltavaa ohjeistaa johtoa hallinnollisissa asioissa, jotta ne hoidetaan asianmukaisesti. Tilintarkastajien on myös suositeltavaa dokumentoida työnsä ja raportoinnin perustelut asianmukaisesti.

ABSTRACT

Lappeenranta-Lahti University of Technology LUT
School of Business and Management
Master's Programme in Accounting

Aleksi Harju

Auditors' observations of administrative errors and omissions and their reporting in limited liability companies

Master's thesis

2021

93 pages, 5 figures, 3 tables and 1 appendix

Examiners: Docent Helena Sjögrén

Post-Doctoral Researcher Juha Soininen

Keywords: audit of governance, limited liability company, duty of care, duty of loyalty, materiality, professional judgement

Aim of this thesis is to research auditors' observations of administrative errors and omissions and what criteria are used in materiality assessment when reporting findings. Small and medium-sized limited liability companies are target of this research. Research material is collected through semi-structured interviews. Six auditors have been interviewed during the research. Collected research material is analyzed using content analysis.

As phenomena audit of governance can be seen as a control mechanism according to the agency theory. Audit of governance have been seen as a complex concept and complexity is proposed to cause audit expectation gap. Audit of governance is legality control which monitor complying of duty of care and duty of loyalty. Audit of governance is guided by established practice and basic principles of auditing. Reporting of audit of governance is guided by auditors remarking obligation and obligation to report material going concern issues. Material errors and omissions are reported in public audit report. Immaterial findings are reported in other non-public audit reports.

Appropriate arrangement of accounts, separation of duties, minutes, register notifications, debts concerning related parties which are contrary to the limited liability companies act were found to be areas where errors and omissions are common. Generally administrative errors and omissions were found to be common but most of the times findings are immaterial. According to the research, management of the company is usually unaware of some of their administrative duties. Materiality assessment of errors and omissions is typically focused on potential liability in damages, violating rights of third parties and justified reasons of financial statement users to get the information. Also, scope, frequency, level of intentionality and level of aggravation of errors and omissions are under materiality assessment. According to the conclusions of the research, it is recommended that auditors and bookkeepers guide management of the company in administrative duties to ensure that they are implemented under the requirements. It is also recommended that auditors appropriately document their own work and reasoning behind their reporting decisions.

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja rajaukset	2
1.2	Tutkimuksen menetelmät ja aineisto	3
1.3	Tutkimuksen viitekehys	4
1.4	Tutkimuksen rakenne	8
2.	HALLINNON TARKASTUS, KESKEISET TEORIAT JA KÄSITTEET	9
2.1	Agenttiteoria	9
2.2	Hallinnon tarkastuksen määritelmä	11
2.3	Odotuskuilu hallinnon tarkastuksen haasteena	13
2.4	Hallinnon tarkastusta ohjaavat periaatteet	14
2.4.1	Hyvä tilintarkastustapa	15
2.4.2	Tilintarkastusriski ja kohtuullisen varmuuden periaate	16
2.4.3	Olellisuuden periaate	18
2.4.4	Ammatillinen harkinta ja skeptisyys	19
3.	JOHDON TOIMINNAN LAINMUKAISUUDEN VALVONTA	21
3.1	Johdon huolellisuusvelvoite	21
3.2	Johdon lojaliteettivelvoite	22
3.3	Huolellisuus- ja lojaliteettivelvoitteen valvonnan keskeisiä käytännön kohteita ..	23
3.4	Hallinnon tarkastuksen raportointi	28
3.4.1	Keskeiset tilintarkastajan raportit	28
3.4.2	Tilintarkastajan huomautusvelvollisuus	30
3.4.3	Toiminnan jatkuvuuteen liittyvä olellinen epävarmuus	32
4.	TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO	33
4.1	Tutkimuksen menetelmävalinnat	33
4.2	Tutkimuksen toteutus	35
4.3	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	39
5.	TUTKIMUKSEN TULOKSET JA POHDINTA	43
5.1	Tulosten esittely ja analysointi	43
5.1.1	Hallinnon tarkastus sekä sen hyödyt ja haasteet	43
5.1.2	Havaittuja hallinnollisia virheitä ja puutteita	50
5.1.3	Havaintojen olellisuusarvioinnissa käytettyjä perusteita	58
5.2	Tulosten pohdinta	61
5.2.1	Hallinnon tarkastus sekä sen hyödyt ja haasteet	61
5.2.2	Havaittuja hallinnollisia virheitä ja puutteita	67

5.2.3	Havaintojen olennaisuusarvioinnissa käytettyjä perusteita	74
6.	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	78
6.1	Tutkimuskysymyksiin vastaaminen ja johtopäätökset	78
6.1.1	Millaisia virheitä ja puutteita havaitaan hallinnon tarkastuksien aikana	78
6.1.2	Millaisia perusteita havaintojen olennaisuusarvioinnissa käytetään	82
6.1.3	Tutkimuksen perusteella esitettävät suositukset	83
6.2	Jatkotutkimusehdotukset	84
	LÄHDELUETTELO	86
	LIITTEET	
	Liite 1. Haastattelukysymykset	

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Lakisääteisen hallinnon tarkastuksen viitekehys

Kuvio 2. Tilintarkastusriskin malli

Kuvio 3. Tilintarkastuksen päättäminen

Kuvio 4. Tilintarkastajan keskeiset raportointimuodot

Kuvio 5. Tutkimusaineiston kerääminen ja analysointi

Taulukkoluetelo

Taulukko 1. Hallinnon tarkastuksen keskeisiksi katsottuja käytännön kohteita

Taulukko 2. Haastatellut tilintarkastajat

Taulukko 3. Hallinnon tarkastuksissa havaittuja virheitä ja puutteita

1. JOHDANTO

Kososen (2005, 37) mukaan hallinnon tarkastus on ollut osana suomalaista lakisääteistä tilintarkastusta jo 1800-luvun lopulta lähtien. Suomalaisen tilintarkastuksen historian aikana hallinnon tarkastus on koettu ajan kuluessa entistä tärkeämmäksi ja sen on voitu katsoa olevan myös tärkein lakisääteisen tilintarkastuksen kohde (Kosonen 2005, 245-248). Hallinnon tarkastuksen voi katsoa palvelevan myös yhteiskuntaa muun muassa harmaan talouden torjumisessa (Tuokko 2018). Hallintoa on toisaalta esitetty poistettavaksi lakisääteisen tilintarkastuksen kohteista (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tilintarkastuslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 70/2016 vp, 23). Perusteina on esitetty hallinnon tarkastuksen sisällöllistä epäselvyyttä, joka saattaa aiheuttaa hallinnon tarkastukseen tilintarkastuksen odotuskuilun. Ehdotuksen perusteella hallintoon kohdistuvat tarkastustoimenpiteet voitaisiin johtaa hyvästä tilintarkastustavasta, kansainvälisistä tilintarkastusalan standardeista ja huomautusvelvollisuudesta. Tällä on esitetty olevan hallinnon tarkastusta selkiyttävä vaikutus, joka myös yhdenmukaistaisi kotimaisia käytäntöjä kansainväliseen käytäntöön. (Kettunen 2016)

Ruohosen (2020, 14) mukaan Suomessa ja ulkomailla erilaisia tilintarkastukseen liittyviä aiheita on tutkittu kattavasti, mutta hallinnon tarkastukseen kohdistuva kansainvälinen tutkimus on ollut vähäistä tai sitä ei ole ollut ollenkaan. Lakisääteisen hallinnon tarkastuksen on katsottu kuuluvan lähinnä pohjoismaiseen tilintarkastukseen, eikä sitä sovelleta muissa maissa ainakaan tässä muodossa (Riistama 1999, 246; Ruohonen 2020, 14; Satopää 2019, 90), joka selittää vähäistä kiinnostusta kansainvälisen tutkimuksen kentässä. Blummé (2008, 27-28) esittääkin hallinnon tarkastuksen olevan kansallisella tasolla esiintyvä tilintarkastuksen erityispiirre.

Ruohosen (2020, 14-15) mukaan hallinnon tarkastusta on pääsääntöisesti käsitelty Suomessa lähinnä tilintarkastukseen ja erityisesti osakeyhtiöoikeuteen kohdistuvassa kirjallisuudessa, mutta aiheen käsittelyä ei useimmiten ole toteutettu erityisen syvällisesti ainakaan hallinnon tarkastuksen näkökulmasta. Satopään (2019, 21) mukaan tieteellistä tutkimusta on toteutettu melko vähän myös suomalaisten pienyritysten tilintarkastuksesta. Edellä mainitut seikat aiheuttavat tutkimuksen osalta haasteita soveltuvan kotimaisen ja kansainvälisen tieteellisen tutkimuskirjallisuuden käytössä, josta johtuen tutkimuksessa on ollut välttämätöntä käyttää suhteellisen paljon lähteinä kotimaista tilintarkastus- ja oikeuskirjallisuutta. Esimerkiksi Torpo (2012, 62) tunnisti vastaavan ongelman suomalaiseen tilintarkastukseen kohdistuvassa väitöskirjassaan.

Kosonen (2005, 241) tutki väitöskirjassaan tilintarkastuksen historiallista kehittymistä yhden vuosisadan ajalta ja hän havaitsi, että hallinnon tarkastus ja sen sisältö on ollut jokaisella vuosikymmenellä tilintarkastajien keskeisinä keskustelunaiheina. Muun muassa Riistama (1999, 246-265) toi kirjassaan esille näkökulmia hallinnon tarkastuksen sisällöstä ja käytännön kohteista. Torpo (2012, 98) sivusi väitöskirjassaan tilintarkastajien näkemyksiä hallinnon tarkastuksen kohteista. Hyvää tilintarkastustapaa käsittelevässä väitöskirjassaan myös Satopää (2019, 89-90) haastatteli pienenä osana tilintarkastajia siitä, mitä he kokevat hallinnon tarkastuksen olevan ja mitä siihen kuuluu sisällöllisesti. Ruohonen (2020, 8-9) tarkasteli tutkimuksessaan hallinnon tarkastuksen sisällön lisäksi ISA-standardien ja tilintarkastajan huomautusvelvollisuuden suhdetta hallinnon tarkastukseen sekä tilintarkastajan hallinnon tarkastukseen liittyvää vahingonkorvausriskiä ja hallinnon tarkastuksen sääntelyn uudistamista.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja rajaukset

Aiempi hallinnon tarkastukseen kohdistuva kirjallisuus ja tutkimus (esimerkiksi Kosonen 2005, 241; Riistama 1999, 246-265; Ruohonen 2020, 8-9; Satopää 2019, 89-90; Torpo 2012, 98) näyttäisi keskittyvän erityisesti hallinnon tarkastamisen sisällölliseen määrittelyyn ja jonkin verran raportointiin. Kirjallisuudesta ja tutkimuksesta ei kuitenkaan näyttäisi nousevan suuremmin havaintoja siitä, millaisia virheitä tai puutteita hallinnon tarkastusten aikana havaitaan. Toisaalta raportoinnin osalta on käsitelty lähinnä yleisiä ohjaavia periaatteita siitä, miten tilintarkastuksien ja hallinnon tarkastuksien aikana havaittuja virheitä tulisi raportoida, eikä käytännön havaintoja ole suuremmin nostettu esille.

Tässä tutkimuksessa on tavoitteena täyttää hallinnon tarkastukseen liittyvää tutkimusaukkoa ja tutkia tilintarkastajien hallinnon tarkastuksien aikana havaitsemia virheitä ja puutteita sekä miten tilintarkastajat soveltavat käytännön tasolla ammatillista harkintaa tehdessään olennaisuusarviointia hallinnon tarkastuksen havaintojen raportointia varten.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Millaisia virheitä ja puutteita havaitaan hallinnon tarkastuksien aikana?
- Millaisia perusteita havaintojen raportoinnin olennaisuusarvioinnissa käytetään?

Tilintarkastuslain (18.9.2015/1141) 3. luvun 1 §:n mukaan ”*tilintarkastuksen kohteena on yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto.*” Muun muassa Riistama

(1999, 248) ja Ruuhonen (2020, 10) toteavat, että kirjanpidon ja tilinpäätöksen tilintarkastusta ei voida täysin erottaa hallinnon tarkastuksesta ja ne eivät ole toisistaan täysin erillisiä kokonaisuuksia. Kirjanpitoon ja tilinpäätökseen liittyviä seikkoja tutkitaan ainoastaan soveltuvin osin, kun ne ovat yhteydessä hallinnon tarkastukseen. Tilintarkastusprosessin osalta tutkimus rajataan koskemaan päättämisvaihetta, jonka aikana arvioidaan kerättyä tilintarkastusevidenssiä ja raportoidaan tilintarkastuksesta.

Tutkimus rajataan koskettamaan mikrokokoisia, pieniä ja keskisuuria osakeyhtiöitä. Tutkimuksessa mikrokokoisiksi ja pieniksi yhtiöiksi katsotaan yhtiöt, jotka täyttävät kirjanpitolain (30.12.1997/1336) 1. luvussa olevan määritelmän mikrokokoisesta tai pienestä yhtiöstä. Keskisuurella yhtiöllä tarkoitetaan sellaista yhtiötä, joka ei täytä kirjanpitolain pien- tai suur yrityksen määritelmää, vaan jää kokonsa puolesta näiden kahden määritelmän väliin. Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu pörssiin listatut julkisesti noteeratut osakeyhtiöt, vaikka ne kuuluisivat kokonsa puolesta rajauksen sisälle. Ruuhonen (2020, 256-257) toteaa, että yleisen edun kannalta merkittäviin yhteisöihin, kuten pörssi-yhtiöihin kohdistuu erityisiä hallinnollisia velvoitteita. Näiden tutkiminen ei tämän tutkimuksen osalta ole tarkoituksenmukaista.

Horsmanheimo, Kaisanlahti ja Steiner (2017, 93) toteavat, että osakeyhtiöiden hallintoa ohjaavat useat muutkin lait osakeyhtiönlain lisäksi, joten hallinnon tarkastukseen kuuluvien säännösten rajaaminen ei ole yksiselitteistä. Tästä johtuen tutkimuksessa tullaan keskittymään hallinnon tarkastukseen osakeyhtiönlain näkökulmasta, koska Mähösen ja Villan (2006b, 1) mukaan osakeyhtiölaki on osakeyhtiön hallinnon ja corporate governancen kannalta keskeisintä sääntelyä, joka muodostaa sääntelyn ytimen.

1.2 Tutkimuksen menetelmät ja aineisto

Tutkimuksen empiirinen osuus on toteutettu kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluilla. Gubrium, Holstein, Marvasti ja McKinney (2012, 197) esittävät, että teemahaastattelut ovat soveltuva aineistonkeruumenetelmä, kun vastauksia on haastavaa ennakoida etukäteen, mutta tutkijalla on yleiskäsitys tutkittavasta teemasta. Koskisen, Alasuutarin ja Peltosen (2005, 104) mukaan teemahaastattelussa haastattelukysymykset ja teemat ovat tutkijan määrittelemiä, mutta haastateltavalla on enemmän vapauksia kysymyksiin vastaamisessa.

Laadullinen aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä. Flickin (2014, 171) mukaan sisällönanalyysillä tarkoitetaan menetelmää, jossa tutkimusaineiston määrää karsitaan systemaattisesti ja olennaiset asiat kategorisoidaan omiin luokkiin. Tutkimuksen kohteena on keskeisesti hallinnon tarkastuksen aikana havaitut virheet ja puutteet sekä niiden raportointi. Näiden seikkojen tutkimisessa ja analysoinnissa on tarkoituksenmukaista käyttää soveltuvia kategorioita, koska havaintoja voidaan luokitella eri ryhmien alle.

Tutkimuksen aikana haastateltiin yhteensä kuutta tilintarkastajaa, joista neljä oli HT-tilintarkastajia ja kaksi KHT-tilintarkastajia. Kaikki haastatellut tilintarkastajat ovat työskennelleet useita vuosia tilintarkastusalalla. Heillä on ollut haastatteluhetkellä myös kattavasti tutkimukseen soveltuvia osakeyhtiöasiakkaita.

1.3 Tutkimuksen viitekehys

Seuraavaksi käsitellään lyhyesti toisen ja kolmannen pääluvun teoreettisen viitekehyyksen keskeisin sisältö ja määritellään tutkimuksen keskeiset käsitteet. Lisäksi kuvataan hallinnon tarkastukseen liittyvien eri osa-alueiden väliset yhteydet.

Hallinnon tarkastusta voidaan ilmiönä pyrkiä selittämään Jensenin ja Mecklingin (1976) esittelemällä agenttiteorialla. Agenttiteorian mukaan päämies-agenttisuhteissa päämiehellä ja agentilla voi olla erilaisia tavoitteita, joista voi muodostua erilaisia ongelmia (Eisenhardt 1989, 58). Päämiehellä on katsottu olevan rajalliset mahdollisuudet valvoa agentin toimintaa itsenäisesti (Roth & O'Donnel 1996, 679). Liiketaloudellisissa tutkimuksissa päämiehen on tyypillisesti katsottu tarkoittavan osakkeenomistajia ja agentin yhtiön johtoa (Mihret 2014, 772). Myös määräysvaltaa käyttävien ja vähemmistöosakkeenomistajien (Mähönen & Villa 2006a, 88) sekä yhtiön sidosryhmien ja yhtiön välille voidaan katsoa muodostuvan päämies-agenttisuhte (Mihret 2014, 772).

Päämies-agenttisuhteisiin kohdistuvia ongelmia pyritään tyypillisesti ehkäisemään valvonnalla tai palkitsemisjärjestelmillä (Gomez-Mejia & Balkin 1992, 923). Hallinnon tarkastus on lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä laillisuustarkastusta, jonka yhteydessä arvioidaan ja valvotaan johdon toimien lainmukaisuutta. Johdon toimintaa ohjaa osakeyhtiössä yleinen huolellisuus- ja lojaliteettivelvoite, joiden noudattamista tilintarkastaja erityisesti valvoo hallinnon tarkastuksen aikana. (Halonen & Steiner 2009, 428; Horsmanheimo et al. 2017, 92; Horsmanheimo & Steiner 2017, 255; Ruohonen 2020, 304) Johdon tulee

huolellisella aktiivisella toiminnallaan edistää yhtiön etua, joka tarkoittaa kaikkien osakkeenomistajien etua (Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2018a, 50-53).

Lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä toteutettavan hallinnon tarkastuksen voi siis nähdä olevan päämiehen asettama johtoon kohdistuva valvontamekanismi. Pienissä yhtiöissä osakkeenomistajat ja johto voivat toisaalta usein olla yksi ja sama taho (Airaksinen et al. 2018a, 455; Helminen 2007, 506). Tällöin yhtiössä ei käytännössä muodostu perinteistä päämies-agenttisuhdetta. Ruohonen (2020, 5) näkee sidosryhmien osalta erityisesti velkojien näkökulman korostuvan hallinnon tarkastuksen yhteydessä, kun omistus ja johto eivät ole eriytyneet.

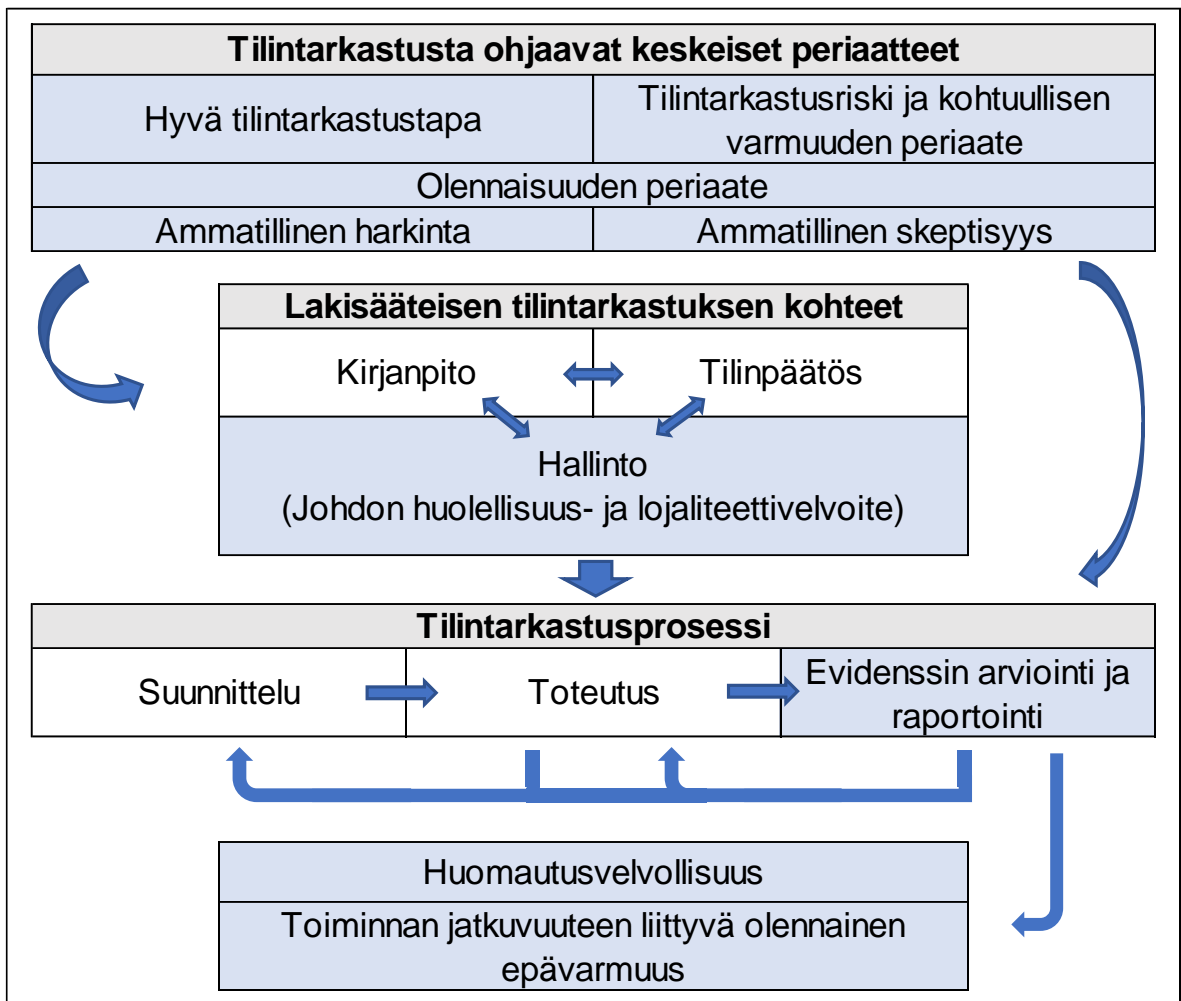
Hallinnon tarkastuksen sisällöllisen epäselvyyden on esitetty aiheuttavan odotuskuilun (Ruohonen 2020, 4; Ruuska 2017), jonka on katsottu tarkoittavan eroa tilintarkastajan työn ja tilinpäätöksen lukijoiden työhön kohdistamien odotusten välillä (Porter 1993, 50). Tilintarkastuksen odotuskuilu voi muodostua erilaisissa tilanteissa. Tilintarkastajan toimintaa voidaan kyseenalaistaa, koska tilintarkastaja ei ole varoittanut yhtiön toiminnan jatkuvuuteen liittyvästä epävarmuudesta. Toisaalta tilintarkastajan toimintaa voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi silloin, jos tilintarkastaja ei ole havainnut petosta tai muuta väärinkäytöstä. (Dennis 2010, 131) Esimerkiksi Suomessa tilintarkastuksen kautta voi olla haastavaa puuttua mahdollisiin väärinkäytöksiin, koska keinot puuttumiseen voivat olla rajalliset (Mähönen 2008, 585). Toiminnan jatkuvuuteen liittyviin mukautuksiin on taas havaittu liittyvän suhteellisen paljon epätarkkuutta (Blay, Moon & Paterson 2016, 46).

Blummén (2008, 65) mukaan käytännön tasolla hyvää tilintarkastustapaa noudattava tilintarkastaja noudattaa voimassa olevia säännöksiä, lakeja ja kansainvälisiä tilintarkastusalan standardeja. Tilintarkastukseen keskeisesti liittyvä tilintarkastusriski määritellään tyypillisesti riskiksi siitä, että tilintarkastaja antaa epäasianmukaisen tilintarkastajan lausunnon, jolloin tilintarkastaja on antanut vakiomuotoisen tilintarkastajan lausunnon, vaikka tarkastuskohteeseen on tosiasiasa sisältynyt olennainen virhe tai puute, jonka perusteella tilintarkastajan lausuntoa olisi tullut mukauttaa. Tilintarkastaja on velvollinen saavuttamaan kohtuullisen varmuuden siitä, että tilintarkastuksen kohteeseen ei sisälly olennaisia virheitä ja puutteita. (Houston, Peters & Pratt 1999, 281-282) Kohtuullisella varmuudella tarkoitetaan korkeaa varmuustasoa (Blummé 2008, 88), muttei kuitenkaan täyttä varmuutta, koska käytännössä tilintarkastuksen aikana ei ole mahdollista saavuttaa täydellistä varmuutta tilintarkastuksen luontaisista rajoitteista johtuen (Halonen & Steiner 2009, 43; Horsmanheimo et al. 2017, 133).

Tilintarkastuksen näkökulmasta tarkastuksen aikana havaitut seikat ovat olennaisia silloin, kun niillä voidaan kohtuudella odottaa olevan vaikutusta riittävän asiantuntevan henkilön päätöksentekoon. Tilintarkastajan tulee käyttää ammatillista harkintaa arvioidessaan sitä, onko havaittu virhe tai puute olennainen informaation käyttäjien näkökulmasta. (Roberts & Dwyer 1998, 573) Tilintarkastajan tulee myös noudattaa ammatillista skeptisyyttä, jolla voidaan tarkoittaa kriittistä suhtautumista ja kyseenalaistavaa sekä epäilevää otetta havaittuihin seikkoihin (Kang, Trotman & Trotman 2015, 61). Skeptisesti toimiessaan tilintarkastaja tiedostaa myös mahdollisuuden olennaisen virheen tai puutteen olemassaololle tai sille, että johto on voinut toimia epärehellisesti (Bowlin, Hobson & Piercey 2015, 1367).

Tilintarkastuslain (2015/1141) 3. luvussa ja 5 §:ssä tilintarkastajaa edellytetään antamaan tilintarkastuksesta tilintarkastuskertomus. Hallinnon tarkastukseen liittyvät tilintarkastuskertomuksen mukautukset koskevat erityisesti tilanteita, joissa tilintarkastaja on joutunut antamaan huomautuksen johdon toiminnasta tai lisätiedon toiminnan jatkuvuuteen liittyvästä olennaisesta epävarmuudesta (Ruohonen 2020, 95). Tilintarkastuskertomuksen julkisesta luonteesta johtuen voi mukautuksista aiheutua merkittäväkin haittaa yhtiölle, joten raportoitavien seikkojen olennaisuuden arvioinnissa on syytä käyttää erityistä huolellisuutta ja harkintaa (Immonen & Nuolima 2017, 141; Ruohonen 2020, 114).

Tilintarkastuslain (2015/1141) 3. luvun 7 §:n mukaan tilintarkastaja voi myös antaa huomautuksia tilintarkastuspöytäkirjassa. Tilintarkastuspöytäkirja ei ole lähtökohtaisesti julkinen raportti ja siinä esitetyt huomautukset eivät ole luonteeltaan niin olennaisia, että niistä tulisi raportoida julkisessa tilintarkastuskertomuksessa (Halonen & Steiner 2009, 454-455; Horsmanheimo et al. 2017, 147-152; Ruohonen 2020, 128-130). Tilintarkastaja voi käyttää yhtiön johdon kanssa kommunikointiin myös vapaamuotoista tilintarkastusmuistiotia, josta ei ole säädetty tilintarkastuslaissa (Halonen & Steiner 2009, 475; Horsmanheimo & Steiner 2017, 412-413; Ruohonen 2020, 128). Tilintarkastaja voi antaa muistion lisäksi myös muita epävirallisempia kirjallisia selvityksiä ja raportteja tekemistään havainnoista kommunikoidessaan hallintoelinten kanssa (Blummé 2008, 150). Kirjallisen raportoinnin lisäksi tilintarkastaja voi raportoida havaintojaan suullisesti, vaikka sitä ei ole tilintarkastuslaissa erikseen määritelty kirjallisen raportoinnin tapaan (Horsmanheimo & Steiner 2017, 414). Kirjallista raportointia ei voida kuitenkaan korvata suullisella raportoinnilla. Suullisen raportoinnin tehtävänä on selventää ja täydentää kirjallisen raportoinnin tietoja tarvittaessa. (Horsmanheimo et al. 2017, 160)

Kuvio 1. Lakisääteisen hallinnon tarkastuksen viitekehys

Kuviossa 1 on kuvattu lakisääteisen tilintarkastuksen kokonaisuus hallinnon tarkastuksen näkökulmasta. Kuvio on toisen ja kolmannen pääluvun teoreettisesta viitekehyksestä muodostettu kokonaiskuva. Tämän tutkimuksen näkökulmasta keskeiset osa-alueet on korostettu sinisellä värillä. Vaikka tutkimuksen kohteena onkin hallinnon tarkastus, on sillä kuvion mukaisesti kiinteä yhteys kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastukseen. Tutkimuksen kohteena oleva tilintarkastusevidenssi kerätään tilintarkastuksen toteutuksen aikana, jonka kohteisiin vaikuttaa keskeisesti tilintarkastuksen suunnittelu. Tilintarkastusprosessissa voidaan aina tarvittaessa palata prosessin aiempiin vaiheisiin. Vaikka suunnittelua ja toteutusta ei tässä tutkimuksessa tarkastella tarkemmin, on niillä keskeinen vaikutus tilintarkastuksen päättämävaiheeseen. Tilintarkastajan raportoinnissa korostuu hallinnon tarkastuksen näkökulmasta erityisesti huomautusvelvollisuus ja toiminnan jatkuvuuteen liittyvän olennaisen epävarmuuden raportoiminen. Tilintarkastusta ohjaavat keskeiset periaatteet vaikuttavat kaikissa tilintarkastuksen vaiheissa.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tässä ensimmäisessä pääluvussa eli johdannossa on käsitelty aiempaa aiheeseen liittyvää tutkimusta ja kirjallisuutta sekä muodostettu tutkimuskysymykset. Johdannossa on lyhyesti esitetty myös sovelletut tutkimusmenetelmät. Lisäksi johdannossa on esitelty lyhyesti tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostama kirjallisuus ja määritelty keskeiset käsitteet.

Tutkimuksen teoriaosuus muodostuu pääluvuista kaksi ja kolme. Ensimmäisessä teorialuvussa on käsitelty hallinnon tarkastusta yleisemmällä tasolla keskittymällä keskeisten käsitteiden tarkempaan määrittelemiseen. Toisessa teorialuvussa on syvennetty tarkemmin käytännön hallinnon tarkastukseen, hallinnon tarkastuksen keskeisiin käytännön kohteisiin ja raportointiin sekä siihen, miten ensimmäisessä teorialuvussa esitetyt keskeiset käsitteet ilmenevät käytännön hallinnon tarkastuksessa.

Tutkimuksen neljännessä pääluvussa esitellään tarkemmin käytetty tutkimus- ja analysointimenetelmä. Kyseisessä luvussa esitellään myös tutkimuksen käytännön toteuttaminen ja esitellään haastateltujen tilintarkastajien taustatiedot yleisellä tasolla. Lisäksi luvussa arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja pohditaan luotettavuuteen vaikuttavia seikkoja.

Tutkimuksen viidennessä luvussa käsitellään tutkimuksen tuloksia. Luvun ensimmäisessä osassa esitellään ja analysoidaan haastattelujen vastauksista saadut tulokset. Tulosten käsittelyn jälkeen luvussa pohditaan saatuja tuloksia. Saadut tulokset heijastetaan toisen ja kolmannen pääluvun teoreettiseen viitekehykseen. Pohdinnan yhteydessä arvioidaan teoreettisen viitekehyksen ja tulosten välisiä yhtäläisyyksiä sekä eroja ja näiden mahdollisia perusteluita. Kuudennessa ja viimeisessä pääluvussa vastataan tässä johdannossa esitettyihin tutkimuskysymyksiin sekä tehdään vastausten pohjalta johtopäätöksiä ja suosituksia. Luvun loppuun esitetään mahdollisia jatkotutkimusehdotuksia.

2. HALLINNON TARKASTUS, KESKEISET TEORIAM JA KÄSITTEET

Teoreettisen viitekehyksen ensimmäisessä pääluvussa pyritään selittämään hallinnon tarkastusta ilmiönä agenttiteorian näkökulmasta sekä määrittämään kirjallisuuden avulla hallinnon tarkastus. Lisäksi määrittämään tilintarkastukseen liittyvät keskeiset käsitteet ja periaatteet, jotka ohjaavat tilintarkastuksen toteuttamista ja sen myötä myös hallinnon tarkastusta.

2.1 Agenttiteoria

Agenttiteorian esittivät alun perin Jensen ja Meckling (1976) tutkimuksessaan, jossa he käsittelevät päämies-agenttisuhdetta ja siihen liittyviä ongelmia. Agenttiteoriaa on hyödynnetty suhteellisen paljon liiketaloustieteellisissä tutkimuksissa. Agenttiteorian keskeisenä teemana on päämiehen ja agentin väliset suhteet sekä näihin liittyvät ongelmat. Päämies-agenttisuhteissa päämiehen asioita hoitaa hänen puolestaan päämiehen valtuuttama agentti. (Cuevas-Rodriguez, Gomez-Mejia & Wiseman 2012, 526-527; Eisenhardt 1989, 57-58) Keskeisenä näkökulmana ja ongelmana agenttiteoriassa on katsottu olevan, että päämiehellä ja agentilla on olettamuksen mukaan omat toimintaa ohjaavat intressit, eivätkä päämäärät välttämättä aina ole yhdenmukaiset toistensa kanssa (Gomez-Mejia & Balkin 1992, 923). Päämiehellä on katsottu olevan rajalliset mahdollisuudet valvoa agentin toimintaa itsenäisesti (Roth & O'Donnel 1996, 679) ja päämiehen sekä agentin hallitseman informaation välillä vallitsee epäsymmetria (Eisenhardt 1989, 62-63). Agentilla on katsottu tyypillisesti olevan myös sellaista tietoa ja osaamista, jota päämiehellä ei ole käytössä. Tämän on katsottu kasvattavan moraalikadon riskiä, jolloin agentti alkaa ajamaan omaa etuaan päämiehen edun sijasta. (Gomez-Mejia & Balkin 1992, 923)

Päämiehen ja agentin on katsottu agenttiteorian näkökulmasta olevan omien etujensa maksimoitsijoita (Roth & O'Donnel 1996, 679). Toisaalta agenttiteoriaa on kritisoitu olettamuksesta, että päämies-agenttisuhteissa olevat toimijat pyrkisivät lähtökohtaisesti toimimaan opportunistisesti ja ajamaan omaa etuaan mahdollisimman tehokkaasti. Tämän näkökulman on katsottu olevan liiallisen negatiivinen, eikä lähtökohtaisesti voida olettaa agentin pyrkivän aina edistämään vain omaa etuaan. (Cuevas-Rodriguez et al. 2012, 527) Liiketaloudellisissa tutkimuksissa päämiehen on tyypillisesti katsottu tarkoittavan osakkeenomistajia ja agentin yhtiön johtoa. Kyseistä näkökulmaa on kritisoitu liian suppeaksi. Päämies-agenttisuhteiden on katsottu muodostuvan myös yhtiön sidosryhmien ja yhtiön välille.

(Mihret 2014, 772) Myös määräysvaltaa käyttävien ja vähemmistöosakkeenomistajien välille voidaan katsoa muodostuvan päämies-agenttisuhte (Mähönen & Villa 2006a, 88).

Päämies-agenttisuhteissa muodostuvia oman edun tavoitteluun liittyviä ongelmia on tyypillisesti katsottu voitavan ehkäistä kahdella tavalla. Päämies voi järjestää erilaisia valvontamekanismeja, joilla voidaan valvoa suoraan agentin toimintaa. Toisena tyypillisenä tapana käytetty erilaisia palkitsemisjärjestelmiä, joilla pyritään varmistamaan, että agentti toimii päämiehen edun mukaisesti. (Cuevas-Rodriguez et al. 2012, 532; Gomez-Mejia & Balkin 1992, 923) Hallinnon tarkastusta ilmiönä voidaan pyrkiä perustelemaan agenttiteorian pohjalta. Johdon tulee huolellisella toiminnallaan edistää yhtiön etua ja olla lojaali yhtiötä kohtaan ja yhtiökokouksen valitsema tilintarkastaja valvoo näiden periaatteiden noudattamista hallinnon tarkastuksen aikana. Tästä näkökulmasta hallinnon tarkastuksen voi tilintarkastuksen osana mieltää olevan päämiehen asettama valvontamekanismi.

Pienissä yhtiöissä osakkeenomistajat ja johto voivat usein olla yksi ja sama taho (Airaksinen et al. 2018a, 455; Helminen 2007, 506). Tällöin yhtiössä ei käytännössä muodostu perinteistä päämies-agenttisuhdetta. Ruohonen (2020, 5) näkee sidosryhmien osalta erityisesti velkojien näkökulman korostuvan hallinnon tarkastuksen yhteydessä, kun omistus ja johto eivät ole eriytyneet. Mikäli päämies-agenttisuhteen katsotaan muodostuvan myös yhtiön ja sidosryhmien välille, voidaan agenttiteorian katsoa selittävän hallinnon tarkastusta valvontamekanismina myös pienissä yhtiöissä erityisesti velkojiensuojan näkökulmasta. Osakkeenomistajien sijasta valvontamekanismista saatu hyöty kanavoituu tällöin yhtiön sidosryhmille, joka edistää myös yhteiskunnallista etua.

Tilintarkastaja valvoo hallinnon tarkastusten aikana yhdenvertaisuusperiaatteen noudattamista (Savela 2010, 12), jolla pyritään yhtenä keinona suojaamaan osakkeenomistajien vähemmistöä (Airaksinen et al. 2018a, 39). Määräysvallassa olevat osakkeenomistajat saattavat pyrkiä käyttämään määräysvaltaansa väärin vähemmistöosakkeenomistajiin nähden ajamalla ainoastaan omia etujaan. Vähemmistöosakkeenomistajien pääsyä erilaisiin tietoihin saatetaan myös pyrkiä rajoittamaan. (Vahtera 2011, 622-624) Mahdollista määräysvallan väärinkäytön kautta tapahtuvaa yhdenvertaisuusperiaatteen loukkaamista voi kuitenkin olla haastavaa arvioida, koska enemmistöllä on enemmistöperiaatteen mukainen oikeus käyttää päätösvaltaansa ja tehdä päätöksiä yhtiössä (Vahtera 2011, 618-619). Valvonnan voidaan kuitenkin katsoa pyrkivän suojaamaan osakkeenomistajia myös toisten osakkeenomistajien opportunistiselta kielletyksi katsottavalta käyttäytymiseltä, vaikka valvonta suoranaisesti kohdistetaankin johtoon. Toisaalta Cuevas-Rodriguez et al. (2012, 527) esittivät,

että agentin ei voida aina katsoa pyrkivän vain oman edun tavoitteluun. Tilintarkastus voi todennäköisesti auttaa valvontamekanismina yhtiötä yleisesti toimimaan sääntöjen mukaisesti ja välttämään vahingossa tapahtuvia hallinnollisia rikkeitä.

2.2 Hallinnon tarkastuksen määritelmä

Ruuskan (2017) mukaan Suomessa hallinnon tarkastus on tilintarkastuksen osa-alueena koettu sisällöllisesti hankalasti määriteltäväksi tai epäselväksi kokonaisuudeksi. Burrowes ja Persson (2000, 93) ovat todenneet tutkimuksen johtopäätöksissään, että myös Ruotsissa tilintarkastajat ovat kokeneet hallinnon tarkastuksen hankalaksi käsitteeksi. Hallinnon tarkastuksen sisältöä tai tavoitteita ei ole tarkemmin määritelty Suomen lainsäädännössä tai lain esitöissä. Hallinnon tarkastukselle on muodostunut vakiintuneen käytännön kautta kuitenkin periaatteet ja sisältö, jotka ohjaavat hallinnon tarkastuksen toteuttamista. Vakiintuneesta käytännöstä johtuen, ei lainsäätäjän ole uskottu halunneen puuttua tähän ottamalla kantaa hallinnon tarkastuksen sisältöön. (Horsmanheimo et al. 2017, 91-92; Horsmanheimo & Steiner 2017, 255)

Suomessa tilintarkastajat ovat toivoneet hallinnon tarkastukseen ohjeistuksia (Satopää 2019, 89). Tilintarkastajan vastuukysymysten voidaan katsoa korostuvan, koska hallinnon tarkastukseen liittyy tyypillisesti tulkinnallisuutta (Ruohonen 2020, 6). Mahdollisissa ongelmatilanteissa Ruuska (2017) esittää riskinä sen, että hallinnon tarkastuksen kohdalla saataisi muodostua tilanteita, joissa epäselvän sääntelyn avulla vastuuta yritettäisiin siirtää tilintarkastajalle. Suomen Tilintarkastajat ry on tunnistanut hallinnon tarkastuksen sisällöllisen määrittelyn ja täsmentämisen haastavuuden. Yhdistys on aloittanut hallinnon tarkastuksen käytännön toteuttamista koskevan ohjeistuksen laatimisen. (Ruuska 2019)

Hallinnon tarkastuksen kohteena oleva hallinto on Blummén (2008, 58) mukaan laaja ja epämääräiseksi katsottava käsite ja hallintoa käsittelevässä kansainvälisessä keskustelussa on tyypillisesti käsitelty corporate governance -periaatteita. Immosen ja Nuolimaan (2017, 70) mukaan näille periaatteille ei ole helppoa löytää yksiselitteistä suomenkielistä sanaa tai määritelmää, mutta periaatteet koskevat yhtiön hallintoa. Airaksisen et al. (2018a, 439) mukaan periaatteilla voidaan tarkoittaa käytännössä kaikkia yhtiön johtamiseen ja valvontaan liittyviä seikkoja.

Osakeyhtiön näkökulmasta kyseisten periaatteiden voidaan katsoa muodostavan säännöt yhtiön hallinnolle, joita ohjaa keskeisesti osakeyhtiölaki. Nämä säännöt ohjaavat

osakeyhtiössä erityisesti sitä, miten osakeyhtiön osakkeenomistajien ja johdon sekä velkojien keskuudessa jaetaan osakeyhtiöön kohdistuvaa valtaa, vastuuta ja varallisuutta. (Mähönen & Villa 2006b, 1) Osakeyhtiölaki ei ole kuitenkaan ainoa, joka ohjaa osakeyhtiön hallintoa, vaan esimerkiksi suosituksilla on roolinsa hallinnon ohjauksessa ja sääntöjen luonnissa. Corporate governance -periaatteiden laajuudesta johtuen, koko periaatteiden muodostaman järjestelmän ei voida katsoa olevan osa hallinnon tarkastuksen osa-alueita. (Ruuhonen 2020, 17)

Hallinnon tarkastuksen hankalasta määriteltävyydestä huolimatta hallinnon tarkastus on laakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä laillisuustarkastusta. Hallinnon tarkastuksen yhteydessä arvioidaan ja valvotaan johdon toimien lainmukaisuutta. Toimien ja tehtyjen päätösten arvioinnissa ei kiinnitetä huomiota tarkoituksenmukaisuuteen tai liiketaloudellisesta näkökulmasta katsottuun hyvyyteen. Johdon toimintaa ohjaa osakeyhtiössä yleinen huolellisuus- ja lojaliteettivelvoite, joiden noudattamista tilintarkastaja valvoo hallinnon tarkastuksen aikana. Mikäli tilintarkastaja päättää puuttua johdon toimintaan hallinnon tarkastuksen yhteydessä tekemiensä havaintojen perusteella, tulee tämä perustella toiminnan laillisuuden näkökulmasta. (Halonen & Steiner 2009, 428; Horsmanheimo et al. 2017, 92; Horsmanheimo & Steiner 2017, 255; Ruuhonen 2020, 304) Hallinnon tarkastuksen sisältöä voidaan kuvata parhaiten käytännön esimerkkien kautta (Riistama 1999, 247).

Muun muassa Ruuhosen (2020, 96) mukaan hallinnon tarkastukseen kuuluu myös yhtiökokousten päätösten laillisuuden valvonta. Toisaalta Airaksinen et al. (2018a, 450-451) toteavat, että yhtiön johtoa sitoo yleinen velvollisuus olla noudattamatta yhtiökokouksen tai muun toimielimen päätöstä, mikäli ne ovat osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen vastaisia. Johdolla on todennäköisesti merkittävä rooli mahdollisen lainvastaisen päätöksen käytännön toteuttamisessa tai toteuttamatta jättämisessä. Huolellisesti toimivan johdon voisi olettaa noudattavan osakeyhtiölakia sekä yhtiöjärjestystä ja jättävän noudattamatta lainvastaista päätöstä. Tästä näkökulmasta katsottuna hallinnon tarkastuksen valvonta kohdistuisi tosiasiallisesti johdon huolelliseen toimintaan, eikä niinkään yhtiökokouksen päätöksenteon lainmukaisuuteen, vaikka sitä käytettäisiinkin arvioinnin tukena.

Vaikka hallinnon tarkastuksen tavoitteita ei oltukaan erikseen lainsäädännössä tai esitöissä määriteltä, Ruuhosen (2020, 64) mukaan hallinnon tarkastuksella tavoitellaan seuraavien seikkojen varmistamista:

- onko yhtiön hallinto noudattanut lainsäädäntöä,

- onko johto syyllystynyt sellaiseen tekoon tai laiminlyöntiin, josta voisi seurata osakeyhtiötä kohtaan vahingonkorvausvelvollisuus,
- onko johto rikkonut yhteisöä koskevaa lakia tai yhtiöjärjestystä,
- onko syytä epäillä going concern -periaatteen mukaista olennaista epävarmuutta yhtiön kyvyille jatkaa toimintaansa.

Kansainvälisessä tutkimuksessa hallinnon tai johdon toiminnan tarkastamisen näkökulma ei välttämättä ole toimien laillisuuden arvioinnissa, vaan juuri tarkoituksenmukaisuuden ja liiketaloudellisen hyvyyden arvioinnissa. Esimerkiksi Brender, Yzeiraj ja Fragniere (2015, 802-803) tutkivat hallintoon kohdistuvia valvontatoimenpiteitä ja tarkastelukohteena oli hallinnon suoriutumisen ja soveltuvuuden arviointi liiketaloudellisesta näkökulmasta. Näkökulma siis poikkeaa keskeisesti suomalaisesta hallinnon tarkastuksesta, eikä se kohdistu suomalaiseen hallinnon tarkastukseen. Toisaalta Brender et al. (2015, 805) arvioivat, että hallintoon kohdistuviin tarkastustoimenpiteisiin ja valvonnan käsitteeseen vaikuttaa erityisesti kansallinen kulttuuri ja näkemys siitä, mitä hallintoon kohdistuvilla tarkastustoimenpiteillä käsitteellisesti tarkoitetaan.

2.3 Odotuskuilu hallinnon tarkastuksen haasteena

Hallinnon tarkastuksen sisällöllisen epäselvyyden on esitetty aiheuttavan odotuskuilun (Ruohonen 2020, 4; Ruuska 2017), jonka on katsottu tarkoittavan eroa tilintarkastajan työn ja tilinpäätöksen lukijoiden työhön kohdistamien odotusten välillä (Porter 1993, 50). Sidosryhmien odotukset voivat olla vaativammat, kuin mitä tilintarkastajalta voidaan kohtuudella odottaa (Gray, Turner, Coram & Mock 2011, 661; Koh & Woo 1998, 147; Porter 1993, 50). Odotuskuilun voidaan katsoa muodostuvan kahdesta keskeisestä komponentista eli kohtuuttomuuskuilusta ja suorituskuilusta (Porter 1993, 50).

Kohtuuttomuuskuilulla tarkoitetaan sitä eroa, joka muodostuu siitä, mitä yhteiskunta odottaa tilintarkastajan työltä ja toisaalta mitä tilintarkastajalta voidaan kohtuudella odottaa. Suorituskuilulla taas tarkoitetaan sitä eroa, joka muodostuu siitä, mitä yhteiskunta voi kohtuudella odottaa tilintarkastajan työltä ja toisaalta, miten yhteiskunta näkee tilintarkastajan suoriutuneen. Suorituskuilu voidaan jakaa vielä kahteen erilliseen osaan tilintarkastajan lakisääteisten velvoitteiden ja kohtuullisten odotusten väliseen kuiluun sekä tilintarkastajan suoriutumiseen kohdistuvien odotusten ja lakisääteisten vaatimusten väliseen kuiluun. (Porter 1993, 50)

Tilintarkastuksen odotuskuilu voi muodostua erilaisissa tilanteissa. Tilintarkastajan toimintaa voidaan kyseenalaistaa, koska tilintarkastaja ei ole varoittanut yhtiön toiminnan jatkuvuuteen liittyvästä epävarmuudesta. (Dennis 2010, 131) Tutkimusten mukaan on havaittu, että sidosryhmät luottavat tilintarkastajan antamaan mukautukseen toiminnan jatkuvuuteen liittyvästä epävarmuudesta. Toisaalta toiminnan jatkuvuuteen liittyviin mukautuksiin on kuitenkin havaittu liittyvän suhteellisen paljon epätarkkuutta. (Blay et al. 2016, 46) Tilintarkastajaan kohdistuvat taloudelliset riskit voivat myös olla suuremmat, jos tilintarkastaja on antanut epäasianmukaisen mukautetun lausunnon, kuin tilanteessa, jossa mukautettu lausunto on jätetty antamatta (Knechel & Vanstraelen 2007, 114). Toiminnan jatkuvuuden arviointi on kytkeytyneenä vahvasti olennaisuuden periaatteeseen, joka vaikuttaa mahdollisen lisätiedon antamiseen (Ruohonen 2020, 120). Arvioon liittyvä epävarmuus ja raportointiin liittyvät riskit todennäköisesti hankaloittavat tilintarkastajan työtä, jolloin työhön kohdistuviin odotuksiin on oletettavasti haastavampaa vastata.

Toisaalta tilintarkastajan toimintaa voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi silloin, jos tilintarkastaja ei ole havainnut petosta tai muuta väärinkäytöstä (Dennis 2010, 131). Esimerkiksi Suomessa tilintarkastuksen kautta voi olla haastavaa puuttua mahdollisiin väärinkäytöksiin, koska keinot puuttumiseen voivat olla rajalliset. Toisaalta hyväksytyyn ammattitilintarkastajan tekemä tarkastus voi kasvattaa mahdollisuuksia havaita väärinkäytöksiä korkeammasta ammattitaidosta johtuen. (Mähönen 2008, 585)

2.4 Hallinnon tarkastusta ohjaavat periaatteet

Hallinnon tarkastusta ohjaavat tilintarkastuksen yleiset peruseriaatteet, jotta tilintarkastus tulisi myös hallinnon tarkastuksen osalta toteutettua hyvää tilintarkastustapaa noudattaen (HE 70/2016 vp, 12). Tilintarkastajan tulee hallinnon tarkastuksen aikana tehdä riskianalyysi tarkastuksen kohteesta, jotta tilintarkastuksen yhteydessä riskeihin vastaavat tilintarkastustoimenpiteet osataan kohdistaa oikeisiin asioihin kohtuullinen varmuuden saavuttamiseksi siitä, ettei tarkastuksen kohteeseen sisälly olennaisia virheitä tai puutteita. Hallintoa tarkastessaan tilintarkastajan tulee käyttää ammatillista harkintaa ja ammatillista skeptisyyttä. (Ruohonen 2020, 58-63)

2.4.1 Hyvä tilintarkastustapa

Tilintarkastuslain (2015/1141) 4. luvun 3 § edellyttää tilintarkastajalta hyvän tilintarkastustavan noudattamista. Immosen ja Nuolimaan (2017, 136) mukaan hyvä tilintarkastustapa on luonteeltaan hyvään asianajotapaan ja hyvään kirjanpitoon verrattavissa olevaa tapaoikeutta. Satopään (2019, 64) mukaan hyvä tilintarkastustapa muotoutuu ammatissa toimivien tilintarkastajien keskuudessa, josta johtuen tilintarkastajien käsitykset hyvästä tilintarkastustavasta vaikuttavat myös sen sisältöön. Muun muassa Immonen ja Nuolimaa (2017, 137) ja Suomen Tilintarkastajat ry (2020) toteavat, että ajan kuluessa hyväksi tavaksi katsottava menettely muuttuu ja kehittyy. Blummén (2008, 65) mukaan käytännön tasolla hyvää tilintarkastustapaa noudattava tilintarkastaja noudattaa voimassa olevia säännöksiä, lakeja ja kansainvälisiä tilintarkastusalan standardeja.

Hyvän tilintarkastustavan sisältöä ei voida yksiselitteisesti määrittellä, koska toiminnot muuttuvat jatkuvasti. Hyvän tilintarkastustavan muotoutumiseen vaikuttaa huolelliseksi katsottujen ammattihenkilöiden tapa toteuttaa tilintarkastusta. Lainsäätäjälle tärkeämpi tehtävä on määrittää mitä tilintarkastuksella on tarkoitus saavuttaa, jolloin tavoitteisiin päästääkseen ammattitilintarkastajien tehtäväksi kuuluu soveltaa hyvän tavan mukaisia periaatteita ja käytäntöjä työssään. Tästä johtuen hyvän tilintarkastustavan tarkka sisällöllinen määrittely ei ole myöskään tarpeellista. (Horsmanheimo et al. 2017, 180-181)

Hyvälle tilintarkastustavalle ja sen muotoutumiselle on kuitenkin useita muitakin lähteitä huolellisten ammattihenkilöiden toiminnan lisäksi. Lait ja asetukset sekä kansainväliset tilintarkastusalan standardit ohjaavat hyvän tilintarkastustavan sisältöä. Hyvään tilintarkastustapaan vaikuttavat myös viranomaisten, tuomioistuimien ja valvontaelinten antamat päätökset ja ratkaisut. Lisäksi hyvän tilintarkastustavan lähteiksi voidaan katsoa ammattieettisiä periaatteita ja sääntöjä, tilintarkastusalan keskeisten järjestöjen ohjeistuksia ja alan ammatikirjallisuutta sekä -lehtiä. (Halonen & Steiner 2009, 32; Horsmanheimo et al. 2017, 181; Horsmanheimo & Steiner 2017, 161; Suomen Tilintarkastajat ry 2020)

Vaikka kansainväliset tilintarkastusalan ISA-standardit ovat osa hyvän tilintarkastustavan lähteitä, ei niissä ainakaan suoraan velvoiteta tilintarkastajaa tarkastamaan tarkastuskohteen hallintoa (Ruohonen 2020, 75). ISA 240, ISA 250, ISA 265 ja ISA 315 standardit käsittelevät ainakin hallinnon tarkastukseen liittyviä osa-alueita, kuten relevanttien säännösten noudattamisen tarkastusta, sisäisen valvonnan tason arviointia ja väärinkäytösten mahdollisuuden huomiointia (HE 70/2016 vp, 10). Myös ISA 200, ISA 550, ISA 570 ja ISA 580

standardeissa voidaan havaita olevan viitteitä hallinnon tarkastukseen liittyvistä osa-alueista. Ne käsittelevät tilintarkastuksen suunnittelua, lähipiiriä, going concernia ja kirjallisia vahvistusilmoituksia. Vaikka suoria hallinnon tarkastusta koskettavia määräyksiä tai ohjeistuksia ei ole kansainvälisissä tilintarkastusalan ISA-standardeissa, voidaan niistä kuitenkin havaita hallinnon tarkastukseen viittaavia piirteitä. ISA-standardeja voidaan käyttää tulkinan apuna harkittaessa hallinnon tarkastukseen liittyviä menettelyitä ja tarkastuksen suuntaamista. (Ruohonen 2020, 80-81)

Hyvästä tilintarkastustavasta voidaan ainakin jollain tasolla pyrkiä erottamaan hyvän tilintarkastajataavan käsite (Immonen & Nuolimaa 2017, 136-137). Hyvä tilintarkastustapa määrittelee sitä, miten asianmukaista tilintarkastusta toteutetaan ja hyvä tilintarkastajatapa taas toimintaa, jota huolelliset ammattihenkilöt toteuttavat työssään. Käsitteellisesti hyvän tilintarkastustavan ja hyvän tilintarkastajataavan välillä ei ole merkittävää eroa. (Horsmanheimo et al. 2017, 180; Ruohonen 2020, 54-55) Mikäli tilintarkastaja rikkoo toista tapaa, tulevat useimmiten molemmat tavat rikotuksi (Immonen & Nuolimaa 2017, 136-137). Nykykäytännössä hyvää tilintarkastustapaa ja hyvää tilintarkastajatapaa ei käytännössä erotella, vaan hyvän tilintarkastajataavan katsotaan kuuluvan hyvään tilintarkastustapaan (Horsmanheimo et al. 2017, 180; Immonen & Nuolimaa 2017, 136-137).

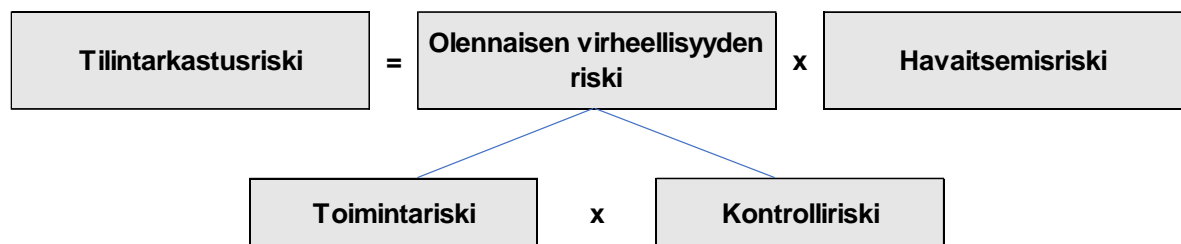
2.4.2 Tilintarkastusriski ja kohtuullisen varmuuden periaate

Tilintarkastusriskiä käsitellään tyypillisesti tilintarkastusriskin mallin kautta. Tilintarkastusriski määritellään tyypillisesti riskiksi siitä, että tilintarkastaja antaa epäasianmukaisen tilintarkastajan lausunnon. Epäasianmukaisella lausunnolla tilintarkastusriskin näkökulmasta tarkoitetaan tilannetta, jossa tilintarkastaja on antanut vakiomuotoisen tilintarkastajan lausunnon, vaikka tarkastuskohteeseen on tosiasiasa sisältynyt olennainen virhe tai puute, jonka perusteella tilintarkastajan lausuntoa olisi tullut mukauttaa. (Houston et al. 1999, 281-282)

Tilintarkastukseen liittyy myös liiketoimintariski, joka on olemassa myös tilanteissa, joissa tilintarkastaja ei ole antanut epäasianmukaista lausuntoa (Houston et al. 1999, 282). Liiketoimintariski huomioi tarkastuskohteen osalta olennaisen virheellisuuden mahdollisuuden lisäksi myös esimerkiksi tarkastuskohteeseen liittyvän mahdollisen konkurssin, väärinkäytösten ja tilintarkastajan oikeudenkäyntiin joutumisen riskin (Buuren, Koch & Wright 2018, 250; Houston et al. 1999, 282). Liiketoimintariskin osalta on kuitenkin esitetty erilaisia

näkemyksiä siitä, tulisiko liiketoimintariskin vaikutukset huomioida tilintarkastusriskiä arvioitaessa (Bell, Doogar & Solomon 2008, 730; Houston et al. 1999, 282).

Kuviossa 2 havainnollistettu tilintarkastusriski muodostuu olennaisen virheellisyyden riskin ja havaitsemisriskin yhteisvaikutuksesta (Houston et al. 1999, 284; Hogan & Wilkins 2008, 221; Ruhnke & Schmidt 2014, 249). Olennaisen virheellisyyden riski voidaan jakaa vielä kahteen erilliseen komponenttiin, jotka ovat toimintariski ja kontrolliriski (Ruhnke & Schmidt 2014, 249). Toimintariskillä tarkoitetaan tilinpäätöksen erän, transaktion tai toiminnon alttiutta ja herkkyyttä olennaiselle virheelle. Kontrolliriskillä tarkoitetaan riskiä, joka liittyy mahdolliseen olennaiseen virheeseen, jota sisäinen valvonta ei kykene estämään tai havaitsemaan riittävän ajoissa. (Houston et al. 1999, 284; Miller, Cipriano & Ramsay 2012, 449) Havaitsemisriskillä tarkoitetaan hyväksyttävää riskitasoa sille, että riskeihin vastaavilla tilintarkastustoimenpiteillä ei havaita olennaista virhettä tai puutetta (Houston et al. 1999, 284).

Kuvio 2. Tilintarkastusriskin malli (mukaillen Hogan & Wilkins 2008, 221)

Useat eri tekijät voivat vaikuttaa toimintariskin ja kontrolliriskin tasoon. Näiden tekijöiden yhteisvaikutuksella on tyypillisesti yhteys olennaisiin virheisiin ja puutteisiin. (Ruhnke & Schmidt 2014, 249) Jotta tilintarkastusriskin voidaan katsoa olevan hyväksyttävällä tasolla, tulee tilintarkastajan säädellä toimintaansa pienentääkseen havaitsemisriskiä. Havaitsemisriskiä pienentääkseen tilintarkastaja lisää tarkastustyössään riskeihin vastaavia tilintarkastustoimenpiteitä. (Hogan & Wilkins 2008, 221)

Tilintarkastaja on velvollinen saavuttamaan kohtuullisen varmuuden siitä, että tilintarkastuksen kohteeseen ei sisälly olennaisia virheitä ja puutteita (Houston et al. 1999, 282). Kohtuullinen varmuus voidaan saavuttaa toteuttamalla riittävä määrä tarkoitukseen soveltuvia riskeihin vastaavia tilintarkastustoimenpiteitä. Tilintarkastustoimenpiteiden riittäväksi katsottava määrä kuuluu tilintarkastajan ammatilliseen harkintaan. (Roberts & Dwyer 1998, 572) Kohtuullisella varmuudella tarkoitetaan korkeaa varmuustasoa (Blummé 2008, 88). Korkealla varmuustasolla ei kuitenkaan tarkoiteta, että tilintarkastuksella saavutettaisiin täydellinen varmuus. Mahdollista olennaista virhettä ja puutetta ei välttämättä aina havaita

tilintarkastuksen yhteydessä, vaikka tilintarkastus olisi toteutettu hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Käytännössä tilintarkastuksen aikana ei ole mahdollista saavuttaa täydellistä varmuutta tilintarkastuksen luontaisista rajoitteista johtuen. (Halonen & Steiner 2009, 43; Horsmanheimo et al. 2017, 133)

2.4.3 Olennaisuuden periaate

Olennaisuuden periaatetta ja olennaisuuden soveltamista tilintarkastuksien yhteydessä on pidetty vuosikymmenien ajan tilintarkastuksen keskeisenä käsitteenä (Messier, Martinov-Bennie, Eilifsen 2005, 155; Moroney & Trotman 2016, 552). Tutkimuksessa olennaisuuden periaatetta on tyypillisesti tarkasteltu tilinpäätöksen näkökulmasta. Olennaisuuden periaatteen soveltaminen on kuitenkin tarpeellista muissakin tilintarkastajan tehtävissä, joissa tilinpäätöksen tunnusluvuista johdettua olennaisuutta ei voida suoraan soveltaa. (Moroney & Trotman 2016, 552) Olennaisuuden periaatteen soveltaminen ohjaa vahvasti tilintarkastajan työtä (Edwards 1995, 181) ja olennaisuuden periaatteella onkin erittäin keskeinen rooli tilintarkastuksen suunnittelun, kerätyn evidenssin arvioinnin ja raportoinnin yhteydessä (Roberts & Dwyer 1998, 573). Olennaisuuden periaatteen voidaan katsoa olevan myös hallinnon tarkastuksen osalta keskeinen tilintarkastajan työtä ohjaava periaate. Käytännön tilintarkastustyössä olennaisuuden periaate ohjaa työtä kaikissa työn vaiheissa ja sitä käytetään eri tilanteissa tulkinnan apuna. (Ruohonen 2020, 60-61)

Olennaisuuden periaatteella on vahva yhteys tilinpäätöksen käyttäjien toteuttamaan päätöksentekoon, jonka pohjalta olennaisuutta on käsitteellisesti määritelty. Tilintarkastuksen näkökulmasta tarkastuksen aikana havaitut seikat ovat olennaisia silloin, kun niillä voidaan kohtuudella odottaa olevan vaikutusta riittävän asiantuntevan henkilön päätöksentekoon. Tilintarkastajan tulee käyttää ammatillista harkintaa arvioidessaan sitä, onko havaittu virhe tai puute olennainen informaation käyttäjien näkökulmasta. (Roberts & Dwyer 1998, 573) Olennaisuuden periaatteen soveltamisen on katsottu olevan tilintarkastuksen osalta haastava osa-alue, koska sen soveltamisessa tulee käyttää paljon ammatillista harkintaa. Olennaisuuden periaatteen soveltamisen haastavuutta on katsottu lisäävän se, että lainsäätäjät määrittävät raamit olennaisuudelle käyttäen ulkoisten informaation käyttäjien kuten sijoittajien näkemystä olennaisuudesta. Tällöin tilintarkastuksen asiantuntijat, jotka ovat samalla olennaisuuden määrittämisen asiantuntijoita, joutuvat arvioimaan olennaisuutta ei-asiantuntijoiden näkökulmasta. (Dezoort, Holt & Stanley 2019, 149) Tämä lienee ainakin sellainen seikka, jolla voi olla vaikutusta tilintarkastuksen odotuskulun muodostumiseen.

Tilintarkastuksessa käytettävän olennaisuuden määrittelylle ei ole yksittäisiä ja suoria ohjeita. Tyypillisesti olennaisuuden määrittämisessä käytetään erilaisia tunnuslukuja tai tilinpäätöksen luvuista johdettuja arvoja esimerkiksi prosenttiosuuksia. (Blokdiik, Driehuisen, Simunic & Stein 2003, 298) Tilintarkastusyhteisöillä on tyypillisesti ohjeistuksia siitä, miten olennaisuus tulisi määrittää erilaisissa tilanteissa. Usein kokonaisolennaisuutta pyritään johtamaan esimerkiksi liikevaihdosta, tuloksesta ennen veroja, tilikauden tuloksesta, omasta pääomasta tai taseen loppusummasta, mutta olennaisuuden perusteena olevat tilinpäätöksen erät valikoituvat lähtökohtaisesti soveltuvuutensa mukaan ja valittaviin eriin liittyy tapauskohtaista harkintaa. (Choudhary, Merkley & Schipper 2019, 1304; Eilifsen & Messier 2015, 5-7)

Käytännön tilintarkastuksen tueksi voidaan työskentelyä varten määrittää myös erillisiä kokonaisolennaisuutta pienempiä olennaisuuksia. Tällaisia voivat olla esimerkiksi hyväksyttäviä ja vähäpätöisiä virheitä koskevat olennaisuudet. Tällaiset yksittäiset määritetyn olennaisuuden alittavat virheet voivat olla niin vähäpätöisiä, että ne eivät edellytä toimenpiteitä tai vaikuta informaation käyttäjien päätöksentekoon. Työskentelyä varten voidaan myös määrittää eräkohtaisia olennaisuuksia. (Eilifsen & Messier 2015, 7) Toisaalta konsernitilinpäätösten tarkastuksen kohdalla eri konsernin osille voidaan myös määrittää erilliset olennaisuudet (Stewart & Kinney 2013, 708).

Vaikka olennaisuudelle tyypillisesti määritetäänkin rahamääräinen raja-arvo, Halosen ja Steinerin (2009, 134) mukaan olennaisuuden rajaa ei voida käytännössä soveltaa ja arvioida näin yksinkertaisesti, vaan olennaisuus sijoittuu erittäin epäolennaisen ja erittäin olennaisen seikan väliin. Yksittäiset seikat voivat olla epäolennaisia, mutta yhdessä ne voivat muodostaa olennaisen kokonaisuuden. Toisaalta jotkin seikat voivat olla määritetyn olennaisuuden kannalta epäolennaisia, mutta ne ovat kuitenkin luonteeltaan sellaisia, että niillä voi olla olennainen vaikutus informaation käyttäjän päätöksentekoon. (Halonen & Steiner 2009, 134)

2.4.4 Ammatillinen harkinta ja skeptisyys

Tilintarkastaja käyttää ammatillista harkintaa käytännössä kaikissa tilintarkastusprosessin vaiheissa (Pratt & Van Peurse 1993, 20). Tilintarkastajan ammatillisen harkinnan perusta rakentuu henkilön kokemuksesta, osaamisesta ja henkilöön liittyvistä ominaisuuksista. Koska tilintarkastajan henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat vahvasti ammatillisen harkinnan soveltamiseen, muodostavat ne myös riskin inhimillisten virhearvioiden tekemiseen.

(Nelson & Tan 2005, 48) Käsitteellisesti tilintarkastajan ammatillisen harkinnan voi määrittellä tarkoittavan tilintarkastajana toimivan henkilön kykyä arvioida tilintarkastusriskiä, kohdistaa käytössä olevia resursseja ja tehdä tilintarkastukseen liittyviä johtopäätöksiä (Gao & Zhang 2019, 202). Asianmukaisesti sovellettuna ammatillinen harkinta on perusteltavissa kerätyllä näytöllä. Ammatillisen harkinnan asianmukaisuutta arvioitaessa voidaan arvioida sitä, päätyykö toinen kokenut tilintarkastaja vastaaviin johtopäätöksiin harkinnan perusteena olevan näytön pohjalta. (Halonen & Steiner 2009, 50)

Tilintarkastajan skeptisyydellä voidaan tarkoittaa kriittistä suhtautumista ja kyseenalaistavaa sekä epäilevää otetta havaittuihin seikkoihin (Kang et al. 2015, 61). Skeptisesti toimissaan tilintarkastaja tiedostaa myös mahdollisuuden olennaisen virheen tai puutteen olemassaololle tai sille, että johto on voinut toimia epärehellisesti (Bowlin et al. 2015, 1367). Skeptisyydellä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että johdon katsottaisiin olevan automaattisesti epärehellinen toimissaan tai epärehellisyyttä olisi lähtökohtaisesti epäiltävä, vaan epärehellisuuden mahdollisuus tulee tilintarkastajan tiedostaa (Halonen & Steiner 2009, 51). Ammatillisen harkinnan tapaan tilintarkastajan skeptisyys on henkilöön liittyvä ominaisuus, johon vaikuttavat aiempi kokemus, osaaminen ja henkilön persoonallisuus (Eutsler, Norris & Trompeter 2018, 148). Tilintarkastajan tulee soveltaa ammatillista skeptisyyttä kaikissa tilintarkastuksen vaiheissa (Halonen & Steiner 2009, 51).

3. JOHDON TOIMINNAN LAINMUKAISUUDEN VALVONTA

Teoreettisen viitekehyksen toisessa pääluvussa tarkastellaan kirjallisuudesta nousseita näkökulmia siitä, mistä osa-alueista hallinnon tarkastus käytännössä muodostuu. Lisäksi kirjallisuuden avulla tarkastellaan tilintarkastajan raportointia hallinnon tarkastuksen näkökulmasta. Aiemmassa pääluvussa lakisääteisen hallinnon tarkastuksen havaittiin olevan laillisuustarkastusta, jossa valvonnan kohteeksi muodostuu johdon huolellisuus- ja lojaliteettivelvoite.

Osakeyhtiölain (21.7.2006/624) 1. luvun 8 §:n mukaan ”*yhtiön johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua.*” Johdolle asetettu huolellisuus- ja lojaliteettivelvoite muodostuvat kyseisestä osakeyhtiölain kohdasta, jossa johdolla tarkoitetaan hallitukseen kuuluvia jäseniä ja mahdollista toimitusjohtajaa sekä mahdolliseen hallintoneuvostoon kuuluvia jäseniä (Airaksinen et al. 2018a, 50-51; Mähönen & Villa 2006a, 107).

3.1 Johdon huolellisuusvelvoite

Huolellisuusvelvoite on kuulunut osaksi osakeyhtiöitä jo pitkään ja sillä on osakeyhtiön näkökulmasta olennainen merkitys. Tästä huolimatta huolellisuusvelvoite on jäänyt sisällöllisesti vaikeasti määriteltäväksi. Kansainvälisellä tasolla huolellisuusvelvoitetta muistuttavan periaatteen voidaan katsoa olevan liiketoimintapäätösperiaate eli niin sanottu business judgment rule. (Mähönen & Villa 2006a, 112) Liiketoimintapäätösperiaatteella tarkoitetaan sitä, että johdon toimia ei voida lähtökohtaisesti kyseenalaistaa laillisuuden näkökulmasta, jos päätöksille on ollut rationaalinen peruste ja toimiva johto on ollut asemassa, jossa sillä on ollut oikeus tehdä päätös (Peecher, Solomon & Trotman 2013, 605). Edellytyksenä liiketoimintapäätösperiaatteen mukaiselle johdon suojalle on myös, että johto on toiminut vilpittömässä mielessä ja pyrkinyt toiminnallaan edistämään yhtiön etua (Kang, Piercey & Trotman 2020, 299). Käytännössä on lähes mahdotonta arvioida lainmukaisuuden näkökulmasta sitä, onko johto tehnyt parhaan mahdollisen päätöksen, mikäli muut liiketoimintapäätösperiaatteen vaatimukset toteutuvat (Airaksinen et al. 2018a, 28). Suomalaisessa käytännössä liiketoimintapäätösperiaatetta voidaan katsoa sovellettavan melkein sellaisenaan (Mähönen & Villa 2006a, 114).

Huolellisuusvelvoitteen mukaisesti johdolta edellytetään huolellista toimintaa. Huolimattomaksi toiminnaksi ei voida katsoa ainoastaan aktiivista huolimattomaa toimintaa, vaan

mahdollinen johdon passiivisuus ja toimimatta jättäminen voi olla huolellisuusvelvoitteen laiminlyömistä. (Airaksinen et al. 2018a, 51) Laiminlyönneistä tai huolimattomuudesta johduvat huolellisuusvelvoitteen rikkomiset voivat aiheuttaa tilanteen, jossa johdolle muodostuu vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä kohtaan (Airaksinen et al. 2018a, 55; Immonen & Nuolima 2017, 10).

Huolellista toimintaa arvioitaessa lähtökohtaisena periaatteena on arvioinnin perustuminen objektiivisiin näkökulmiin. Huolellisuuden arvioimisen perusteena käytetään näkökulmaa siitä, miten huolelliseksi katsottu johdossa toimiva henkilö toimisi arvioinnin kohteena olevassa tilanteessa. Koska liiketoimintaan liittyviin päätöksiin liittyy käytännössä aina epävarmuutta, tulee epävarmuus huomioida huolellisuuden arvioinnissa. Liiketoimintapäätöksen perusteeksi hankittavan taustatiedon voidaan katsoa olevan riittävää, jos tietoa on hankittu hyvän liiketavan mukaisesti. Toisaalta liiketoimintapäätöksiin liittyvän epävarmuuden ja riskin ollessa suuri, edellytetään huolelliselta toiminnalta enemmän kuin tilanteissa, joissa epävarmuus ja riskit ovat pienemmät. (Airaksinen et al. 2018a, 51; Mähönen & Villa 2006a, 114; Salo 2015, 45-46) Huolellisuuden arvioinnissa tarkastellaan myös mahdollisia johdon eturistiriitoja, joilla on voinut olla vaikutusta tehtyyn päätökseen (Airaksinen et al. 2018a, 52). Erityisesti huolellisuusvelvoitteen voidaan katsoa korostuvan tilanteissa, joissa tehdään liiketoimintapäätöksiä ja yhtiön lähipiiriin kuuluva on toiminnan toisena osapuolena (Airaksinen et al. 2018a, 51; Mähönen & Villa 2006a, 115).

3.2 Johdon lojaliteettivelvoite

Johdolla on velvollisuus toimia yhtiön edun mukaisesti (Mähönen & Villa 2006a, 115) ja yhtiön johto on nimenomaisesti lojaliteettivelvoitteen kohteena, eikä velvoitteen ole tyypillisesti katsottu ulottuvan osakkeenomistajiin, vaan osakkeenomistajilla on katsottu olevan oikeus edistää omaa etuaan esimerkiksi yhtiökokouksessa (Airaksinen et al. 2018a, 53-54). Oikeuskirjallisuudessa yhtiön edun on katsottu tarkoittavan kaikkien osakkeenomistajien etua (Mähönen & Villa 2011, 16; Pönkä 2013a, 22-23). Yhdenvertaisuusperiaate edellyttää, että kaikkia osakkeenomistajia kohdellaan yhdenvertaisesti (Villa 2008, 564), eikä esimerkiksi hallituksen jäsenenä toimiva henkilö voi toimia ainoastaan hallituksen jäsenen valintaan vaikuttaneen osakkeenomistajan edun mukaisesti (Airaksinen et al. 2018a, 53). Lojaliteettivelvollisuuden voidaan katsoa olevan johdon näkökulmasta ehdoton, eikä siitä voi lähtökohtaisesti poiketa, koska johdon tehtävänä on ajaa osakkeenomistajien etua (Mähönen & Villa 2006a, 121).

Yhtiön edun mukaisella toiminnalla voidaan katsoa myös tarkoitettavan toimintaa, joka edistää yhtiön tarkoitusta (Pönkä 2013a, 22-23). Lähtökohtaisena olettamana yhtiön tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, mikäli yhtiöjärjestyksessä ei ole määrätty muuta tarkoitusta (Airaksinen et al. 2018a, 28-31). Tarkoituksella tuottaa voittoa ei kuitenkaan tarkoiteta voiton maksimointia lyhyellä aikavälillä. Tällainen toiminta voisi uhata yrityksen toiminnan jatkuvuutta eli going concern -periaatetta, jolloin toiminta ei todennäköisesti palvelisi yhtiön tarkoitusta pitkällä ajanjaksolla. Lyhyellä aikavälillä voitontuottamiskykyä voivat rajoittaa esimerkiksi tehtävät investoinnit, jotka kuitenkin parantavat pitkän aikavälin voitontuottamiskykyä, josta johtuen toimien voidaan katsoa palvelevan yhtiön tarkoitusta. (Mähönen & Villa 2006a, 121-122; Pönkä 2013a, 27-28) Mikäli johto edistää toimillaan yhtiön tarkoitusta, voidaan johdon yleensä katsoa toimineen lojaalisti yhtiötä kohtaan (Airaksinen et al. 2018a, 53). Pienyhtiöissä voi kuitenkin muodostua tilanteita, joissa päätöksestä voi muodostua epäoikeutettua etua jollekin osakkeenomistajalle, kun arvioidaan muiden osakkeenomistajien perusteltuja odotuksia päätösten vaikutuksista. Tästä huolimatta päätökset voivat kuitenkin edistää yhtiön tarkoitusta. (Pönkä 2013b, 229)

Lojaliteettivelvollisuuden perusteella yhtiön johto ei voi tavoitella omaa etuaan yhtiön edun kustannuksella (Mähönen & Villa 2006a, 116). Johdolla kuitenkin saattaa olla omia tavoitteita, jotka eivät palvele yhtiön etua tai ne poikkeavat päämiehen asettamista tavoitteista. Päämiehen voi olla haastavaa omatoimisesti valvoa agentin toimintaa. (Roth & O'Donnel 1996, 679) Yhtiön johdolla on myös laajat mahdollisuudet johtaa yhtiötä yleistöimintavallan kautta ja omistajat käyttävät päätösvaltaansa yhtiökokouksessa lähtökohtaisesti vain tilanteissa, joissa osakeyhtiölaki erikseen sitä vaatii (Mähönen & Villa 2011, 5). Lojaliteettivelvollisuuden keskeisenä tarkoituksena onkin ehkäistä toimivan johdon eli agentin mahdollisuutta käyttää päätöksentekovaltaa epäasianmukaisesti omaksi hyväkseen tai muun kuin yhtiön hyväksi (Salo 2015, 51). Toisaalta pienissä yhtiöissä johdossa ja omistaja-asemassa on useasti sama tai samat henkilöt, jolloin johdon toimiessa oman etunsa mukaisesti, toimii johto useimmiten myös osakkeenomistajien edun mukaisesti (Helminen 2007, 514).

3.3 Huolellisuus- ja lojaliteettivelvoitteen valvonnan keskeisiä käytännön kohteita

Hallinnon tarkastuksen käytännön kohteita on käsitelty muun muassa tilintarkastus- ja oikeuskirjallisuudessa (esimerkiksi Airaksinen et al. 2018a; Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2018b; Blummé 2008; Halonen & Steiner 2009; Horsmanheimo et al. 2017; Immonen &

Nuolimaa 2017; Mähönen & Villa 2006a; Riistama 1999; Ruohonen 2020; Savela 2015) sekä jonkin verran hallinnon tarkastuksen näkökulmasta tilintarkastusaiheisissa väitöskirjoissa (esimerkiksi Satopää 2019; Torpo 2012). Hallituksen esityksessä hallinnon tarkastuksen kohteisiin on katsottu kuuluvan sellaiset yhtiön kannalta olennaiset seikat, joilla ei kuitenkaan ole tilinpäätökseen suoraa tai kiinteää yhteyttä (HE 70/2016 vp, 12). Seuraavaksi on käsitelty tutkimusten ja kirjallisuuden avulla tarkemmin hallinnon tarkastuksen keskeisiksi katsottuja käytännön kohteita. Keskeisiksi katsotut käytännön kohteet on eritelty yhteenvetona taulukkoon 1. Tulevat kappaleet käsittelevät kohteita taulukon mukaisessa järjestyksessä. Ryhmittelystä huolimatta on syytä kiinnittää huomiota siihen, että eri kohteet ovat yhteydessä toisiinsa, eikä niitä voida mieltää toisistaan täysin erillisiksi kokonaisuuksiksi.

Taulukko 1. Hallinnon tarkastuksen keskeisiksi katsottuja käytännön kohteita

Hallinnon tarkastuksen keskeisiksi katsottuja käytännön kohteita
1. Kirjanpidon ja varainhoidon asianmukainen järjestäminen sekä vakuutukset
2. Sisäinen valvonta
3. Johdon päätöksenteon lainmukaisuus ja toimielimien kokouspöytäkirjat
4. Merkittävimmät sopimukset
5. Varojenjako
6. Lähipiiriin kanssa tehdyt liiketoimet
7. Osaksluettelon ylläpito
8. Rekisteri-ilmoitukset ja veroasiat
9. Yhtiöjärjestyksen ja yhtiösopimuksen noudattaminen
10. Toiminnan jatkuvuuden edellytykset

Hallituksen yleisiin velvollisuuksiin kuuluu järjestää asianmukainen valvonta yhtiön kirjanpidolle ja varainhoidolle. Kirjanpidon lainmukaisuudesta ja varainhoidon luotettavasta järjestämisestä vastaa toimitusjohtaja, mikäli yhtiölle on valittu toimitusjohtaja. (Airaksinen et al. 2018a, 451-454; Savela 2015, 122) Tilintarkastaja valvoo näiden velvollisuuksien hoitamista hallinnon tarkastuksen yhteydessä (Blummé 2008, 109). Varainhoidon tarkastuksen yhteydessä tilintarkastajan tulee selvittää mahdolliset varallisuuteen kohdistuvat rasitteet, kuten panttaukset ja kiinnitykset sekä tunnistaa mahdolliset varallisuuseriin kohdistuvat riskitekijät. Asianmukaisen varainhoidon arviointiin liittyy keskeisesti myös riittävien vakuutusarviointi. (Riistama 1999, 256-259)

Tilintarkastajat ovat nostaneet erikseen esille sisäisen valvonnan osana hallinnon tarkastusta (Torpo 2012, 98). Sisäisten valvontajärjestelmien puutteet voivat mahdollistaa laiminlyöntien ja lainvastaisten tapahtumien muodostumisen, jotka voivat muodostaa vahingonkorvausvelvollisuuden yhtiötä kohtaan (Blummé 2008, 108-109). Valvontajärjestelmien ja

valvonnan tasossa tulee huomioida yhtiön koko ja pienehkössä yhtiössä suhteellisen pienetkin valvontatoimenpiteet voidaan katsoa riittäväksi valvonnaksi (Savela 2015, 123-124). Pienyhtiöiden varainhoidossa esiintyy yleisesti vaarallisia työyhdistelmiä (Airaksinen et al. 2018a, 455), joilla tarkoitetaan sitä, että keskeisiä työn vaiheita kuten hyväksymis-, maksatus- ja kirjaustehtäviä ei ole jaettu eri henkilöiden hoidettavaksi, mikä kasvattaa inhimillisten virheiden ja väärinkäytösten riskin mahdollisuutta (Ratsula 2016, 126).

Torpo (2012, 98) ja Satopää (2019, 89) havaitsivat väitöskirjatutkimuksissaan, että tilintarkastajien näkökulmasta yhtiökokousten ja hallitusten kokousten pöytäkirjat miellettiin keskeiseksi hallinnon tarkastuksen kohteeksi. Pöytäkirjojen avulla voi arvioida tehtyjen päätöksiä lainmukaisuutta päätöksistä kirjattujen kuvausten ja käytännössä tapahtuneiden toimien perusteella. Pöytäkirjamerkinnot auttavat myös muiden hallinnon tarkastusten osaluokkien arvioinnissa. Merkintöjen perusteella voi myös arvioida kokonaisuutena sitä, mihin suuntaan toimintaa on tarkoitus viedä ja millainen on tarkastettavan yhtiön organisaatio. Pöytäkirjoista tarkastetaan myös pöytäkirjojen muodollista asianmukaisuutta. (Riistama 1999, 250-252; Ruuhonen 2020, 173-174) Pienissä yhtiöissä kirjallisten pöytäkirjojen laatimista saatetaan kuitenkin usein laiminlyödä, jolloin johdon päätösvaltaisuuden todentaminen ei välttämättä aina ole yksiselitteistä (Helminen 2007, 506-508).

Pöytäkirjojen tarkastuksen yhteydessä käy tyypillisesti ilmi yhtiön kannalta tehdyt keskeiset sopimukset. Tarkastuksen yhteydessä voidaan katsoa edellyttäväksi, että tilintarkastaja tarkastaa sopimusten ja sopimukseen liittyvän päätöksenteon lainmukaisuuden. (Riistama 1999, 252-253) Tilintarkastajan on tärkeä olla tietoinen taloudellisesta merkittävästä ja olennaisista sopimuksista, koska sopimusvelvoitteiden laiminlyönnellä voi olla merkittäviä vaikutuksia. Toiminnan jatkuvuus voi vaarantua esimerkiksi sopimussakon tai muun vastaavan sanktion realisoituessa. Myös pitkäkestoiset sopimukset, kuten vuokrasopimukset voivat muodostaa olennaisia taloudellisia riskejä. (Ruuhonen 2020, 174-175)

Koska osakeyhtiöiden tyypillisenä tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, muodostuvat varojenjakoon liittyvät kysymykset keskeisiksi hallinnon tarkastuksen kohteiksi. Valvonnassa tilintarkastajan tulee kiinnittää huomiota osakeyhtiölain varojenjakosääntöjen noudattamiseen, velkojensuojaan ja osakkeenomistajien yhdenvertaiseen kohteluun. (Ruuhonen 2020, 193-194) Yhtiöstä voidaan jakaa varoja vain osakeyhtiölain määräämillä tavoilla ja edellytysten täytyessä (Airaksinen et al. 2018b, 13-14). Mikäli varoja jaetaan yhtiöstä pois muulla tavalla tai yhtiön velkoja lisätään, eikä näille ole liiketaloudellista perustetta, on kyseessä laitton varojenjakoa (Vahtera 2014, 289-290). Varoja ei saa

myöskään jakaa, jos se johtaa yhtiön maksukyvyttömyyteen tai yhtiö on jo valmiiksi maksukyvytön (Savela 2015, 429-430). Maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan pysyvää kyvyttömyyttä selviytyä veloista, eikä yhtiön maksukyvyttömyys ole ainoastaan tilapäistä (Airaksinen et al. 2018b, 42-43; Mähönen & Villa 2012, 365). Maksukykyisyyden vaatimuksella pyritään suojaamaan muun muassa yhtiön velkojia, mutta maksukykyisyyden arvioinnille ei tule asettaa kohtuuttomia vaatimuksia yhtiön johdolle ja osakkeenomistajille. Ennen maksukykyisyyden arviointia tulee kuitenkin selvittää, onko yhtiöllä edes jakokelpoisia varoja, joka on edellytys varojenjaon toteuttamiselle. (Mähönen & Villa 2006a, 286-287)

Hallinnon tarkastukseen on katsottu kuuluvaksi lähipiiriliiketoimien tarkastaminen (Riistama 1999, 254; Satopää 2019, 90), joita voivat olla esimerkiksi myönnetyt lähipiirilainat, vakuudet ja erilaiset taloudelliset sitoumukset (Ruohonen 2020, 206). Lähipiiriliiketoimien tulee olla yhtiön etujen mukaisia, eivätkä ne voi loukata yhdenvertaisuusperiaatetta tai velkojien oikeuksia. Lähtökohtaisesti lähipiiriliiketoimilta edellytetään liiketaloudellista perustetta. (Airaksinen et al. 2018a, 666) Yhtiön kokoon nähden suurien, korottomien tai vakuudettomien lähipiirilainojen ei useinkaan voida katsoa edistävän yhtiön etua (Blummé 2008, 238; Ruohonen 2020, 208) ja lähipiirilainojen voidaan katsoa tietyissä tilanteissa olevan laitonta varojenjako (Vahtera 2014, 292). Hallinnon tarkastuksen aikana tulee selvittää lähipiiriliiketoimien osakeyhtiölain mukainen toteuttaminen (Ruohonen 2020, 206). Pieniyhtiöissä osakkeenomistajille myönnetyt lähipiirilainat ovat tyypillisimpiä lähipiiriliiketoimia (Helminen 2007, 513).

Hallinnon tarkastuksen kohteisiin on katsottu kuuluvan osakasluetteloiden tarkastaminen. Osakasluetteloiden oikeellisuudella on katsottu olevan tärkeä merkitys. (Riistama 1999, 262; Ruohonen 2020, 152) Mikäli osakasluetteloiden tiedot eivät ole ajan tasalla, voi se aiheuttaa ongelmia, koska osakkeenomistaja voi käyttää oikeuksiaan lähtökohtaisesti vasta silloin, kun hänet on kirjattu osakasluetteloon tai osakeomistus on muulla luotettavalla tavalla selvitetty (Immonen & Nuolimaa 2017, 66). Mikäli osakasluettelossa olevasta puutteesta johtuen osakkeenomistajaa estetään käyttämästä oikeuksiaan esimerkiksi yhtiökokouksessa, voi tästä muodostua vahingonkorvausvelvollisuus edellyttäen, että omistus on muulla luotettavalla tavalla selvitetty (Airaksinen et al. 2018a, 138). Toisaalta pieniyhtiöissä esiintyy vain harvoin epäselvyyksiä yhtiön omistusrakenteissa (Helminen 2007, 506). Tämä vaikuttanee ainakin tilintarkastajan olennaisuusarviointiin näiden virheiden ja puutteiden kohdalla.

Viranomaiset edellyttävät erilaisia yhtiön päätöksenteosta ja toiminnasta muodostuvia seikkoja rekisteröitäväksi (Riistama 1999, 253; Ruuhonen 2020, 133-134) ja tilintarkastajien näkökulmasta rekisteri-ilmoitusten oikeellisuuden tarkastamisen on katsottu olevan hallinnon tarkastuksen keskeinen osa (Satopää 2019, 89). Yhtenä suhteellisen usein esiintyvänä rekisteri-ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöntinä voidaan pitää oman pääoman menettämistä koskevaa ilmoitusvelvollisuutta (Vahtera 2017, 4), jolla voi olla velkojensuojan näkökulmasta keskeinen merkitys (Airaksinen et al. 2018b, 752-753). Ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti voi muodostaa johdolle vahingonkorvausvelvollisuuden (Vahtera 2017, 4).

Myös verotukseen liittyvät asiat on katsottu kuuluvaksi hallinnon tarkastukseen (Torpo 2012, 98). Verotukseen liittyvien seikkojen kuten ilmoitusten tarkastamisen yhteydessä voidaan havaita laiminlyöntejä, jotka voivat antaa kuvaa yhtiön hallinnon toiminnan epäasianmukaisesta hoitamisesta. Verotukseen liittyvät laiminlyönnit voivat usein antaa viitteitä myös yrityksen taloudellisen tilan vakavasta heikkoudesta ja mahdollisesta riskistä siitä, että toiminnan jatkuvuus voi olla uhattuna. (Riistama 1999, 263-264)

Hallinnon tarkastuksen kohteiden arvioinnissa voidaan käyttää yleisesti myös tilintarkastuskertomusta. Mikäli johto on toiminnallaan tai toimimatta jättämisellään aiheuttanut tilanteen, jossa yhtiötä kohtaan voi muodostua vahingonkorvausvelvollisuus, tulee tilintarkastajan tästä raportoida tilintarkastuskertomuksessa. Vastaavasti raportointivelvollisuus muodostuu, jos yhtiötä koskevaa lakia, yhtiöjärjestystä tai yhtiösopimusta on rikottu johdon toimesta. Toisin sanoen tilintarkastuskertomuksen sisältö itsessään edellyttää tilintarkastajaa varmentamaan hallinnon tarkastuksen yhteydessä kyseiset seikat, joten niiden voidaan katsoa kuuluvan hallinnon tarkastuksen kohteeseen. (Halonen & Steiner 2009, 430; Horsmanheimo et al. 2017, 92-93) Lainsäädännön noudattamiseen liittyviä yksityiskohtaisempia käytännön näkökulmia käsiteltiin jo edellä.

Yhtiön johto käyttää toiminnan jatkuvuuden olettaa laatien tilinpäätöstä (Blummé 2008, 223). Olettamana on, että yhtiö jatkaa toimintaansa seuraavan yhden vuoden ajanjakson verran (Halonen & Steiner 2009, 436; Knechel & Vanstraelen 2007, 114). Hallinnon tarkastuksen aikana tulee kiinnittää yleisesti huomiota mahdollisiin toiminnan jatkuvuutta uhkaaviin riskitekijöihin (Ruuhonen 2020, 120), joiden esimerkkejä on käsitelty myös aiemmissa kappaleissa. Taloudellisia tunnuslukuja käytetään tyyppillisesti yrityksen taloudellisen tilan arvioimisessa. Tutkimuksessa on kuitenkin havaittu, että yksittäisten tunnuslukujen pohjalta voi olla vaikeaa arvioida yrityksen tosiasiallista taloudellista tilaa. Erityisesti taseeseen perustuvat tunnusluvut antavat kuvaa lähinnä laskentahetken taloudellista tilasta,

mutta taloudellinen tila voi vaihdella merkittävästi tilikaudenkin aikana. Yrityksen taloudellinen tila voi olla heikko esimerkiksi vakavaraisuuden tunnuslukujen näkökulmasta, mutta yritys voi tästä huolimatta olla riittävän maksuvalmis ja kannattava. (Sjögrén, Syrjä & Villa 2008, 457) Tämä aiheuttanee haasteita toiminnan jatkuvuuden edellytysten arviointiin.

3.4 Hallinnon tarkastuksen raportointi

Tilintarkastus päättyy tilintarkastajan raportointiin. Päätämismuotoon toimenpiteet voidaan aloittaa, kun tilintarkastaja on kerännyt riittävän määrän tilintarkastusevidenssiä ja saanut kohtuullisen varmuuden siitä, sisältyykö tilintarkastuksen kohteeseen olennaisia virheitä tai puutteita. (Blummé 2008, 143) Päätämismuotoon eri vaiheet on kuvattu kuviossa 3.

Kuvio 3. Tilintarkastuksen päättäminen (mukaillen Halonen & Steiner 2009, 441)

Raportointia varten tilintarkastaja luo kokonaisarvion havaitsemistaan seikoista (Halonen & Steiner 2009, 446) ja keskittyy raportoinnissaan tärkeiksi kokemiinsa seikkoihin (Riistama 1999, 267). Raportoinnin aikana tilintarkastaja käy vuoropuhelua johdon kanssa havaitsemistaan asioista. Keskustelut tapahtuvat usein kirjallisesti. (Halonen & Steiner 2009, 478) Tilintarkastuksen aikana muodostunut aineisto eli niin kutsutut tilintarkastajan työpaperit (Riistama 1999, 312-314) viimeistellään kokoamalla ne yhteen tilintarkastuksen päätteeksi (Halonen & Steiner 2009, 480-481).

3.4.1 Keskeiset tilintarkastajan raportit

Tilintarkastuslain (2015/1141) 3. luvussa ja 5 §:ssä tilintarkastajaa edellytetään antamaan tilintarkastuksesta tilintarkastuskertomus, jonka voidaan Horsmanheimon et al. (2017, 104-108) mukaan katsoa olevan tärkein tilintarkastuksesta annettava raportti, joka annetaan vakiomuotoisena tai mukautettuna. Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus tarkoittaa sellaista tilintarkastuskertomusta, joka noudattaa tilintarkastuskertomuksen tiettyä vakiomuotoista kaavaa. Vakiomuotoisessa kertomuksessa ei ole annettu vakiomuotoisesta poikkeavaa tilintarkastajan lausuntoa, huomautusta tai lisätietoa. (Horsmanheimon et al. 2017, 107-108)

Tutkimusten perusteella tilintarkastuskertomukset ovat useimmiten vakiomuotoisia (Habib 2013, 185).

Hallinnon tarkastukseen liittyvät mukautukset koskevat erityisesti tilanteita, joissa tilintarkastaja on joutunut antamaan huomautuksen johdon toiminnasta tai lisätiedon toiminnan jatkuvuuteen liittyvästä olennaisesta epävarmuudesta (Ruohonen 2020, 95). Tilintarkastuskertomuksen julkisesta luonteesta johtuen voi mukautuksista aiheutua merkittävääkin haittaa yhtiölle, joten raportoitavien seikkojen olennaisuuden arvioinnissa on syytä käyttää erityistä huolellisuutta ja harkintaa (Immonen & Nuolima 2017, 141; Ruohonen 2020, 114).

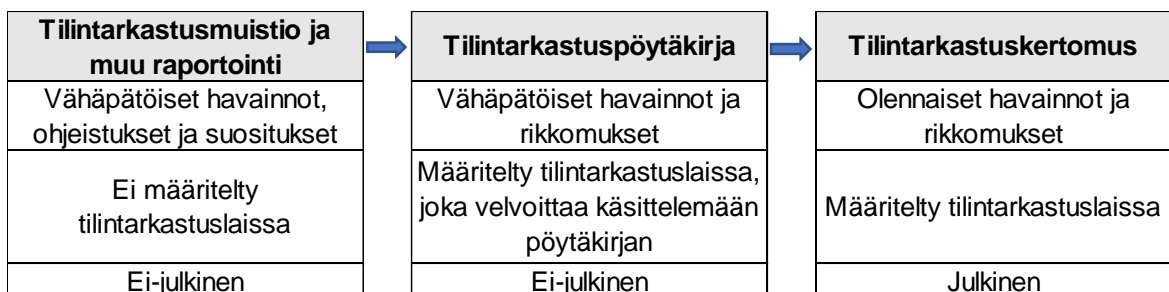
Tilintarkastuslain (2015/1141) 3. luvun 7 §:n mukaan tilintarkastaja voi myös antaa huomautuksia tilintarkastuspöytäkirjassa sellaisista seikoista, joista ei raportoida tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastuspöytäkirja luovutetaan yhtiön hallitukselle tai tätä vastaavalle toimielimelle, jolla on velvollisuus käsitellä tilintarkastuspöytäkirja. Tilintarkastuspöytäkirja ei ole lähtökohtaisesti julkinen raportti. Tilintarkastuspöytäkirjassa esitetyt huomautukset eivät ole luonteeltaan niin olennaisia, että niistä tulisi raportoida julkisessa tilintarkastuskertomuksessa. Hallinnon osalta tilintarkastuspöytäkirjassa annetut huomautukset voivat liittyä esimerkiksi vähäiseen ja epäolennaiseen lain tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen, laiminlyöntiin tai tekoon, joka ei kuitenkaan johda vahingonkorvausvelvollisuuteen sekä maksuvalmiuteen ja oman pääoman riittävyyteen liittyviin seikkoihin. (Halonen & Steiner 2009, 454-455; Horsmanheimo et al. 2017, 147-152; Ruohonen 2020, 128-130) Mikäli havaittu seikka on ollut kuitenkin niin olennainen, että siitä olisi pitänyt raportoida tilintarkastuskertomuksessa, ei tilintarkastuspöytäkirjassa oleva huomautus lähtökohtaisesti vapauta tilintarkastajaa vastuusta pöytäkirjan ei-julkisesta luonteesta johtuen (Savela 2015, 185).

Tilintarkastuspöytäkirjalla voidaan kommunikoida luottamuksellisesti tilintarkastuksen kohteen vastuullisten toimijoiden kanssa, joka on myös sen yksi olennainen tarkoitus. Tilintarkastuspöytäkirjan voi katsoa poikkeavan tilintarkastusmuistiosta erityisesti sen osalta, että tilintarkastuspöytäkirjassa esitettyjen korjaavien toimenpiteiden laiminlyönti voidaan tarpeen mukaan raportoida seuraavan tilikauden tilintarkastuskertomuksessa. (Riistama 1999, 272)

Tilintarkastaja voi käyttää yhtiön johdon kanssa kommunikoimiseen myös vapaamuotoista tilintarkastusmuistiota, josta ei ole säädetty tilintarkastuslaissa. Tilintarkastusmuistion avulla tilintarkastaja voi tehdä suosituksia tai ohjeistaa yhtiön johtoa sekä raportoida

vähäpätöisistä havaituista seikoista. Tilintarkastusmuistiota ei ole tarkoitettu julkiseksi asiakirjaksi. (Halonen & Steiner 2009, 475; Horsmanheimo & Steiner 2017, 412-413; Ruuhonen 2020, 128) Mahdollisten tilintarkastusmuistiossa esitettyjen korjaavien toimenpiteiden laiminlyönti voidaan ottaa tarpeen mukaan käsittelyyn seuraavan tilikauden tilintarkastuksen yhteydessä tilintarkastuspöytäkirjassa (Riistama 1999, 271-272). Tilintarkastaja voi antaa muistion lisäksi myös muita epävirallisempia kirjallisia selvityksiä ja raportteja tekemistään havainnoista kommunikoidessaan hallintoelinten kanssa (Blummé 2008, 150).

Kirjallisen raportoinnin lisäksi tilintarkastaja voi raportoida havaintojaan suullisesti, vaikka sitä ei ole tilintarkastuslaissa erikseen määritelty kirjallisen raportoinnin tapaan (Horsmanheimo & Steiner 2017, 414). Kirjallista raportointia ei voida kuitenkaan korvata suullisella raportoinnilla. Suullisen raportoinnin tehtävänä on selventää ja täydentää kirjallisen raportoinnin tietoja tarvittaessa. (Horsmanheimo et al. 2017, 160) Tilintarkastajan raportoinnin osalta on keskeistä, että raportointi on selkeää, informatiivista ja mahdollisimman täsmällistä (Horsmanheimo et al. 2017, 160; Riistama 1999, 266-267). Tästä johtuen tilintarkastajan lienee perusteltua käyttää kaikkia tarkoituksenmukaisiksi katsomiaan raportoinnin muotoja.

Kuvio 4. Tilintarkastajan keskeiset raportointimuodot

Tilintarkastajan keskeisten raportointimuotojen keskinäinen suhde ja ominaispiirteet sekä niiden vertailu on kuvattu yhteenvetona kuviossa 4. Soveltuvaa raporttia valitessa keskitytään erityisesti raportoitavan seikan olennaisuuteen. Mahdollisessa lievemässä raportissa tehdyt havainnot voivat nousta tarpeen mukaan seuraavalle raportointitasolle, mikäli raportissa esitettyjä korjaavia toimenpiteitä on laiminlyöty.

3.4.2 Tilintarkastajan huomautusvelvollisuus

Tilintarkastuslain (2015/1141) 3. luvun 5 §:n 5 momentin mukaan *”tilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen,*

hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on: 1) syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai 2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.”

Mahdollinen huomautus tulee perustella asianmukaisesti tilintarkastuskertomuksessa (Horsmanheimo et al. 2017, 115; Ruohonen 2020, 113-114). Myös huomautusta perustellessaan tilintarkastajaan kohdistuu salassapitovelvollisuus, eikä perusteluissa tule paljastaa salassa pidettäviä tietoja (Ruohonen 2020, 117). Tilintarkastajan huomautusvelvollisuuden osalta on käyty keskustelua siitä, onko huomautusvelvollisuus käytännössä sama asia kuin hallinnon tarkastus. Vaikka hallinnon tarkastuksen sisältöä ei voisi suoraan johtaa huomautusvelvollisuudesta, on hallinnon tarkastuksen ja huomautusvelvollisuuden välillä selkeä yhteys. (Halonen & Steiner 2009, 452-453; Horsmanheimo et al. 2017, 116; Ruohonen 2020, 96-97) Hallinnon tarkastuksen varmennuskohteisiin kohdistuvia rikkeitä raportoidaan tilintarkastuskertomuksessa hyvin keskeisesti juuri huomautuksen kautta (Horsmanheimo et al. 2017, 116; Ruohonen 2020, 64-66).

Kuten muissakin tilintarkastuksen raportoinnin osa-alueissa, myös huomauttamisessa tulee soveltaa olennaisuuden periaatetta ja ammatillista harkintaa, eikä vähäpätöisistä rikkeistä tule antaa huomautusta (Horsmanheimo et al. 2017, 115-116). Huomautusvelvollisuutta arvioitaessa tulee kiinnittää huomioita siihen, että huomautuksen kohteen tulee olla melko ilmeisesti todettavissa, koska tilintarkastajan ei voida katsoa olevan erilaisten vastuukysymysten asiantuntija. Huomauttamista arvioitaessa keskeisessä asemassa ovat myös yhtiökokouksen ja muiden tilinpäätöksen lukijoiden tarpeet saada kyseinen informaatio. Johdon huolellisuusvelvoitteen laiminlyönnit tai osakeyhtiölain rikkomiset voivat usein muodostaa syyn harkita huomauttamista. (Ruohonen 2020, 101-105)

Mahdollinen huomautusvelvollisuus voi muodostua muun muassa tilanteissa, joissa on loukattu osakeyhtiölain yhdenvertaisuusperiaatetta (Savela 2010, 12), laiminlyöty varojenjako säännöksiä (Horsmanheimo et al. 2017, 115-116) tai oman pääoman menettämistä koskevaa rekisteri-ilmoitusvelvollisuutta (Airaksinen et al. 2018b, 752). Myös muiden esimerkiksi velkojia tai muita intressitahoja suojaavien normien rikkomisen voidaan katsoa muodostavan perusteen huomauttamiselle (Blummé 2008, 152). Huomautukselle voi olla aihetta myös silloin, jos johto on laiminlyönyt velvollisuutensa käsitellä edelliseltä tilikaudelta annettua tilintarkastuspöytäkirjan (Immonen & Nuolimaa 2017, 141-142; Riistama 1999, 272).

Edellä olevat esimerkit huomautusvelvollisuuden mahdollisista perusteista eivät muodosta tyhjentävää listaa.

3.4.3 Toiminnan jatkuvuuteen liittyvä olennainen epävarmuus

Tilintarkastuslain (2015/1141) 3. luvun 5 §:n 7 momentin mukaan ”*tilintarkastuskertomuksessa on annettava tarpeelliset lisätiedot seikoista, joihin tilintarkastaja kiinnittää erityistä huomiota sekä tiedot seikoista, jotka voivat antaa olennaista aihetta epäillä yhteisön tai säätiön kykyä jatkaa toimintaansa.*”

Lisätietovaatimuksen on katsottu olevan ehdoton, eikä tilintarkastaja voi poiketa siitä oman harkintansa perusteella (Halonen & Steiner 2009, 453; Horsmanheimo et al. 2017, 124). Tästä huolimatta lisätiedonkin raportoinnin arvioinnissa sovelletaan olennaisuuden periaatetta (Ruohonen 2020, 120). Tilintarkastajan on myös huomioitava, että tilintarkastuskertomuksessa olevan lisätiedon ei tule täydentää tilinpäätöstietoja, koska tilintarkastaja ei osallistu tilinpäätöksen laatimiseen (Horsmanheimo et al. 2017, 125). Toiminnan jatkuvuuden epävarmuuteen liittyvä lisätieto on merkityksellinen hallinnon tarkastuksen näkökulmasta, koska sen arviointi kuuluu keskeisesti hallinnon tarkastuksen kohteisiin (Ruohonen 2020, 119). Tilintarkastuslain lisäksi myös kansainväliset tilintarkastusalan ISA-standardit edellyttävät toiminnan jatkuvuuteen liittyvän olennaisen epävarmuuden raportoimisen (Halonen & Steiner 2009, 453; Horsmanheimo et al. 2017, 125).

Toiminnan jatkuvuuden raportoimisen osalta evidenssin arviointi perustuu yhtiön seuraavan 12 kuukauden ajan edellytyksiin pysyä toiminnassa tilinpäätöspäivästä lukien (Carson, Fargher, Geiger, Lennox, Raghunandan & Willekens 2013, 354; Halonen & Steiner 2009, 436; Kaplan & Williams 2012, 322). Taloudellisten edellytysten lisäksi kansainvälisessä tutkimuksessa tilintarkastajien on havaittu arvioivan myös yhtiön johdon kykyä käyttää yrityksen resursseja tehokkaasti arvioidessaan mahdollista toiminnan jatkuvuuden epävarmuuteen liittyvän mukautuksen tarvetta (Krishnan & Wang 2015, 158). Toiminnan jatkuvuutta koskevan mukautuksen on katsottu palvelevan erityisesti velkojien etuja, koska tällä tavalla velkojat voivat saada varoituksen mahdollisesta velallisen konkurssin riskistä (Carsello, Vanstraelen & Willenborg 2009, 1421). Toisaalta kuten jo aiemmin havaittiin, Blay et al. (2016, 46) havaitsivat tutkimuksessaan, että toiminnan jatkuvuuden epävarmuudesta tehty mukautus on usein epätarkka.

4. TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO

Tutkimuksen tässä pääluvussa kuvataan käytetty tutkimus- ja analysointimenetelmä ja perustellaan menetelmän soveltuvuutta tämän tutkimuksen tutkimuskysymysten ratkaisemisessa. Luvussa kuvataan myös, miten tutkimusaineiston kerääminen ja tuloksien analysointi käytännössä toteutettiin. Lisäksi kuvaillaan haastateltujen tilintarkastajien tausta ja arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta.

4.1 Tutkimuksen menetelmävalinnat

Tämä tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Koskisen et al. (2005, 30) mukaan tätä tutkimusmenetelmää on haastava määritellä yksiselitteisesti ja määrittelyssä tutkimusmenetelmän todetaan usein olevan kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen vastakohta. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 163) mukaan laadullista tutkimusta käsittelevässä menetelmäkirjallisuudessa kuvataan usein laadullisen tutkimuksen yleisiä piirteitä. Laadullisessa tutkimuksessa käsitellään yksittäisiä havaintoja, jotka muodostuvat tutkimukseen osallistuvien esittämistä näkökulmista (Koskinen et al. 2005, 31).

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään syvälliseen aineiston tarkasteluun, eikä sillä ole tarkoitus saada yleistettäviä tuloksia, joilla voitaisiin testata esimerkiksi hypoteeseja tai teorioita. Laadullisen tutkimusmenetelmän yhtenä tyypillisenä piirteenä on, että tutkimuksen kohdejoukkoa ei ole kerätty satunnaisella otannalla, vaan tarkoituksenmukaisella valinnalla. (Hirsjärvi et al. 2009, 164) Tässä tutkimuksessa kohdejoukon tarkoituksenmukainen valinta on perusteltua. Tutkimuskohteena on keskeisesti tilintarkastajien kokemukset ja näkemykset hallinnon tarkastuksen aikana havaituista virheistä ja puutteista sekä niiden raportoinnista. Jotta tutkimuksen aikana saataisiin mahdollisimman monipuolisia ja kattavia tuloksia, on tutkimuksen kohdejoukkoon perusteltua valita sellaisia tilintarkastajia, joilla on jo useiden vuosien ajalta työkokemusta tilintarkastajan tehtävistä. Kokeneemmat tilintarkastajat ovat todennäköisesti havainneet laajemman joukon erilaisia virheitä ja puutteita pidemmän työhistorian johdosta. Tarkoituksenmukaisella kohdejoukon valinnalla voidaan myös pyrkiä varmistamaan, että tilintarkastajalla on tähän tutkimukseen soveltuva asiakaskunta.

Tutkimuksen aineisto kerättiin puolistrukturoidulla haastattelulla. Koskinen et al. (2005, 104) toteavat, että kyseistä haastattelutapaa kutsutaan myös teemahaastatteluksi. Gubrium et

al. (2012, 197) esittävät, että teemahaastattelut ovat soveltuva aineistonkeruumenetelmä, kun vastauksia on haastavaa ennakoida etukäteen, mutta tutkijalla on yleiskäsitys tutkittavasta teemasta. Teemahaastattelussa haastattelukysymykset ja teemat ovat tutkijan määrittelemiä, mutta haastateltavalla on enemmän vapauksia kysymyksiin vastaamisessa. Kysymyksille on ominaista, että haastateltavalla on vapaus vastata kysymyksiin omin sanoin ja esittää omaa näkemystään asiasta. Teemahaastattelussa haastateltavan ei ole välttämättömästi seurata kurinalaisesti haastattelun rakennetta, jolloin esitettyjen kysymysten järjestyksestä on mahdollista poiketa haastattelun aikana. (Koskinen et al. 2005, 104) Hirsjärven et al. (2009, 204-205) mukaan haastattelu on yksi laadullisen tutkimuksen päämenetelmistä. Koskisen et al. (2005, 106) mukaan haastattelut voivat olla useissa tapauksissa ainoakin relevantti tapa kerätä tietoa, kun tutkitaan yksittäisten henkilöiden tulkintoja asioista ja niiden merkityksestä.

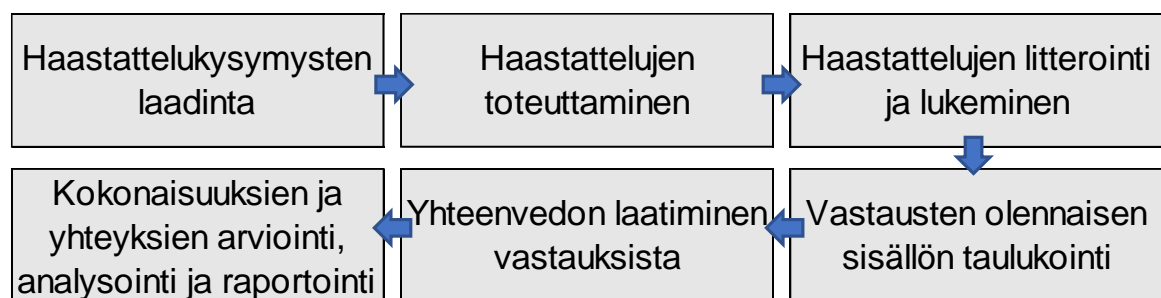
Haastattelujen erityisenä hyötynä aineistonkeruumenetelmänä on sen joustavuus. Haastattelujen käyttö on perusteltua erityisesti silloin, kun tutkimuksen kohdetta ei ole tutkittu kattavasti aiemmin. Haastattelun etuna on mahdollisuus lisäkysymyksien ja perustelujen pyytämiseen, jolloin vastauksista voidaan saada syvällisempiä. Toisaalta haastateltavat saattavat pyrkiä vastaamaan siten, että vastauksien voi mieltää olevan sosiaalisesti hyväksytyjä, jolloin vastausten luotettavuus voi kärsiä. (Hirsjärvi et al. 2009, 205-206) Mikrokokoisten, pienten ja keskisuurten osakeyhtiöiden hallinnon tarkastuksissa havaittuja virheitä ja puutteita ei ole tutkittu erityisenkään kattavasti aiemmissä tutkimuksissa, jolloin teemahaastattelu on perusteltu aineistonkeruumenetelmä.

Laadullisen aineiston analysointi aloitetaan tyypillisesti aineistoon tutustumalla. Aineistoa luetaan useimmiten useita kertoja, jonka yhteydessä aineistosta tehdään muistiinpanoja, joka auttaa kokonaiskuvan muodostumisessa ennen varsinaista syvällisempää analyysiä. Yleiskuvan muodostaminen aineistosta on tärkeää, jotta yksityiskohtainen analyysi saadaan sijoitettua käsiteltävään kokonaisuuteen. (Koskinen et al. 2005, 231-232) Tässä tutkimuksessa laadullinen aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä. Flickin (2014, 171) mukaan sisällönanalyysillä tarkoitetaan menetelmää, jossa tutkimusaineiston määrää karsitaan systemaattisesti ja olennaiset asiat kategorisoidaan omiin luokkiin. Gubrium et al. (2012, 197) mukaan aineiston kategorisoinnin tekeminen on tärkeää myöhempää analysointia toteutettaessa. Aineiston kategorisoinnissa on syytä kiinnittää huomiota siihen, että kategorisoinnissa huomioidaan alkuperäiset tutkimuskysymykset, koska kategorisoinnin tulee tukea näihin vastaamista. Kategorisointi tulee toteuttaa systemaattisesti, joka edellyttää koko tutkimusaineistoon perehtymistä useita kertoja, jotta olennaisia asioita ei karsita pois

lopullisessa analyysissä käytettävästä aineistosta. (Flick 2014, 171-172) Kun aineiston kategorisointi on toteutettu, voidaan siirtyä varsinaiseen analysointivaiheeseen. Aineiston analysoinnissa tulee kiinnittää huomiota siihen, että esitettyjen tulosten pohjalta voidaan vastata tutkimuskysymyksiin. Tulosten kategorisointi voi olla jo itsessään tutkimuksen pää-tulos, joka esitellään raportissa. Laadullisen tutkimuksen tuloksia tyypillisesti havainnollis-tetaan aineistosta tehdyillä lainauksilla. (Flick 2014, 180-181)

4.2 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen tässä osiossa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin, miten tutkimus toteutettiin käytännössä. Ensimmäisessä alaotsikossa kuvataan tarkemmin haastattelukysymysten laatimisen prosessi. Toisessa alaotsikossa käsitellään tarkemmin sitä, miten haastattelut käytännössä toteutettiin. Kolmannessa alaotsikossa käsitellään tarkemmin prosessia, jolla kerätyn aineiston analysointi toteutettiin.

Kuvio 5. Tutkimusaineiston kerääminen ja analysointi

Kuviossa 5 on esitetty tutkimuksen toteutuksen prosessin yhteenvedo. Teoreettisen viitekehyksen pohjalta laadittiin haastattelukysymykset, jonka jälkeen toteutettiin varsinaiset tilintarkastajien haastattelut. Haastatteluaineisto litterointiin, jonka jälkeen litteroituun aineistoon perehdyttiin useita kertoja kokonaiskuvan muodostamiseksi. Vastausten olennaiset osat taulukoitiin erilliseen tiedostoon tilintarkastajakohtaisesti, joiden pohjalta laadittiin olennaisista vastauksien osista yhteenvedo. Tästä yhteenvedosta toteutettiin lopullinen aineiston arviointi ja analysointi, jonka pohjalta tutkimuksen tulokset raportoitiin.

Haastattelukysymysten laadinta

Varsinaisen tutkimuksen toteuttaminen aloitettiin kirjallisuuteen perehtymällä, jota on käsitelty edellisissä teoreettisen viitekehyksen pääluvuissa. Kirjallisuuden pohjalta luotiin tämän tutkimuksen tarpeisiin soveltuvat haastattelukysymykset, jotka on esitetty liitteessä 1.

Haastattelukysymyksien ensimmäisessä osassa tiedusteltiin tilintarkastajan taustaan liittyviä asioita yleisellä tasolla. Tämän tavoitteena oli saada yleistä tietoa tilintarkastajan taustasta, jonka pohjalta voitiin arvioida vastausten luotettavuutta ja sopivuutta tämän tutkimuksen tarpeisiin.

Haastattelukysymysten toinen ja kolmas osio muodostivat varsinaisen haastattelun rungon. Haastattelukysymysten toisessa osiossa käsiteltiin tilintarkastajien näkemyksiä hallinnon tarkastuksen määritelmästä ja mitä hallinnon tarkastuksella pyritään saavuttamaan. Lisäksi haastattelussa keskusteltiin hallinnon tarkastuksen hyötyjistä ja hallinnon tarkastukseen kohdistuvista haasteista ja ongelmista. Nämä haastattelukysymykset muodostettiin erityisesti teoreettisen viitekehyksen ensimmäisen pääluvun pohjalta. Näiden asioiden lisääminen haastatteluun nähtiin tarkoituksenmukaiseksi, koska hallinnon tarkastuksen määritelmällä, hyötyjillä ja haasteilla on yhteys siihen, millaisia tarkastustoimenpiteitä hallinnon tarkastuksen aikana suoritetaan ja miten raportointia toteutetaan.

Haastattelukysymysten kolmannessa osiossa käsiteltiin hallinnon tarkastukseen liittyviä teemoja yksityiskohtaisemmin. Tavoitteena oli tutkia millaisia virheitä ja puutteita tilintarkastajat ovat havainneet hallinnon tarkastuksen aikana. Lisäksi keskusteltiin hallinnon tarkastuksen aikana esiintyvien virheiden ja puutteiden esiintyvyydestä yleisellä tasolla ja yksityiskohtaisemmin yksittäisten virheiden ja puutteiden osalta. Haastattelussa käsiteltiin myös tilintarkastajan raportointiin vaikuttavia seikkoja, joita tilintarkastaja arvioi valitessaan sopivaa raportointiväylää ja toteuttaessaan raportointia. Lisäksi haastattelussa keskusteltiin keinoista, joilla mikrokokoiset, pienet ja keskisuuret osakeyhtiöt voisivat pyrkiä ehkäisemään mahdollisia virheitä ja puutteita ennakkoon. Tämän osion haastattelukysymykset muodostettiin teoreettisen viitekehyksen toisen pääluvun pohjalta.

Haastattelun viimeisessä osassa tiedusteltiin mahdollisia muita aiheeseen liittyviä kommentteja ja mahdollisia aiempien vastauksien täydennyksiä. Tällä pyrittiin varmistamaan, että mahdolliset keskustelun aikana mieleen nousseet kertomatta olevat ajatukset nousisivat viimeistään tässä vaiheessa esille, jotta vastauksista tulisi mahdollisimman kattavia.

Haastattelujen toteuttaminen

Kun haastattelukysymykset olivat valmistuneet, tutkimuksessa siirryttiin toteuttamaan varsinaisia haastatteluja. Haastateltujen tilintarkastajien osalta tiedettiin pääosan kohdalla ennakkoon, että he ovat haastatteluun hyvin soveltuvia tilintarkastajia kokemuksen ja

asiakaskunnan perusteella. Soveltuvia tilintarkastajia etsittiin myös tilintarkastustoimistojen verkkosivustojen perusteella, joista pystyi muodostamaan kuvaa siitä, millaisia tilintarkastusasiakkaita heillä pääsääntöisesti on ja kuinka kauan he ovat työskennelleet alalla. Haastateltujen tilintarkastajien perustiedot ilmenevät taulukosta 2.

Taulukko 2. Haastatellut tilintarkastajat

Tilintarkastaja	Tilintarkastaja luokka	Työkokemus (vuosia)	Osakeyhtiö asiakkaita (kpl)	Haastattelun kesto (min)
H1	HT	n. 15-20	n. 70-120	n. 97
H2	HT	n. 15-20	n. 200	n. 70
H3	HT	n. 15-20	n. 70-120	n. 70
H4	KHT	n. 30	n. 70-120	n. 55
H5	HT	n. 9	n. 70-120	n. 55
H6	KHT	n. 9	n. 200	n. 55

Osa tilintarkastajista oli erikseen erotellut asiakasmäärät haastattelua varten kokoluokan perusteella. Vastausten perusteella pääosa haastateltavien tilintarkastusasiakkaista oli mikrokokoisia tai pieniä osakeyhtiötä, mutta keskisuuriakin osakeyhtiöitä oli osalla. Toisaalta osa tilintarkastajista myös mainitsi, että he tekevät yhteistyötä toisen tilintarkastajan kanssa, mutta eivät ole kyseisissä tilintarkastuksissa päävastuullisen tilintarkastajan roolissa. Tällaisia tarkastuksia he eivät olleet huomioineet asiakasmäärissä, mutta niillä ei ilmeisesti ole merkittävää vaikutusta asiakasmäärästä muodostettavaan yleiskuvaan. Kokonaisuutena arvioiden kaikki haastatellut tilintarkastajat ovat työskennelleet tilintarkastusalalla useita vuosia. Lisäksi heillä oli haastatteluhetkellä kattavasti mikrokokoisia, pieniä ja keskisuuria osakeyhtiöitä asiakkaina. Kokonaisuutena arvioiden haastatellut tilintarkastajat ovat olleet taustansa perusteella erittäin soveltuvia haastateltavia tämän tutkimuksen tarpeisiin. Vastauksia on käsitelty tuloksien tarkastelun yhteydessä tilintarkastajakohtaisesti tunnisteilla H1-H6.

Tilintarkastajien haastattelut toteutettiin loka-marraskuun vaihteessa ja marraskuun puolivälissä vuonna 2020. Haastattelut sijoitettiin tarkoituksella syksyyn, koska tilintarkastusalalla kevät on tyypillisesti erityisen kiireistä aikaa, jolloin haastatteluja ei välttämättä olisi ollut mahdollista saada. Tilintarkastajilta tiedusteltiin kiinnostusta haastatteluun henkilökohtaisesti suoralla viestillä ja puhelimitse. Kaikki tilintarkastajat suostuivat haastatteluun, joskin yksi haastateltava joutui perumaan haastattelunsa. Tutkimuksen aikana haastateltiin yhteensä kuutta tilintarkastajaa. Haastattelukysymykset lähetettiin kaikille tilintarkastajille

ennakkoon katsottavaksi ja kaikki tilintarkastajat olivat tutustuneet haastattelukysymyksiin ennakkoon ennen haastattelua.

Kaikki haastattelut toteutettiin puhelimitse ja haastattelut tallennettiin erilliselle tallentimelle. Puhelinhaastatteluille oli erityisiä perusteita. Haastattelujen aikana vallinneesta koronavi-rustilanteesta johtuen ylimääräistä liikkumista ja kontakteja haluttiin välttää, joka oli puhe-linhaastattelujen ensisijainen peruste. Puhelinhaastatteluilla pystyttiin myös säästämään ai-kaa, koska haastatteliija ja tilintarkastajat asuivat eri paikkakunnilla. Puhelinhaastattelujen eduksi nähtiin lisäksi se, että ne eivät olleet paikkaan sidottuja.

Haastattelut etenivät pääosin haastattelulomakkeen mukaisessa järjestyksessä. Erityisesti haastattelun kolmannessa osiossa, jossa käsiteltiin hallinnon tarkastuksien aikana havait-tuja virheitä ja puutteita sekä niiden raportointia, käsiteltiin aiheita erilaisilla tavoilla. Osassa haastatteluissa edettiin pääkysymysten mukaisessa järjestyksessä. Joissakin haastatte-luissa kohdan kysymyksiä yhdisteltiin ja aiheita käsiteltiin yksitellen yksittäisen virheen ja puutteen osalta. Kokonaisuutena käsiteltiin kuitenkin samat aiheet jokaisen haastateltavan kohdalla riippumatta kysymysten käsittelyjärjestyksestä.

Haastattelun aikana haastateltaville esitettiin myös lisäkysymyksiä. Lisäkysymyksillä pyrit-tiin muun muassa tarkentamaan sitä, mitä haastateltava tarkoitti vastauksellaan, jotta vas-tauksen myöhemmässä arvioinnissa ei olisi esiintynyt liikaa tulkinnanvaraisuutta. Lisäkysy-mysten merkitys korostui erityisesti haastattelun osassa, jossa käsiteltiin hallinnon tarkas-tuksen aikana havaittuja virheitä ja puutteita. Alkuun tilintarkastajat kertoivat haastattelussa yleisesti, millaisia erilaisia asioita he olivat havainneet hallinnon tarkastuksien aikana. Mikäli vastauksissa ei käsitelty jotakin tiettyä kategoriala, jonka aiempi tutkimus ja kirjallisuus mielsi keskeiseksi osaksi hallinnon tarkastusta, niin lisäkysymyksiä esitettiin näiden osalta kate-gorioittain. Lisäkysymyksien avulla saatiin täydentäviä vastauksia, koska useassa haastat-telussa haastateltavan tilintarkastajan mieleen nousi hallinnollisia virheitä ja puutteita juuri kyseisten käsittelemättömien kategorioiden osalta.

Haastatteluaineiston analysointi

Haastattelujen analysointi aloitettiin litteroimalla tallennetut haastattelut. Tässä vaiheessa haastatteluaineistosta ei tehty vielä erityisempiä tulkintoja tai arvioita. Haastattelut litteroitiin pääasiassa kaikilta osin. Haastattelujen litteroinnista jätettiin kuitenkin pois selkeät puhee-seen sisältyvät täytesanat, joilla ei ollut varsinaista merkitystä vastauksien sisällön kannalta.

Tällä pyrittiin saamaan litteroidusta aineistosta selkeämpi myöhempää analysointia varten. Kokonaisuutena haastatteluista kertyi litteroitua aineistoa noin 80 sivua.

Haastattelujen litteroinnit toteutettiin hyvin pian toteutettujen haastattelujen jälkeen. Ensimmäiset neljä haastattelua toteutettiin loka-marraskuun vaihteessa ja viimeiset kaksi haastattelua marraskuun puolivälissä. Marraskuun puoliväliin mennessä ensimmäiset neljä haastattelua oli litteroitu ja näihin oli tässä vaiheessa perehdytty useampaan kertaan yleiskuvan muodostamiseksi. Lisäksi näistä haastatteluista oli tehty alustavia muistiinpanoja. Vastaavasti marraskuun puolivälissä toteutetut haastattelut litteroitiin haastattelujen jälkeisinä päivinä, jonka jälkeen niihin perehdyttiin syvemmin sekä tehtiin muistiinpanoja.

Haastatteluista luodun yleiskuvan jälkeen erotettiin vastausten keskeisin sisältö tilintarkastajakohtaisesti erilliseen taulukkoon. Alustavassa kategorisoinnissa käytettiin liitteessä 1 olevia haastattelukysymyksiä. Tämän jälkeen analysoitavaa aineistoa oli määrällisesti huomattavasti vähemmän, kuin alustavassa analyysissä. Haastattelujen olennaisimmista vastauksista muodostettiin yleiskuva ja vastaukset taulukoitiin kysymyskohtaisesti. Tässä vaiheessa oli erityisen tarpeellista kiinnittää huomiota havaittujen virheiden ja puutteiden kategorisoimiseen. Virheet ja puutteet kategorisoitiin käyttämällä apuna teoreettisen viitekehyksen toisessa pääluvussa esitettyjä näkökulmia siitä, mitkä ovat keskeisiä hallinnon tarkastuksen kohteita. Kyseiset näkökulmat on taulukoitu teoreettisen viitekehyksen yhteydessä. Kirjallisuudesta nousseet keskeiset hallinnon tarkastuksen kohteet on esitetty myös liitteessä 1 haastattelukysymyksiä kohdassa kolme.

Virheiden ja puutteiden kategorisoinnissa huomioitiin vielä erikseen kuinka olennaisiksi ja yleisiksi tilintarkastajat olivat arvioineet kyseiset virheet ja puutteet kategoriakohtaisesti. Osa virheistä ja puutteista nähtiin lähtökohtaisesti selkeästi olennaisemmiksi ja toiset vähäpätöisemmiksi. Toisaalta osa virheistä ja puutteista oli selkeästi yleisempiä verrattuna toisiin virheisiin ja puutteisiin. Haastatteluaineiston yhteenvedon jälkeen muodostettiin saaduista vastuksista vielä kokonaisarvio, jolloin arvioitiin eri kategorioiden välisiä yhteyksiä.

4.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Koskisen et al. (2005, 255-256) mukaan reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden käyttäminen laadullisessa tutkimuksessa voi olla haastavaa ja niiden käyttökelpoisuutta on kyseenalaistettu laadullisessa menetelmäkirjallisuudessa. Hirsjärven et al. (2009, 232) mukaan kyseiset käsitteet liitetään usein määrälliseen tutkimukseen ja niiden käyttöä saatetaan pyrkiä

välttämään laadullisen tutkimuksen yhteydessä, joskin laadullisessa tutkimuksessakin on tärkeää pohtia tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä. Koskinen et al. (2005, 258) mukaan toistettavuus on tutkimuksen tekemisen yksi peruseriaatteista.

Tutkimuksen toistettavuutta heikentää se, että haastateltujen tilintarkastajien nimiä tai tilintarkastusyhteisöjen nimiä ei ole kerrottu, vaan vastaukset on käsitelty anonyyminä ja tietoja on esitetty yleisellä tasolla. Gubrium et al. (2012, 457) mukaan luottamuksellisuus tutkimukseen osallistuneita kohtaan ja heidän anonymiteettinsa säilyttäminen on tärkeä osa luottamuksen säilyttämistä. Erityisen tarkka selvitys tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden tiedoista voi johtaa tilanteeseen, jolloin riittävät tiedot omaava henkilö voi näiden tietojen pohjalta tunnistaa tutkimukseen osallistuneen henkilön. (Gubrium et al. 2012, 457)

Hirsjärven et al. (2009, 232) mukaan tutkimuksen toteutuksen tarkalla raportoinnilla voidaan kasvattaa tutkimuksen toistettavuutta ja yleistä luotettavuutta. Riittävän tarkkaan raportointiin on pyritty panostamaan toistettavuuden ja luotettavuuden parantamiseksi. Koskisen et al. (2005, 258) mukaan liiketaloustieteellisessä tutkimuksessa on tyypillistä, että alkuperäisen tutkimushetken olosuhteet voivat muuttua suhteellisen nopeasti, jolloin alkuperäistä tutkimusta voi olla mahdotonta toistaa tarkasti, vaikka kaikki tiedot olisikin esitetty. Toistettavuuden varmistamiseen liittyvän ongelman voidaan tällä perusteella arvioida olevan tällaisen tutkimuksen luonteeseen liittyvä ongelma.

Kaikki haastatellut tilintarkastajat ovat työskennelleet tilintarkastusalalla useita vuosia. Heillä kaikilla on myös kohtuullisen paljon tutkimukseen soveltuvia osakeyhtiöasiakkaita. Tältä pohjalta voidaan ainakin arvioida, että pitkän kokemuksen ja laajan asiakaskunnan perusteella he ovat todennäköisesti havainneet laajan joukon erilaisia hallinnollisia virheitä ja puutteita. Tästä johtuen he ovat todennäköisesti arvioineet virheiden ja puutteiden olennaisuutta hyvin erilaisissa tilanteissa, jonka pohjalta vastauksien voidaan arvioida olevan monipuolisempia sen osalta, millaisia asioita käytetään raportoinnin perusteina. Kokonaisuutena vastaajien taustan voidaan arvioida kasvattavan tutkimuksen tulosten luotettavuutta.

Haastatteluista saatujen tietojen luotettavuuteen pyrittiin panostamaan erityisesti asianmukaisten haastattelukysymysten laadinnalla. Haastattelukysymykset laadittiin teoreettisen viitekehyksen pohjalta, joten haastattelukysymyksissä on todennäköisemmin huomioitu olennaiset seikat edellyttäen, että teoreettinen viitekehys on huolellisesti muodostettu. Haastattelukysymykset lähetettiin tilintarkastajille ennakoon perehdyttäväksi, jolloin

vastauksia oli ainakin mahdollista pohtia ennakkoon ennen haastattelua. Mikäli haastateltava on pohtinut haastattelukysymyksiensä vastauksia ennakkoon, ovat vastaukset todennäköisesti olleet monipuolisempia. Tämän seikan vaikutuksia tutkimuksen luotettavuuteen on toisaalta mahdotonta arvioida, koska ennakkoon tehdyn pohdinnan määrästä ei ole tietoa.

Hirsjärven et al. (2009, 231-232) mukaan lomakkeiden kohdalla voi muodostua tilanteita, että tutkittavat eivät ajattele kysymyksiä tutkijan kanssa samalla tavalla. Tähän ongelmaan oli sinänsä helppo vastata, koska kysymyksiin ei vastattu itsenäisesti kirjallisesti, vaan haastattelujen muodossa. Lisäkysymyksiensä ja tarvittaessa kysyttävien asioiden tarkentamisen avulla saatiin selvennettyä kysyttävää asiaa. Tällöin vastaukset ovat todennäköisesti olleet kysymysten näkökulmasta täsmällisempiä, joka parantaa vastauksista saatujen tietojen luotettavuutta.

Yleinen laadulliseen tutkimukseen kohdistuva kritiikki perustuu tutkimusaineiston vähäisyyteen, jolloin tuloksista ei voida tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä. Haastattelututkimusten osalta on myös haastavaa esittää yleisiä ohjeita siitä, kuinka monta henkilöä tulisi haastatella tutkimusta varten. (Koskinen et al. 2005, 263) Tässä tutkimuksessa haastateltavina oli kuusi tilintarkastajaa. Määrä on itsessään suhteellisen pieni, vaikkakin tämän tutkimuksen tarpeisiin riittävä. Tästä johtuen saaduista tuloksista ei todennäköisesti voi esittää päteviä yleistettäviä johtopäätöksiä. Toisaalta tulokset ovat kuitenkin suuntaa antavia, joita voidaan käyttää mahdollisten myöhempien tutkimusten tarpeisiin.

Jälkikäteen arvioituna osakeyhtiöiden kokoluokkiin perustuva rajausta olisi saattanut olla perustellumpaa tehdä ainoastaan mikrokoisiin ja pieniin osakeyhtiöihin. Pääosa haastateltujen tilintarkastajien osakeyhtiöasiakkaista vaikutti olevan tämän kokoluokan yhtiöitä ja keski-suureksi katsottavia osakeyhtiöitä oli ilmeisesti suhteellisen vähän. Tutkimuksen havaintojen osalta onkin syytä kiinnittää huomiota siihen, että ne mahdollisesti kuvastavat paremmin mikrokoisten ja pienten osakeyhtiöiden hallinnollisia virheitä ja puutteita sekä niiden raportointia. Tilintarkastajien haastattelujen aikana on saattanut korostua erityisesti mikrokokoisten ja pienten osakeyhtiöiden näkökulma, jolloin tutkimuksen tulokset eivät välttämättä anna oikeaa kuvaa keskisuurten osakeyhtiöiden hallinnollisista virheistä ja puutteista. Keskisuurten osakeyhtiöiden myöhempää rajaamista tutkimuksen ulkopuolelle ei kuitenkaan nähty tarkoituksenmukaiseksi, koska muutamia keskisuuria osakeyhtiöasiakkaita oli osalla tilintarkastajista. Haastattelujen aikana tilintarkastajat ovat hyvinkin voineet huomioida myös näihin liittyviä erityisempiä hallinnollisia virheitä ja puutteita. Tutkimuksen lukijan on

kuitenkin hyvä kiinnittää huomiota myös tähän epävarmuustekijään arvioidessaan tutkimuksen luotettavuutta.

Erityisesti mikrokoisten osakeyhtiöiden osalta on syytä huomioida, että kaikki mikrokoiset osakeyhtiöt eivät ole kokonsa puolesta tilintarkastusvelvollisia. Havaitut hallinnolliset virheet ja puutteet mahdollisesti koskevatkin näiden yhtiöiden osalta vain niitä, jotka ovat valinneet tilintarkastuksen vapaaehtoisesti tai ne ovat lain puolesta tilintarkastusvelvollisia. Mikrokoisten osakeyhtiöiden kategoriaan oletettavasti sisältyy runsaasti myös sellaisia yhtiöitä, joiden osalta tilintarkastusta ei ole toteutettu. Tästä johtuen mahdolliset tulkinnat ja johtopäätökset virheistä ja puutteista sekä niiden yleisyydestä ei välttämättä päde näihin tilintarkastuksen ulkopuolelle jääviin yhtiöihin. Jotkin hallinnolliset virheet ja puutteet saattavat mahdollisesti olla esimerkiksi sellaisia, että niitä esiintyy vähemmän tilintarkastetuissa mikrokoisissa osakeyhtiöissä. Havainnon tehdessään tilintarkastaja oletettavasti ohjeistaa johtoa toimimaan asianmukaisesti, jolloin vastaavia virheitä ei välttämättä esiinny enää tulevien tarkastusten aikana, mikäli johto reagoi tilintarkastajan kehotuksiin. Tämäkin seikka on tärkeää huomioida tutkimuksen tuloksia arvioitaessa.

5. TUTKIMUKSEN TULOKSET JA POHDINTA

Tässä pääluvussa käsitellään tutkimuksen aikana syntyneitä tuloksia. Ensimmäisessä osassa esitellään tutkimuksen tulokset ja analysoidaan niitä sisällönanalyysin avulla. Tulosten käsittelyn jälkeen toisessa tämän pääluvun osassa pohditaan saatuja tuloksia. Saatuja tuloksia heijastetaan teoreettisessa viitekehyksessä esiteltyyn aiempaan tutkimukseen ja kirjallisuuteen.

5.1 Tulosten esittely ja analysointi

Tässä osassa analysoidaan tutkimuksen aikana kerätyt tulokset. Ensimmäisenä analysoidaan tilintarkastajien hallinnon tarkastukselle esittämiä määritelmiä, tarkastuksen hyötyjä ja hyötyjä sekä tarkastukseen kohdistuvia haasteita. Tämän jälkeen analysoidaan tilintarkastajien hallinnon tarkastuksien aikana havaitsemia virheitä ja puutteita sekä näiden olennaisuusarviointissa käytettyjä perusteluja raportoinnin aikana. Tulosten analysoinnissa on esitetty yksittäisiä lainauksia tehdyistä haastatteluista analysoinnin arvioimiseksi ja sen tueksi sekä havainnollistamaan käytettyä aineistoa. Lainausten jälkeen käsiteltävää seikkaa on kuitenkin analysoitu myös kaikkien vastauksien kokonaisuutena, vaikka kaikkien tilintarkastajien vastauksista ei ole esitetty lainausta.

5.1.1 Hallinnon tarkastus sekä sen hyödyt ja haasteet

Haastattelun alussa hallinnon tarkastusta käsiteltiin yleisemmällä tasolla. Tilintarkastajilta kysyttiin hallinnon tarkastuksen määritelmää.

”Osakeyhtiössä se on sen tarkastamista, että onko osakeyhtiön vastuuvolliset hoitaneet yhtiön hallintoa lain mukaisesti, eli osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen mukaisesti ja onko näitä rikottu. Siihen se käytännössä kohdistuu, eli juuri laillisuusvalvontaa.” (H1)

”Juuri se, että yrityksen johto, hallitus, toimitusjohtaja ja ketkä siellä ovat päättävissä elimissä, että ne ovat noudattaneet asianomaista yhteisöläinsäädäntöä ja yhtiöjärjестystä. Tästä näkökulmasta. Ja tilinpäätöksen laatimisessa on noudatettu tilinpäätökseen ja kirjanpitoon liittyviä säännöksiä ja määräyksiä, jotka määrittävät kunkin yhtiön kirjanpidossa ja tilinpäätöksessä esitettäviä asioita.” (H4)

Laillisuusvalvonnan näkökulma nousi erityisesti tilintarkastajien vastauksista, joka ei sinänsä ollut yllättävää, koska hallinnon tarkastus sisältyy lakisääteiseen tilintarkastukseen, joka on lähtökohtaisesti laillisuusvalvontaa. Osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen noudattamisen valvonta nähtiin selkeästi keskeisimmäksi hallinnon tarkastuksen valvonnan kohteeksi. Toisaalta kirjanpitolainsäädännön ja tilinpäätöksen laatimista koskevan lainsäädännön noudattamisen valvonta nähtiin useassa vastauksessa myös tärkeäksi. Valvonnan kohteeksi nähtiin lähtökohtaisesti yhtiön johto, joka muodostuu useimmiten hallituksesta ja toimitusjohtajasta. Johdon valvonnassa tilintarkastajat näkivät johdon huolellisuusvelvoitteen korostuvan valvonnan näkökulmasta. Lainmukaisen toiminnan varmentaminen nähtiin yleisesti hallinnon tarkastuksen keskeiseksi tavoitteeksi. Lisäksi keskeiseksi tavoitteeksi nähtiin mahdollisen johdon vahingonkorvausvastuun muodostumisen selvittäminen.

Hallinnon tarkastus miellettiin lähtökohtaisesti laillisuusvalvonnaksi. Tästä huolimatta tilintarkastajilta myös kysyttiin, huomioivatko he tarkoituksenmukaisuuskysymyksiä tarkastuksen aikana, koska näihin liittyviä asioita saattaa nousta esille. Tällä tarkoitettiin päätösten ja toimien arvioimista niiden liiketoiminnallisen hyvyden tai järkevyyden näkökulmasta.

”Se mikä on tarkoituksenmukaisuuskysymys, niin ei ole aina ihan selvää. Kyllä tilintarkastaja keskustelelee hyvin paljon näistäkin, kun pienyrityksissä harvoin on muita, joka kävisi läpi yhtiön asioita ja strategiaa. Tilintarkastaja kuuntelee ja voi kertoa kokemuksen pohjalta, miten muualla on asioita tehty ja millaisia johtopäätöksiä on tehty sekä millaisia lainmukaisia edellytyksiä tulee huomioida ratkaisuja tehtäessä. Se ei ole varsinainen tilintarkastuksen kohde, vaan tilintarkastuksen yhteydessä käytävää lisäarvoa tuottavaa keskustelua. On syytä muistaa, että tilintarkastaja ei saa itse osallistua päätöksentekoon, vaan voi tuoda aiheita ja asioita huomioitavaksi, kun johto itse tekee ratkaisuja.” (H1)

”Sanoisin, että eipä juurikaan. Sanoisin, että ei meillä ole eväitä tai oikeutusta, jolla lähdeittäisiin puuttumaan ja raportoimaan, että onko toimittu epätarkoituksenmukaisella tavalla. Enintään varovaista keskustelua ja keskustelun idea on, että voidaan tällä tavalla antaa lisäarvoa.” (H2)

Tilintarkastajat vaikuttivat olevan vahvasti sitä mieltä, että tarkoituksenmukaisuuskysymykset eivät ole osa hallinnon tarkastusta, eikä niistä esimerkiksi raportoida osana hallinnon tarkastusta. Toisaalta vastauksissa myös esitettiin, että aina ei ole täysin selvää, onko

käsiteltävä seikka laillisuusvalvontakysymys vai tarkoituksenmukaisuuskysymys. Liiketoimintapäätökset voivat olla epävarmuudesta johtuen hankalasti arvioitavia huolellisuusveloitteen näkökulmasta. Tilintarkastajat totesivat, että huonoa liiketoimintapäätöstä ei voida suoraan katsoa lainvastaiseksi tai huolimattomasti tehdyksi, vaan päätöksenteossa tulee arvioida huolellisuuden tasoa päätöksentekohetkellä.

Mikäli kyseessä katsotaan olevan tarkoituksenmukaisuuskysymys, niin useammat tilintarkastajat näkivät, että näistä voidaan yleisellä tasolla keskustella yhtiön johdon kanssa. Tilintarkastajat kuitenkin korostivat, että näissä keskusteluissa tulee olla erityisen varovainen ja pysytellä hyvin yleisellä tasolla, jotta tilintarkastajan riippumattomuus ei vaarannu. Pienten osakeyhtiöiden kohdalla keskustelut nähtiin kuitenkin tärkeäksi, koska pienyhtiön johdolla ei välttämättä ole muita keskustelutahoja tilintarkastajan lisäksi. Vastauksien perusteella jäi vahva kuva siitä, että tarkoituksenmukaisuuskysymyksistä käydyt keskustelut ovat tilintarkastajien näkökulmasta enemmänkin lisäarvoa tuottavaa ylimääräistä asiakaspalvelua, eikä niinkään hallinnon tarkastusta.

Tilintarkastajilta kysyttiin myös tahoja, joiden voidaan katsoa hyötyvän hallinnon tarkastuksesta.

”Osakkaat ja rahoittajat on ne tärkeimmät ja niiden jälkeen tulee muut sidosryhmät.”
(H3)

”Pienissä yhtiöissä suurimmat hyötyjät ovat yhtiön ulkopuoliset tahot, koska omistus ja johto on usein linkittynyt. Harvemmin on laajaa osakaskuntaa. Toki osakkaatkin hyötyy, jos on paljon osakkeenomistajia ja kaikilla osakkeenomistajilla ei ole edustajaa hallituksessa. Ennen kaikkea ulkopuoliset tahot, jotka ei saa toiminnasta niin paljon tietoa kuten rahoittajat, sijoittajat ja verottaja.” (H5)

”Kaikki hyötyy siitä. Se on myös oikeussuojaa niille hallintojäsenille, kun tarkastetaan, että asiat tulee huomioiduksi. Osakkeenomistajat, velkojat ja muut tilinpäätöksen käyttäjät, joille on merkityksellistä tietää, että onko yhtiössä toimittu lain mukaan. Hyötyjät riippuu siitä millainen asia on kyseessä.” (H6)

Hallinnon tarkastuksesta hyötyvien tahojen joukko nähtiin hyvin laajaksi. Perinteiseksi hallinnon tarkastuksen hyötyjätahoksi nähtiin osakkeenomistajat. Osakkeenomistajat voivat saada tietoa yhtiön toiminnan asianmukaisesta hoitamisesta tilintarkastuksen kautta.

Vähemmistöosakkeenomistajien nähtiin hyötyvän yhdenvertaisuusperiaatteen valvon-
nasta, mikäli vähemmistöä muodostuu. Toisaalta tilintarkastajat totesivat, että osakkeen-
omistajat ja yhtiön johto eivät useinkaan ole eriytyneet, eikä vähemmistöä muodostu pien-
yhtiöissä, jolloin kyseiset näkökulmat eivät nouse niin usein esille pienyhtiöiden hallinnon
tarkastuksissa. Pienyhtiöiden hallinnon tarkastuksien keskeisemmiksi hyötyjiksi nähtiin eri-
laiset ulkopuoliset tahot. Ulkoisista rahoittajista erityisesti velkojien näkökulma nousi esille
velkojiensuojan valvonnan kautta. Toisaalta myös verottajan nähtiin hyötyvän hallinnon tar-
kastuksesta.

Pienyhtiöiden kohdalla osa tilintarkastajista nosti esille myös mahdolliset sijoittajat ja yri-
tysostajat hallinnon tarkastuksen keskeisinä hyötyjinä. Mahdolliset hallinnon hoitamista
koskevat huomautukset voivat antaa yleistä kuvaa yrityksen asioiden hoitamisesta, joka voi
auttaa mahdollista sijoittajaa päätöksenteossa. Tilintarkastajat näkivät, että huonosti hoi-
dettu hallinto voi yleisesti laskea yhtiön kiinnostavuutta sijoittajien näkökulmasta. Toisin sa-
noen yhtiö itse voi hyötyä hyvin hoidetusta hallinnosta muun muassa tästä näkökulmasta.

Vaikka yhtiön johto onkin hallinnon tarkastuksessa keskeisenä valvonnan kohteena, näkivät
tilintarkastajat johdon olevan myös yksi keskeinen hallinnon tarkastuksen hyötyjä. Tarkas-
tuksen avulla johdon toiminnan lainmukaisuutta voidaan valvoa. Mahdolliset rikkomukset
tai lainvastaiset menettelyt voidaan havaita, jolloin johdolla on mahdollisuus korjata toimin-
taansa. Lainvastainen menettely voi aiheuttaa yhtiölle erilaisia ongelmia ja riskejä. Näistä
voi muodostua johdolle myös vahingonkorvausvelvollisuus, joten vastuukysymystenkin nä-
kökulmasta tilintarkastajat näkivät johdon olevan hallinnon tarkastuksen keskeinen hyötyjä
pienyhtiöissä.

Tilintarkastajat näkivät, että pienyhtiöiden johto ei välttämättä useinkaan ole tietoinen
omista velvollisuuksistaan ja rikkomuksia saatetaan tehdä tietämättömyydestä. Tästä voi
muodostua johdolle riskejä muun muassa vahingonkorvausvastuun muodossa. Toisaalta
osa tilintarkastajista huomioi, että vahingonkorvausvastuu ei välttämättä realisoidu yhti-
öissä, joissa osakkeenomistajat ja johto eivät ole eriytyneet. Tilintarkastajat epäilivät, että
osakkeenomistajina toimiva johto tuskin vaatii korvauksia itseltään, jos johdolle muodostuu
mahdollinen vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä kohtaan, eikä mahdollista vahinkoa ole
aiheutunut kolmannelle osapuolelle.

Vaikka tilintarkastajat näkivätkin, että hallinnon tarkastuksella on useita hyötyjiä, näkivät he
hallinnon tarkastukseen liittyvän myös erilaisia haasteita ja ongelmia. Ensimmäiseksi

tilintarkastajilta kysyttiin yleisellä tasolla, millaisia haasteita tai ongelmia hallinnon tarkastukseen liittyy.

”Puhutaan pienistä, mikroista ja keskisuurista osakeyhtiöistä. Yksi keskeinen ongelma on se, että nämä yrittäjät ja yrityksen johto, hallituksen jäsenet ja toimitusjohtaja, niin he eivät ole aina tietoisia lain velvoitteista, jotka heitä koskettaa yrityksen asioita hoidettaessa. Tietämättömyys on hyvin tyypillistä. Yksi haaste pienissä yrityksissä on, että hallintoon liittyvää dokumentointia on melko vähän.” (H1)

”Keskeisin haaste on, että siellä on aineistoa tuotettu hyvin vähän. Siellä ei välttämättä ole kaikista pidetyistä kokouksista tai päätöksistä tehty pöytäkirjoja tai välttämättä edes velkakirjoja tai laskuja tai sopimuksia esim. osakkeenomistajien kanssa tehdyistä toimista. Jos näitä ei ole, niin on lähes mahdotonta tietää, mitä on sovittu ja onko toimittu lain mukaisesti.” (H2)

”Yhtenä se, että onko kaikista päätöksistä tehty pöytäkirjat, joista pitää tehdä pöytäkirja. Se on yksi ongelma. Ongelmina on myös se, kun yrittäjät ovat maallikoita, niin heillä ei välttämättä ole käsitystä siitä, että mitkä asiat kuuluu hallitukselle ja mitkä yhtiökokoukselle. Asiakkaiden tulisi ymmärtää myös se, että tilikauden jälkeiset olennaiset asiat tulisi kertoa tilintarkastajalle.” (H4)

Kaikki haastattelut tilintarkastajat näkivät keskeisenä ongelmana hallinnollisen materiaalin puuttumisen tai puutteellisuuden. Tämän nähtiin olevan myös hyvin yleinen ongelma. Tilintarkastajat näkivät, että lainmukaista huolellista toimintaa voi olla erittäin haastavaa arvioida jälkikäteen, mikäli asioiden dokumentointia on laiminlyöty. Osa tilintarkastajista oli myös havainnut, että kaikkea tarvittavaa tietoa ei välttämättä aina kerrota tilintarkastajalle, vaikka kyseisiä asioita yritettäisiin selvittää erikseen kysymällä. Toisaalta yrittäjien tietämättömyys hallinnollisista velvoitteista nähtiin yhdeksi haasteeksi, joka voi aiheuttaa muita ongelmia.

Tilintarkastajilta kysyttiin myös väärinkäytösten ja toiminnan jatkuvuuden olennaisen epävarmuuden havaitsemiseen liittyvistä ongelmista ja haasteista. Väärinkäytöksien havaitseminen nähtiin yleisesti melko ongelmalliseksi.

”Väärinkäytökset on tahallisia ja niitä yritetään usein aktiivisesti peitellä. Se luonnollisesti vaikeuttaa, kun esim. tositteissa ei ole annettu oikeaa nimeä tai kuvausta siitä, mitä on tehty. Niitä saatetaan jättää dokumentoimatta, kun tiedetään, että se jokin

asia on virheellinen tai laiton. Nämä on syitä, miksi näiden havaitseminen on usein vaikeata.” (H2)

”Väärinkäytösten havaitseminen ei ole helppoa. Joskus se on helppoa, mutta millaisesta väärinkäytöksestä puhutaan, niin niitä on niin monenlaisia. Jos yhdenmiehen yhtiössä tehdään hyvin väärinkäytös, niin voi sitä olla aika mahdotonta havaita.” (H3)

”Nämä väärinkäytösasiat on tosi vaikeita. Jos sulla ei ole mitään syytä epäillä näitä, niin ethän sä lähde näitä silloin penkomaan. Väärinkäytökset tulee usein esiin sattuman kautta.” (H4)

Tilintarkastajat näkivät väärinkäytökset pääsääntöisesti vaikeasti havaittavaksi, koska niitä pyritään useimmiten peittelemään. Tilintarkastajat totesivat myös, että väärinkäytöksiä ei tilintarkastuksen aikana etsitä tarkoituksenhakuisesti, jos väärinkäytöksistä ei ole ilmennyt perusteltuja epäilyjä. Osa tilintarkastajista totesikin, että väärinkäytökset tulevat useimmiten esiin sattuman kautta. Toisaalta joskus väärinkäytökset voivat olla niin ilmeisiä, että ne saatetaan havaita helposti. Tilintarkastajat kuitenkin arvioivat, että hyvin tehtyä väärinkäytöstä voi olla erittäin haastavaa tai mahdotonta havaita lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä.

Toiminnan jatkuvuuden olennaiseen epävarmuuteen liittyvät seikat nähtiin väärinkäytöksiä helpommin havaittavaksi. Toisaalta niidenkään havaitseminen ei välttämättä aina ole yksinkertaista.

”Toiminnan jatkuvuutta ei ole hankalaa havaita. Useimmiten sen havaitsee. Ne ongelmat tulee usein esiin tilinpäätöksessä. Jatkuvuusongelmat näkyy toiminnan kannattavuudessa tai kassan riittävydessä.” (H6)

”Toisaalta usein on myös, että yritys on näyttänyt jo 10 vuotta, että se on ihan kiikun kaakun ja silti se vaan porskuttaa eteenpäin. Tilanne voi muuttua nopeasti paljon parempaan tai huonompaan suuntaan, kun puhutaan pienistä yhtiöistä.” (H5)

”Toiminnan jatkuvuuden ongelmien havaitsemisessa vastaavasti silloin, kun on kova tavoite asiakkaalla, että toiminnan jatkuvuudesta ei tilintarkastaja raportoi negatiivisesti, niin yritetään lakaista asioita maton alle. Nämä näkyy usein siinä, että tilinpäätöstietoja on yritetty kaunistella, eli laatia se tilinpäätös totuudenvastaisesti ja liian

positiiviseksi. Kun tilintarkastaja näistä kysyy, niin tietoisesti saatetaan jättää vastamatta tai vastataan ja välitetään väritynyttä todellisuutta ja virheellistä kuvaa.” (H2)

Toiminnan jatkuvuuden ongelmien osalta tilintarkastajilla oli erilaisia näkemyksiä. Taloudellista tilaa kuvaavat tunnusluvut nähtiin keskeiseksi keinoksi havaita viitteitä toiminnan jatkuvuuteen liittyvistä ongelmista. Toisaalta pienyritysten kohdalla osa tilintarkastajista arvioi, että tunnusluvut eivät välttämättä kerro koko totuutta. Pienyrityksien taloudellinen tila saattaa muuttua erittäin nopeasti, joka hankaloittaa toiminnan jatkuvuuden ongelmien havaitsemista. Yritys saattaa joskus olla tunnuslukujen perusteella useitakin vuosia heikossa taloudellisessa tilassa, mutta toiminnan jatkuvuus ei välttämättä aina ole tosiasiallisesti uhattuna.

Osa tilintarkastajista nosti esille myös, että pienyritykset voivat usein sopeuttaa toimintaansa nopeallakin aikataululla, jonka jälkeen toiminta voi jatkua. Toisaalta tilintarkastajat nostivat esille, että yrityksellä saattaa olla myös piileviä vastuita, jotka eivät ilmene taloudellisista tunnusluvuista, jotka voivat tosiasiallisesti uhata toiminnan jatkuvuutta. Yhtenä ongelmana tilintarkastajat näkivät myös, että toiminnan jatkuvuutta uhkaavia seikkoja saatetaan piilotella tilintarkastajalta tai niitä esitetään liian positiivisessa valossa. Kokonaisarvion perusteella näyttäisi, että toiminnan jatkuvuuden ongelmiin liittyviä viitteitä voi havaita erilaisista asioista, mutta ne eivät välttämättä yksiselitteisesti kerro, että toiminnan jatkuvuus olisi tosiasiallisesti uhattuna.

Erityisesti väärinkäytösten ja toiminnan jatkuvuuden ongelmien havaitsemisen haastavuudesta johtuen, tilintarkastajat näkivät, että ulkoisilla tahoilla saattaa olla kohtuuttomia odotuksia siitä, mitä tilintarkastaja voi tilintarkastuksen aikana havaita.

”Peruseriaate menee niin, että oletetaan, että tilintarkastaja havaitsee kaiken. Kaikkea ei voi havaita. Olennaisuusrajoista johtuen kaikkea ei tarkasteta. Toki aina on havaitsemisriski, mutta se pyritään saamaan pieneksi.” (H6)

”Tilintarkastajan näkökulmasta on nykyään korostunut riski, että tänä päivänä on odotuksia, että tilintarkastajan pitäisi ne havaita. Mahdollisuudet voi olla tähän hyvin rajalliset. Tuntuu siltä, että ei enää tahdota muistaa sitä, että ei tilintarkastaja käy kaikkia kirjauksia ja tositteita läpi, eikä voisikaan käydä.” (H2)

Tilintarkastajat näkivät, että tilintarkastajaa saatetaan myös kyseenalaistaa herkästi, mikäli hän ei ole havainnut tai raportoinut väärinkäytöksiä tai toiminnan jatkuvuuteen liittyviä

ongelmia. Yhdeksi syyksi arvioitiin, että ulkopuoliset tahot eivät välttämättä ymmärrä, että tilintarkastuksella voidaan saavuttaa korkea varmuus, muttei täyttä varmuutta. Toisaalta yksi tilintarkastaja esitti, että velkojat saattaisivat pyrkiä joissakin tilanteissa esimerkiksi yhtiön konkurssin yhteydessä saamaan tilintarkastajia vastuuseen, koska velalliselta yhtiöltä saamisia tuskin tullaan saamaan.

5.1.2 Havaittuja hallinnollisia virheitä ja puutteita

Hallinnon tarkastuksen yleisemmän tarkastelun jälkeen haastattelussa siirryttiin käsittelemään hallinnon tarkastuksessa havaittuja virheitä ja puutteita yksityiskohtaisemmalla tasolla. Seuraavaksi tehtävässä tulosten tarkastelussa analysoidaan esiintyvien virheiden ja puutteiden lisäksi tarkemmin virheiden ja puutteiden yleisyyttä ja olennaisuutta sekä kategorioiden välisiä yhteyksiä tilintarkastajien vastausten perusteella.

Haastatteluiden aikana tilintarkastajilta kysyttiin yleisemmällä tasolla, kuinka paljon ja kuinka usein hallinnollisia virheitä ja puutteita esiintyy hallinnon tarkastusten aikana.

”Lukemattomia erilaisia virheitä ja puutteita. Sanoisin, että joka toisen pienen osakeyhtiön tarkastuksessa tulee varmaan keskimäärin vastaan jonkinlaisia virheitä tai puutteita. Suurempia tai pienempiä. Se on hyvin yleistä. Eri asia kuinka olennaisia ne ovat.” (H1)

”Sanoisin, että hallinnolliset virheet ja puutteet on yleisiä, mutta olennaisuus vaihtelee, eivätkä virheet välttämättä ole vakavia. Sitten niitä tarpeen mukaan korjataan. Kaikkea ei tosin pysty takautuvasti korjaamaan.” (H6)

Yleisellä tasolla tilintarkastajat näkivät hallinnollisten virheiden ja puutteiden olevan hyvin yleisiä havaittavia asioita pienyhtiöiden tilintarkastuksissa. Virheet ja puutteet ovat myös hyvin erilaisia, vaikka osa virheistä olikin selkeästi yleisempiä. Toisaalta hallinnolliset virheet ja puutteet nähtiin useimmiten olevan vähäpätöisiä, joskin olennaisiakin asioita esiintyy tarkastusten aikana.

Hallinnon tarkastukseen liittyvien ongelmien yhteydessä havaittiin, että hallinnollinen materiaali on usein puutteellista. Tästä muodostuu itsessään hallinnollisia virheitä ja puutteita. Erityisesti kokouspöytäkirjoihin liittyvät ongelmat nähtiin yleisiksi. Kokouspöytäkirjoja ei välttämättä ole laadittu ollenkaan tai pöytäkirjamerkinnot ovat puutteellisia. Myös

kokouspöytäkirjojen liitteet puuttuvat usein. Pöytäkirjoissa havaitaan hyvin usein myös erilaisia muotovirheitä. Joskus päätöksiä tehtäessä hallitus ei ole ollut päätösvaltainen. Vaikka pöytäkirjoihin liittyviä virheitä ja puutteita havaitaankin usein, tilintarkastajat näkivät kyseiset virheet useimmiten vähäpätöisinä. Suhteellisen usein esiintyväksi virheeksi nähtiin myös yhtiökokouksen järjestämisen määräajan laiminlyönti.

Hallinnollisen materiaalin puutteet voivat toisinaan heijastua varojenjakkoon ja lähipiiriliiketoimiin. Näiden osalta esiintyy kuitenkin myös muunlaisia virheitä ja puutteita.

”Varojenjaossa näkee sellaisia virheitä, että kirjanpitäjällä ei ole ollut yhtiökokouksen pöytäkirjaa käytettävissä ja osingonjakoa ei ole välttämättä kirjattu ollenkaan, kun yrittäjä on nostanut sen tililtä niin se on kirjattu esim. osakaslainaksi, vaikka kyseessä on oikeasti osingonjako.” (H3)

”Vähemmän, mutta joskus tulee näitä varojenjakkoon liittyviä moitittavia menettelyjä. Erityisesti näiden lainojen antamisen osalta, jotka on annettu osakslainoina esim. yhtiön ainoalla osakkeenomistajalle, hallituksen jäsenelle tai toimitusjohtajalle ilman osakeyhtiölain edellyttämää liiketaloudellista perustetta. Se toistuu säännöllisesti.” (H1)

”Varmaan ne yleisimmät olisi lähipiiritapahtumat ilman liiketaloudellista perustetta. Siirretään johdolle tai osakkeenomistajalle varoja ilman, että sillä olisi liiketaloudellista hyötyä. Ei pelkästään rahasuorituksia, vaan yhtiön omaisuuden myyntiä tai sen yhtiön varsinaiseen toimintaan liittyvien suoritteiden myyntiä virheellisellä hinnalla. Esim. ilman liiketoiminnallista katetta.” (H5)

Hallinnollisen materiaalin puutteet voivat aiheuttaa virheitä ja puutteita myös kirjanpitoon. Joskus varoja on saatettu jakaa, vaikka yhtiöllä ei ole ollut jakokelpoisia varoja. Toisinaan varoja on jaettu, vaikka tilintarkastus ei ole vielä valmistunut. Silloin tällöin yhtiön varoja on saatettu käyttää yrittäjän yksityistalouden menojen kattamiseen. Suorat varojenjakkoon liittyvät virheet ja puutteet nähtiin kuitenkin harvinaisemmiksi. Toisaalta tilintarkastajat näkivät, että varojenjakkoon liittyvät virheellisyydet voivat useammin olla myös olennaisia asioita.

Suhteellisen usein virheitä nähtiin esiintyvän lähipiiriliiketoimien ja erityisesti lähipiirilainojen yhteydessä. Lähipiiriliiketoimiin liittyvien hallinnollisten asiakirjojen puutteellisuus nähtiin ongelmalliseksi. Lähipiiriliiketoimien yleisenä virheenä tilintarkastajat näkivät, että niille ei

useinkaan ole liiketaloudellista perustetta. Liiketaloudellisen perusteen arvioimisessa käytettäisiin muun muassa hallinnollisia asiakirjoja, kuten kokouspöytäkirjoja, velkakirjoja ja sopimuksia, jotka saattavat usein puuttua. Toisaalta hallinnollisilla asiakirjoillakaan liiketaloudellista perustetta harvemmin pystytään perustelemaan. Lähipiiriliiketoimiin liittyvät virheet ja puutteet nähtiin usein olennaisemmiksi asioiksi.

Varojenjaon ja lähipiiriliiketoimien virheelliset kirjaukset kirjanpitoon ovat kuitenkin vain yksi esimerkki, jolloin yhtiön kirjanpitoa ei ole järjestetty asianmukaisesti.

”Hallituksen tehtävä on järjestää kirjanpidon asianmukaisuus. Se on hallinnollinen virhe, jos sitä ei ole järjestetty asianmukaisesti.” (H6)

”Tilinpäätökset on laadittu virheellisesti, joka on hyvin tyypillistä. Sitten huomautetaan, että ne on ensivaiheessa virheellisesti laadittu ja sitäkin yleisempää, että niitä korjataan. Voidaan miettiä, että onko toimittu huolellisesti, jos yhtiön kirjanpito on järjestetty siten, että se mahdollistaa niitä virheitä. Sanoisin, että ainakin yli puolessa tarkastuskohteissa näitä virheitä syntyy, että tietoja tarvitsee korjata.” (H1)

”Se on ehkä kaikista yleisimpiä huomioita, että tilinpäätös on laadittu myöhässä.” (H5)

Kirjanpidon ja tilinpäätöksen virheet ja puutteet nähtiin myös hallinnollisiksi virheiksi, koska kirjanpitoa ei ole tällöin järjestetty asianmukaisesti. Voidaan kysyä, voiko johdon katsoa toimineen huolellisuusvelvoitteen mukaisesti, jos kirjanpitoa ja tilinpäätöstä ei ole oikein laadittu. Tosin kirjanpidon ja tilinpäätöksen virheet nähtiin useimmiten sellaisiksi, että ne voidaan korjata. Toisaalta runsas virheiden ja puutteiden määrä voi antaa yleistä kuvaa siitä, miten hallintoa yhtiössä yleisesti hoidetaan. Yleisenä kirjanpidon asianmukaiseen järjestämiseen liittyvänä virheenä tilintarkastajat näkivät tilinpäätöksen laatimisan laiminlyönnin. Joskus kirjanpitoaineistoa saatetaan säilyttää kirjanpitolain vastaisesti. Kirjanpidon asianmukaiseen järjestämiseen liittyvien virheiden ja puutteiden olennaisuus vaihteli, joskin näitä ei useinkaan katsottu erityisen olennaisiksi.

Yhtiön kannalta merkittävillä sopimuksilla havaittiin olevan yhteys kirjanpidon asianmukaiseen järjestämiseen.

”Joo nousee sopimuksista raportoitavia seikkoja, koska muistioihin laitan kaikki sel-laiset, jotka voidaan korjata, voidaan lisätä liitetietoa esim. vuokrasopimusten

vastuista tai kirjata pakollinen varaus jostain sitoumuksesta tai jotain mitä näistä tulee esille. Joskus ne voi olla sellaisia kirjanpidon korjauksia, että jonkun asian tuloutus on tehty väärin, joka olisi selvinnyt sopimuksesta, miten olisi pitänyt tulouttaa. Sopimukset voi vaikuttaa tuloutuksiin ja jaksotuksiin.” (H3)

Vaikka sopimukseen liittyvistä asioista saattaakin muodostua kirjanpidollisia virheitä ja puutteita, useimmiten niistä ei muodostu olennaisia asioita, koska kirjanpidon virheet pystytään useimmiten korjaamaan. Kuten aiemmin havaittiin, sopimusasiakirjoilla on myös yhteys lähipiiriliiketoimiin. Tilintarkastajat näkivät sopimukseen liittyvien virheiden olevan suhteellisen harvinaisia. Sopimuksista itsestään ei vaikuttaisi muodostuvan suuremmin hallinnollisia virheitä ja puutteita, vaan ne esiintyvät muiden virheellisyyksien yhteydessä.

Yhtiön päätöksenteosta, toiminnasta ja kirjanpidosta voi muodostua seikkoja, joiden perusteella kyseisistä asioista muodostuu yhtiölle rekisteri-ilmoitusvelvollisuus.

”Aika usein rekisterimerkinnöissä on laiminlyöntejä. Rekisterimerkinnät eivät ole ajan tasalla.” (H5)

”Kaupparekisteriin rekisteröitävien tietojen osalta on hyvin usein virheitä tai puutteita. Ei ole ilmoitettu esim. vastuuvollisten muutoksia ja tilintarkastajien muutoksia. Se on tyyppillistä. Myös erilaisten rahoitusjärjestelyihin liittyviä merkintöjä ei ole ilmoitettu tai ilmoitukset on myöhässä.” (H1)

”Ehkä kaikkein yleisin mukautus, että oman pääoman negatiivisuuden ilmoitusta ei ole tehty. Tämä on melko perinteinen, että sitä ei haluta rekisteröidä kaupparekisteriin. Monesti tämä huomataan pienten yritysten kohdalla vasta silloin, kun tehdään tilinpäätöstä.” (H6)

Tilintarkastajat näkivät rekisteri-ilmoitukseen ja rekisterimerkintöihin liittyvät virheet ja puutteet hyvin yleisiksi. Hyvin yleisiksi yksittäisiksi virheiksi arvioitiin tilintarkastajatietojen virheellisyys ja erilaisten rekisteröintien aikamääreiden laiminlyönti. Tilinpäätöstä ei myöskään aina ole rekisteröity kaupparekisteriin. Rekisterimerkintöjen osalta vastauksissa korostui myös oman pääoman negatiivisuudesta muodostuvan rekisteröintivelvollisuuden laiminlyönti. Tilintarkastajat arvioivat kyseisen virheen olevan useimmiten olennainen. Rekisteröintien osalta olennaisiksi asioiksi voivat muodostua myös erilaiset osakkeisiin, osakeantteihin, optio-oikeuksiin ja muihin erityisiin oikeuksiin liittyvät laiminlyönnit, joita ilmenee

silloin tällöin. Tilintarkastajat näkivät, että useasti rekisteröinteihin liittyvät virheet ovat vähäpätöisiä, mutta edellä olevista asioista voi muodostua myös olennaisia virheitä ja puutteita. Toisaalta myös verotukseen liittyviä virheitä havaitaan.

”Veroasioiden osalta tulee jatkuvasti pienempiä virheitä. On annettu vääriä ilmoituksia erityisesti arvonlisäveroilmoitusten osalta. Jonkun verran myös esim. tuloverotuksen osalta. Ne ei välttämättä aina ole olennaisia, mutta on se varojen hoito järjestetty jollain tavalla huolimattomasti, jos näitä virheitä pääsee syntymään.” (H1)

”Veroasioista on huomattu, että jos jonain aikaisempana vuotena on korjattu tilinpäätöksiä, niin välttämättä verottajalle ei ole ilmoitettu korjattua tilinpäätöstä. Se voi aiheuttaa hankaluuksia, että verotiedot saadaan korjattua ja verotuksen oikaisut voivat tulla kalliiksi yhtiölle, koska tiedän, että joskus niihin on jouduttu ottamaan veroasian-tuntijoita avuksi. Veroasiat on kuitenkin harvinaisempia, mutta niitäkin on ollut.” (H3)

Verotukseen liittyvät virheellisyydet eivät erityisesti korostuneet tilintarkastajien vastauksissa, mutta niilläkin havaittiin olevan merkitystä. Verotukseen liittyvät virheellisyydet nähtiin useimmiten vähäpätöisiksi virheiksi, joskin selvittämättä jääneet virheellisyydet voivat myöhemmin esiin tulleessaan aiheuttaa ongelmia. Tilintarkastajat näkivät, että toistuvat veroasioihin liittyvät vähäpätöisemmät laiminlyönnit eivät välttämättä anna erityisen hyvää kuvaa yhtiön hallinnon hoidon yleisestä tasosta, vaikka ne eivät olisikaan olennaisia.

Toiminnan jatkuvuuteen liittyvillä virheillä on vastausten perusteella yhteys hallintoon ja tilinpäätökseen.

”Tällaisia seikkoja tulisi vähintäänkin tuoda esiin siellä tilinpäätöksen liitetiedoissa tällaisena toiminnan jatkuvuuteen liittyvänä epävarmuustekijänä, johon tilintarkastaja vähintään lisätiedolla viittaa. Yleensä yhtiön johto ja kirjanpitäjät yhtiön johdon kannustuksella tekee niitä täydennyksiä toiminnan jatkuvuuteen liittyvistä epävarmuustekijöistä sinne liitetietoihin. Itse he niitä harvoin osaa sinne muotoilla.” (H1)

”Yleisin virhe mielestäni on se, että näitä asioita ei ole ollenkaan mietitty tai ainakaan dokumentoitu. Se on sen johdon omankin oikeusturvan kannalta tärkeää, että ne on dokumentoituna, että mitä on milloinkin tiedetty ja millaisia sopimuksia on tehty ja miten eri kriisejä pyritään välttämään.” (H2)

Tilintarkastajat näkivät, että useimmiten toiminnan jatkuvuuden edellytysten arviointia koskevat virheet liittyivät tarpeellisten liitetietojen puuttumiseen. Useimmiten kyseisistä liitetietojen puutteista ei arvioitu muodostuvan olennaisia asioita, koska tiedot on täydennetty tilinpäätökseen. Toisaalta toiminnan jatkuvuuteen liittyvien asioiden puutteellinen käsittely ja dokumentointi voi aiheuttaa johdolle myöhempiä ongelmia esimerkiksi konkurssitilanteissa, mikäli he eivät voi osoittaa toimineensa aiemmin huolellisesti. Pöytäkirjojen dokumentoinnin puutteellisuus voi siis muodostaa ongelmia johdolle itselleen myöhemmissä muissa ongelmatilanteissa. Pääosa tilintarkastajista arvioi toiminnan jatkuvuuteen liittyvien ongelmien yleistyvän nyt koronaviruksen aikana.

Pienyhtiöissä tilintarkastajat havaitsivat vastausten perusteella hyvin usein vaarallisia työyhdistelmiä taloushallinnon prosesseissa.

”Pienissä on melkein pä aina vaarallisia työyhdistelmiä. Isommista näitä voidaan pysyttyä välttämään, mutta pienissä yrityksissä se ei välttämättä ole mahdollista, että kaikki eriytetään. Omistajan ja johdon oma kontrolli on vahvempi näissä pienissä, kun toiminta on pienempää ja niitä on helpompi valvoa. Väärinkäytösriskiä voi esiintyä, jos kirjanpitäjä laatii, hyväksyy ja maksaa laskut. Tällaiset voivat olla riskin paikkoja.” (H6)

Useimmat tilintarkastajat näkivät vaaralliset työyhdistelmät pienyhtiöissä enemmänkin sääntönä kuin poikkeuksena. Toimintaan osallistuvien henkilöiden vähäisyydestä johtuen tilintarkastajat näkivät, että vaarallisia työyhdistelmiä on käytännössä mahdotonta täysin poistaa pienyhtiöistä, eikä se olisi välttämättä yhtiön toiminnan kannalta tarkoituksenmukaistakaan. Tilintarkastajat kertoivat käyvänsä sisäiseen valvontaan liittyvistä asioista keskustelua yhtiön johdon kanssa, mutta sisäiseen valvontaan liittyviä olennaisia virheitä ja puutteita harvemmin havaitaan. Pienissä yhtiöissä yrittäjän oman kontrollin ja yhtiön valvonnan nähtiin muodostavan osaltaan sisäistä valvontaa.

Tilintarkastajilta kysyttiin myös osakasluetteloiden ylläpitoa koskevia havaintoja.

”Osakasluettelon ylläpidosta ei ole tarvinnut useimmiten raportoida ja olen ne saanut, kun niitä on pyydetty ja ne on tarvittaessa korjattu.” (H4)

Osakasluettelo ei välttämättä ole pienissä yhtiöissä laadittu. Toisaalta tilintarkastajat näkivät, että omistusrakenteissa ei lähtökohtaisesti esiinny epäselvyyksiä tällaisissa yhtiöissä. Osakasluettelon merkityksen nähtiin kasvavan erityisesti, jos yhtiössä on useita

osakkeenomistajia ja ulkopuolisia sijoittajia. Tällaisissa yhtiöissä osakasluettelo oli toisaalta usein laadittu. Osakasluetteloon liittyvät virheet ja puutteet eivät korostuneet tilintarkastajien vastauksissa ja useimmiten siihen liittyvät seikat nähtiin vähäpätöisiksi.

Haastattelussa kysyttiin myös yhtiöjärjestyksen rikkomiseen liittyviä havaintoja.

”Yhtiöjärjestyksen osalta ehkä tilintarkastajan valintaan liittyvät vaatimukset esiintyy. Pienissä yrityksissä nämä rikkomukset ei välttämättä ole erityisen olennaisia. Ei näitä yhtiöjärjestyksrikkomuksia tule erityisen usein osakeyhtiöiden kohdalla. Yhtiöjärjestyksissä harvemmin on mitään erikoisia asioita.” (H6)

Tilintarkastajat näkivät, että mahdolliset virheet liittyvät lähtökohtaisesti tilintarkastajien tai hallituksen jäsenten määrää koskeviin rikkomuksiin. Yhtiöjärjestysmääräysten rikkomuksia ei kuitenkaan nähty yleiseksi ja mahdolliset rikkomukset ovat olleet vähäpätöisiä. Tilintarkastajat totesivat, että pienten yhtiöiden yhtiöjärjestykset ovat useimmiten vakiomuotoisia, eikä niihin liity erityisempiä määräyksiä, joka osaltaan vaikuttaa siihen, että yhtiöjärjestystä koskevat rikkomukset nähtiin suhteellisen harvinaisiksi.

Yksi tilintarkastajista nosti myös toimintakertomuksen osaksi hallinnon tarkastusta.

”Toimintakertomuksen tarkastus on nykyisin mukaan johdettavissa hallinnon tarkastuksesta. Se on hyvä huomata. Tilintarkastuksen kohteena on kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto, mutta ei ole enää toimintakertomusta. Toimintakertomuksesta tulee tilintarkastajan kuitenkin lausua. Ei toimintakertomuksen tarkastus ainakaan kirjanpidon tai tilinpäätöksen tarkastukseen sisälly, niin täytyy sen olla osa hallinnon tarkastusta. Tällaisissa yrityksissä se on harvinaista, että laaditaan.” (H1)

Toimintakertomuksen merkitys ei korostu varsinkaan pienten yhtiöiden kohdalla, koska velvollisuutta sen laatimiseen ei lähtökohtaisesti ole. Toimintakertomuksen tarkastuksen tilintarkastaja arvioi tulevan vastaan lähtökohtaisesti joissakin keskisuurissa yhtiöissä, eikä niinkään mikrokokoisten ja pienten yhtiöiden kohdalla.

Haastatteluiden aikana havaittiin, että erilaisia hallinnollisia virheitä ja puutteita esiintyy hyvin usein. Tästä johtuen tilintarkastajilta kysyttiin lisäkysymyksenä myös mahdollisia syitä virheiden ja puutteiden yleisyydelle.

”Kyllä on varmaankin molempia tietämättömyyttä ja välinpitämättömyyttä.” (H3)

”Se on osittain tietämättömyyttä, koska ei nämä yrittäjät ole usein mitään yhtiölainsäädännön spesialisteja. Se on ymmärrettävääkin. Se on myös aikakysymys. Yrittäjän aika menee siihen, että ne tekee vaan sitä bisnestä ja ovat koko ajan sorvissa kiinni. Heidän on pakko miettiä, mikä on heidän näkökulmasta tärkeintä. Ei nämä hallinnolliset asiat ja pöytäkirjojen tekemiset monestikaan ole kovinkaan korkealla rankingilla.” (H2)

Johdon tietämättömyys hallinnollisista asioista nähtiin selkeästi keskeisimmäksi syyksi hallinnollisille virheille ja puutteille. Toisaalta pienyrittäjien tietämättömyys nähtiin osaltaan ymmärrettäväksikin, koska heidän ei voi kohtuudella odottaa olevan yhtiölainsäädännön asiantuntijoita. Tilintarkastajat näkivätkin, että heidän roolissaan korostuu laillisuusvalvonnan lisäksi johdon opastaminen hallinnollisissa asioissa, jotta asioita tehdään lainmukaisesti.

Hallinnollisten virheiden ja puutteiden nähtiin toisaalta voivan johtua myös välinpitämättömyydestä. Tilintarkastajan opastuksesta huolimatta samat virheellisyudet saattavat toistua vuodesta toiseen, jolloin johdon tietämättömyyttä on vaikeampaa perustella. Yhtenä näkökulmana myös esitettiin, että tiukassa tulkinnassa myös tietämättömyyden voi katsoa olevan välinpitämättömyyttä. Huolellisen johdon tulisi olla tietoinen yhtiön hallintoon kohdistuvista velvollisuuksista. Tällaista tulkintaa ei kuitenkaan pidetty tarkoituksenmukaisena pienyhtiöiden hallintoa tarkastettaessa.

Kaikkia hallinnollisia virheitä ja puutteita ei välttämättä voi korjata takautuvasti. Tilintarkastajilta kysyttiin näkemystä, miten hallinnollisia virheitä ja puutteita olisi mahdollista ehkäistä ennakoon.

”Hyvä kirjanpitäjä on sellainen, josta voisi olla hyötyä. Riippuen yrityksen koosta. Jos yritys on isompi, niin voisi ottaa jonkun henkilön hoitamaan näitä asioita. Pienissä yrityksissä hyvä kirjanpitäjä on tärkeä. Hyvä kirjanpitäjä yleensä huolehtii, että asiat tulevat kuntoon.” (H6)

”Riippuu niin siitä yhteisöstä. Yleensä se on se tiedonkulku. Jos on kirjanpito ulkoistettu, niin tilitoimistoon menisi tieto päätöksistä ja selkeät rajat kenen toimenkuvaan kuuluu ilmoitusten tekeminen. Tiedonkulku tilitoimistolle, mutta myös tilintarkastajalle tilikauden aikana. Silloin näihin asioihin pystytään puuttumaan tarvittaessa.” (H4)

”Yleispätevä ohje on, että pitäisi olla tietoinen niistä osakeyhtiölain määräyksistä, joista muodostuu tyypillisiä seikkoja, jotka hallinnon tulee huomioida.” (H1)

”Johdon pitäisi arvioida oman osaamisen taso. Eli onko heillä osaamista hoitaa sitä hallintoa niin kuin pitäisi. Jos ei ole osaamista, niin silloin käyttää esim. ulkopuolisia konsultteja. Mahdollisesti asianajotoimistoja tai tilintarkastajia.” (H5)

Yleinen tietoisuuden lisääminen hallinnollisista asioista ja kommunikoinnin parantaminen eri tahojen välillä nähtiin tärkeäksi. Vaikka hallinnollisia asioita hoidettaisiinkin pääpiirteittäin hyvin, voi kommunikointiin liittyvistä katkoksista muodostua virheellisyyksiä. Päätöksenteko on voitu toteuttaa asianmukaisesti, mutta tieto ei välttämättä päädy kirjanpitäjälle. Tällöin esimerkiksi varojenjakoön liittyvissä kirjauksissa voi olla puutteita. Tilintarkastajat näkivät myös tärkeäksi, että johto tunnistaa oman osaamisensa tason. Tarpeen mukaan johdon tulisi osata kysyä neuvoa ennakkoon ulkopuolisilta tahoilta, koska virheellinen toiminta voi muodostua ongelmaksi myöhemmin. Hallinnollisten virheiden ehkäisemiseen ei siis näyttäisi olevan yhtä selkeää keinoa. Virheiden ja puutteiden riskinpaikat olisi todennäköisesti tärkeää tunnistaa, jotta niihin voisi luoda mahdollisia toimintaohjeistuksia. Tällaista toimintatapaa voi toisaalta hankaloittaa pienyrittäjien resurssien ja sisäisten valvontaprosessien vähäisyys.

5.1.3 Havaintojen olennaisuusarvioinnissa käytettyjä perusteita

Tilintarkastajat näkivät hallinnolliset virheet ja puutteet hyvin yleisiksi ja niitä esiintyy erilaisia. Virheiden ja puutteiden olennaisuus havaittiin vaihtelevaksi, joskin ne nähtiin useimmissa tapauksissa vähäpätöisiksi. Osa virheistä ja puutteista oli kuitenkin sellaisia, että niitä joudutaan ajoittain raportoidaan tilintarkastuskertomuksissa.

”Tyypillisiä kertomusmukautuksia ovat nämä osakepääoman menettämiset. Se on säännönmukaisesti kertomusasia, jos se laiminlyönti on tapahtunut. Ei auta, jos se on vain hieman negatiivinen se oma pääoma.” (H1)

”Jos yhtiö hankkii omia osakkeitaan, niin se on varojenjako. Parikin tapausta on ollut, että niitä on tehty, vaikka ei ole ollut jakokelpoista vapaata omaa pääomaa yhtiössä. Lähipiirilainat on pakko aina laittaa kertomukseen, kun ne on osakeyhtiölain vastaisia. Usein tällaiset virheet on olennaisia.” (H4)

”Tilinpäätöksessä on virhe, jota ei ole korjattu ja virhe on aiheuttanut varauman. Silloin tilinpäätös on laadittu kirjanpitolain säännösten vastaisesti ja silloin tulee huomautus.”

(H2)

Tilintarkastajien vastausten perusteella yleinen hallinnon tarkastukseen liittyvä mukautus tilintarkastuskertomuksissa on negatiivisen oman pääoman rekisteröinnin laiminlyöntiä koskeva huomautus. Kirjanpidosta tai tilinpäätöksestä annettu varauman sisältävä tai kielteinen lausunto nähtiin myös yleiseksi huomautukseksi, koska kirjanpitolainsäädäntöä on rikottu. Suhteellisen usein esiintyvänä huomautettavana seikkana nähtiin myös osakeyhtiölain vastaiset lähipiirilainat. Toisinaan tilintarkastajat viittaavat tilinpäätöksen liitetietoihin lisätiedolla, jolla korostetaan toiminnan jatkuvuuteen liittyvää epävarmuustekijää. Vaikka kyseisiä lisätietoja ei nähty erityisen yleisiksi, tilintarkastajat epäilivät niiden lisääntyvän nyt koronaviruksen aikana. Hallinnolliset virheet ja puutteet vaikuttaisivat olevan useimmiten olennaisempia silloin, kun niillä on yhteyttä yhtiön varojen käyttämiseen tai riittävyyteen sekä kirjanpidon epäasianmukaiseen järjestämiseen. Silloin tällöin huomautuksia annetaan myös tilinpäätöksen laadinnan ja yhtiökokouksen järjestämisen aikamääreiden rikkomisesta.

Eräs tilintarkastaja nosti aikamääreiden rikkomista koskevassa huomautuksessa esille tilintarkastuksen ajallisen ulottuvuuden, joka käsittää tilikauden aikaisen kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastamisen. Hän myös mainitsi, että tilintarkastuslain huomauttamisvelvollisuutta koskevassa pykälässä ei ole määritetty, miltä ajalta huomautus voidaan antaa. Mikäli esimerkiksi tilinpäätös on laadittu myöhässä, varsinainen tilinpäätöksen laadintaan liittyvä hallinnollinen toimenpide on toteutettu kuluvalle tilikaudella, eikä tarkastuksen kohteena olevalle tilikaudella. Tästä näkökulmasta hän arvioi mahdollisen huomautuksen tapahtuvan liian aikaisin. Osakkeenomistajat tekevät vastuuvapautuspäätöksen tilikaudella toimineen johdon toimista. Jos he käyttävät liian aikaista huomautusta vastuuvapauden myöntämisen harkinnan perusteena, tältä osin arvioinnin kohteena ei ole tarkasteltavan tilikauden hallinnollinen toiminta, vaan seuraavan tilikauden toiminta. Tilintarkastaja totesi tämän liian aikaiseksi katsottavan huomauttamistavan olevan vakiintuneen tavan mukainen, eikä usko siihen tulevan muutosta. Hän arvioi liian aikaisen huomautuksen olevan mahdollisesti ongelmallinen erityisesti johdon vastuuvapauden arvioinnin näkökulmasta. Koska omistajat ja yhtiön johto ovat harvemmin eriytyneet pienemmissä yhtiöissä, todennäköisesti osakkeenomistajat myöntävät itselleen vastuuvapauden, eikä tästä muodostu ongelmaa käytännön tasolla. Tilanne voi olla toinen, jos johto ja omistus ovat eriytyneet.

Tilintarkastajilta kysyttiin haastatteluiden aikana perusteita, joita he käyttävät harkitessaan hallinnollisten virheiden ja puutteiden olennaisuutta.

”Hallinnon tarkastuksessa ammatillinen harkinta todellakin korostuu, että mikä on olennaista ja mikä ei. Jos kysytään kahdelta tilintarkastajalta, niin voidaan saada erilaiset vastaukset. Subjekttiivisen harkinnan merkitys on aika suuri, koska puhutaan usein muunlaisista kuin euromääräisistä virheistä.” (H1)

”Ihan ydinjuttu on se, että onko asia sellainen, josta voisi aiheutua vahingonkorvausvelvollisuus. Se on ensimmäinen asia, jota lähden ratkaisemaan. Sitten sen jälkeen mietin, että millä tavoin ja mihin kaikkiin tilinpäätöksen käyttäjiin asialla voisi olla vaikutusta. Eli kuinka merkittävä asia on kyseessä ja kuinka laajalle se ulottuu. Myös kuinka paljon tilinpäätöksen käyttäjät raportoitavan tiedon tarvitsisivat. Keiden kaikkien oikeuksia tässä on mahdollisesti rikottu, ja sitä kautta pyrin hahmottamaan kuinka olennaisesta tai merkittävästä asiasta on kyse. Myös se onko virhe jatkunut jo useamman tilikauden tai monta kertaa.” (H2)

”Olennaisuus on se lähtökohta ja kuinka kriittisestä tilinpäätöksestä on kysymys. Sitten riippuu, onko se yhdenmiehen yhtiö vai onko siellä useampi osakkeenomistaja. Millainen se hallitus on. Useamman osakkeenomistajan näkökulmasta, ettei siellä talolta vähemmistöosakkeenomistajien oikeuksia. Sitten vaikuttaa se, kuinka riitainen se yhtiö on. Silloin pitää olla raportoinnin suhteen entistä kriittisempi ja raportoida matalammalla kynnyksellä asioista. Sitten vaikuttaa onko siellä vieras johto vai omistaja-johto.” (H4)

Tilintarkastukseen liittyvä raportointi nähtiin yleisesti kokonaisarviointiin perustuvaksi toiminnaksi, eikä raportoinnin perusteluihin välttämättä voi antaa yksiselitteisiä ohjeita. Perusteluissa vaikutti kuitenkin korostuvan mahdollinen johdon vahingonkorvausvelvollisuuden muodostuminen, tilinpäätöksen lukijoiden perusteltu tarve tiedolle, vaikutusten laajuus, rikkooko virhe tai puute kolmannen osapuolen oikeuksia ja virheiden toistuvuus. Harkinnassa arvioitiin myös virheiden tai puutteiden tahallisuutta ja törkeyttä.

Tilintarkastajat raportoivat olennaiset asiat tilintarkastuskertomuksessa. Vähäpätöisemmissä rikkomuksissa tai ohjeistavassa raportoinnissa käytettiin tilintarkastusmuistiota tai muuta epävirallisempaa raportoinnin muotoa sekä tilintarkastuslain mukaista

tilintarkastuspöytäkirjaa. Mikäli virhe tai puute on merkittävämpi, mutta ei kuitenkaan tilintarkastuskertomuksen näkökulmasta olennainen, tilintarkastajat käyttivät herkemmin tilintarkastuspöytäkirjaa. Toisaalta tilintarkastuspöytäkirjaa saatettiin käyttää myös esimerkiksi muistion sijasta, kun raportoinnilla haluttiin suuremmalla varmuudella saavuttaa koko yhtiön hallitus. Yleisesti raportoinnissa katsottiin olevan enemmän liikkumavaraa tilintarkastusmuistion ja muun epävirallisen raportoinnin sekä tilintarkastuspöytäkirjan välillä. Tilintarkastuskertomuksen julkisesta luonteesta johtuen tilintarkastajat näkivät, että tilintarkastuskertomuksen käytössä tulee käyttää vahvasti ammatillista harkintaa. Tilintarkastuskertomuksen mukautuksilla arvioitiin voivan olevan haittaa yhtiölle, eikä tilintarkastajan katsottu saavan aiheuttaa tarpeetonta haittaa yhtiölle epäasianmukaisilla mukautuksilla.

Olennaisuuden arviointia ei kuitenkaan nähty hallinnollisissa asioissa aina yksinkertaiseksi. Virheet ja puutteet eivät välttämättä ole euromääräisiä tai euromääräisesti olennaisia, mutta ne ovat kuitenkin luonteensa puolesta olennaisia. Oma pääoma ei välttämättä ole merkittävästi negatiivinen, mutta ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti nähtiin lähtökohtaisesti olennaiseksi asiaksi. Erilaisten aikamääreiden rikkomiset eivät ole virheinä euromääräisiä, jolloin niistä seuraavia vaikutuksia tulee arvioida kokonaisuutena, jolloin ne saattavat olla luonteensa ja vaikutustensa perusteella olennaisia. Tällaisissa tilanteissa subjektiivinen harkinta korostuu, jolloin tilintarkastajat saattavat päätyä erilaisiin ratkaisuihin kerätyn tilintarkastusevidenssin pohjalta.

5.2 Tulosten pohdinta

Tässä aluvuossa pohditaan tutkimuksen aikana saatuja tuloksia. Pohdinnan aikana tuloksien sekä aiemman tutkimuksen ja kirjallisuuden välillä käydään keskustelua, jonka pohjalta arvioidaan tulosten merkittävyyttä. Lisäksi pohdinnassa käsitellään tulosten yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia aiempaan tutkimukseen ja kirjallisuuteen sekä pohditaan näiden mahdollisia syitä. Pohdinnassa tarkastellaan myös millaista uutta tutkimustietoa saadut tulokset antavat.

5.2.1 Hallinnon tarkastus sekä sen hyödyt ja haasteet

Hallinnon tarkastukseen liittyvässä keskustelussa muun muassa Ruuskan (2007) mukaan Suomessa hallinnon tarkastus on tilintarkastuksen osa-alueena koettu sisällöllisesti hankalasti määriteltäväksi tai epäselväksi kokonaisuudeksi. Hallinnon tarkastuksen hankalasta

määriteltävyydestä huolimatta hallinnon tarkastus on lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä laillisuustarkastusta. Hallinnon tarkastuksen yhteydessä arvioidaan ja valvotaan johdon toimien lainmukaisuutta. Johdon toimintaa ohjaa osakeyhtiössä yleinen huolellisuus- ja lojaliteettivelvoite, joiden noudattamista tilintarkastaja valvoo hallinnon tarkastuksen aikana. (Halonen & Steiner 2009, 428; Horsmanheimo et al. 2017, 92; Horsmanheimo & Steiner 2017, 255; Ruohonen 2020, 304)

Tulosten perusteella vaikuttaisi, että tilintarkastajat eivät itse mieltäneet tai ainakaan sanallisesti esittäneet hallinnon tarkastuksen olevan hankalasti määriteltävä kokonaisuus. Kaikki tilintarkastajat toivat esiin laillisuusvalvonnan näkökulman, jossa korostettiin erityisesti osakeyhtiölain, yhtiöjärjestyksen ja kirjanpito- sekä tilinpäätössäännösten noudattamisen valvontaa. Lisäksi vastauksissa tuotiin esille useita käytännön kohteita, jotka kirjallisuudessaakin nähtiin keskeisiksi hallinnon tarkastuksen kohteiksi. Valvontatoimenpiteiden nähtiin myös kohdistuvan erityisesti johtoon. Useiden vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että johdon huolellisuutta pohdittiin varsinkin raportoinnin yhteydessä, vaikka huolellisuusvelvoitetta ei olisi erikseen nostettu käsitteenä esille.

Hallinnon tarkastukselle on muodostunut vakiintuneen käytännön kautta kuitenkin periaatteet ja sisältö, jotka ohjaavat hallinnon tarkastuksen toteuttamista (Horsmanheimo et al. 2017, 91-92; Horsmanheimo & Steiner 2017, 225). Vakiintuneen käytännön muodostuminen selittää sitä, että hallinnon tarkastusta ei nähty kirjallisuuden tapaan erityisen epäselväksi kokonaisuudeksi. Haastatellut tilintarkastajat ovat myös työvuosiensa perusteella kokeneita, joten sekin voi olla yksi peruste, miksi tilintarkastajat eivät mieltäneet hallinnon tarkastusta erityisen epäselväksi kokonaisuudeksi. Työkokemuksen pohjalta heille on oletettavasti muodostunut kattava näkemys hallinnon tarkastuksesta ja vakiintuneista käytännöistä.

Toisaalta kirjallisuudessa tuotiin esille, että toimien ja tehtyjen päätösten arvioinnissa ei kiinnitetä huomiota tarkoituksenmukaisuuteen tai liiketaloudellisesta näkökulmasta katsottuun hyvyyteen (Halonen & Steiner 2009, 428; Horsmanheimo et al. 2017, 92; Horsmanheimo & Steiner 2017, 255; Ruohonen 2020, 304). Tilintarkastajat olivat hyvin samaa mieltä, että kyseiset asiat eivät kuulu hallinnon tarkastukseen, joskin tarkoituksenmukaisuuden ja laillisuuden raja saattaa joissakin tilanteissa olla hankalasti arvioitava. Toisaalta tilintarkastajat näkivät, että tarkoituksenmukaisuuteen liittyvistä asioista voidaan keskustella asiakkaan kanssa yleisellä tasolla ja keskustelut nähtiin tärkeäksi, mutta tilintarkastajan

riippumattomuuden säilyttämistä korostettiin erityisen paljon. Tulosten pohjalta keskustelut nähtiin erityisesti lisäarvoa tuottavana ylimääräisenä palveluna.

Koska tilintarkastuspalvelu on liiketoimintaa, on sinänsä loogista, että lisäarvoa tuottavia palveluita halutaan tarjota hyvän tilintarkastustavan mukaisissa rajoissa. Kysyntää tällaiselle asiakaspalvelulle oletettavasti esiintyy erityisesti mikrokokoisten ja pienten yhtiöiden kohdalla, jossa yrityksen sisäistä osaamista ei välttämättä useinkaan ole. Lisäarvoa tuottavat palvelut todennäköisesti nähdään asiakasyrityksissä hyödyllisiksi, koska ne ovat konkreettisesti havaittavissa keskusteluiden johdosta, joka auttane sitouttamaan asiakkaita tilintarkastajaan. Pitkäkestoisemmasta asiakassuhteesta muodostuva syvällisempi ymmärrys asiakkaan toiminnasta ja mahdollisista ongelmakohtista todennäköisesti auttaa myös tilintarkastajaa madaltamaan omaa tilintarkastusriskiään, koska riskeihin vastaavat tilintarkastustoimenpiteet osataan kohdistaa paremmin riskisempiin osa-alueisiin. Tämä hyödyttäne myös varsinaista lakisääteistä tilintarkastusta, jolloin mahdolliset lainvastaiset menetyt ja rikkomukset voivat olla helpompia havaita, koska potentiaaliset asiakasyrityksessä esiintyvät riskit mahdollisesti tunnetaan paremmin. Tästä näkökulmasta hyvän tilintarkastustavan rajoissa tarjottavilla lisäpalveluilla saattaa siis olla mahdollisia lakisääteiseen tilintarkastukseen heijastuvia hyötyjä, vaikka ne eivät sinänsä kuulu lakisääteiseen tilintarkastukseen. Toimilla voitaneen mahdollisesti ehkäistä ennakkoon ainakin joitakin hallinnollisia virheitä ja puutteita.

Liiketaloudellisissa tutkimuksissa agenttiteorian mukaisen päämiehen on tyypillisesti katsottu tarkoittavan osakkeenomistajia ja agentin yhtiön johtoa (Mihret 2014, 772). Agenttiteorian perusteella päämies voi järjestää erilaisia valvontamekanismeja, joilla voidaan valvoa suoraan agentin toimintaa (Cuevas-Rodriguez et al. 2012, 532; Gomez-Mejia & Balkin 1992, 923). Tulosten perusteella yhtiön osakkeenomistajat nähtiin perinteiseksi hallinnon tarkastuksen hyötyjäksi, koska tilintarkastaja valvoo hallinnon tarkastuksen aikana johdon toiminnan lainmukaisuutta ja yhtiön edun mukaista toimintaa. Myös määräysvaltaa käyttävien ja vähemmistöosakkeenomistajien välille voidaan katsoa muodostuvan päämies-agenttisuhde (Mähönen & Villa 2006a, 88) ja tilintarkastaja valvoo hallinnon tarkastusten aikana yhdenvertaisuusperiaatteen noudattamista (Savela 2010, 12), jolla pyritään yhtenä keinona suojaamaan osakkeenomistajien vähemmistöä (Airaksinen et al. 2018a, 39). Tulosten perusteella vähemmistöosakkeenomistajien oikeuksien valvonta nähtiin tärkeäksi hallinnon tarkastuksen osaksi. Pienissä yhtiöissä osakkeenomistajat ja johto voivat kuitenkin usein olla yksi ja sama taho (Airaksinen et al. 2018a, 455; Helminen 2007, 506), jonka myös tilintarkastajat nostivat esille. Koska yhtiön johto ja osakkeenomistajat ovat usein

amat henkilöt ja vähemmistöä ei muodostu, ei osakkeenomistajien oikeuksien valvonta korostu niin paljon pienempien yhtiöiden tarkastuksissa.

Ruohonen (2020, 5) näkee sidosryhmien osalta erityisesti velkojien näkökulman korostuvan hallinnon tarkastuksen yhteydessä, kun omistus ja johto eivät ole eriytyneet. Haastatellut tilintarkastajat näkivät myös hallinnon tarkastuksen velkojia suojaavan vaikutuksen olevan tärkeä tällaisissa yrityksissä. Osa korosti sitä mahdollisesti hallinnon tarkastuksen tärkeimmäksi näkökulmaksi pienempien yhtiöiden kohdalla. Kun tarkastellaan tilintarkastajien vastauksia, velkojien suojan näkökulman korostaminen pienemmissä yhtiöissä vaikuttaisi olevan perusteltua.

Pieniyhtiöissä osakkeenomistajille myönnetyt lähipiirilainat ovat tyypillisimpiä lähipiiriliiketoimia (Helminen 2007, 513). Yhtenä suhteellisen usein esiintyvänä rekisteri-ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöntinä voidaan pitää oman pääoman menettämistä koskevaa ilmoitusvelvollisuutta (Vahtera 2017, 4), jolla voi olla velkojien suojan näkökulmasta keskeinen merkitys (Airaksinen et al. 2018b, 752-753). Tilintarkastajat näkivät osakeyhtiölain vastaiset lähipiirilainat ja rekisteri-ilmoituksen laiminlyönnin suhteellisen yleisiksi havaituiksi virheiksi ja puutteiksi.

Varojen siirtäminen pois yhtiöistä lähipiirilainojen avulla voi mahdollisesti heikentää yhtiön kykyä selviytyä veloistaan. Mikäli lähipiirilainan saajan taloudellinen tila on heikko, saattaa yhtiön lähipiirilainasaaminen olla käytännössä arvoton, koska saamiseen ei välttämättä tulla saamaan suoritusta. Rekisteri-ilmoituksen laiminlyönnistä johtuen, mahdollinen velkoja ei voi todentaa oman pääoman menettämistä kaupparekisteriotteelta, jolla saattaisi olla merkittävää vaikutusta lainapäätökseen. Toisaalta voisi esittää, että velkoja voi havaita oman pääoman menettämisen tilinpäätökseltä. Kuten tuloksista havaittiin, pienten yhtiöiden taloudellinen tila voi muuttua nopeasti, jolloin edeltävän tilinpäätöksen hyvä taloudellinen tilanne ei välttämättä anna todenmukaista kuvaa nykyhetkestä. Rekisterimerkintä olisi havaittavissa jo ennen tilikauden päättymistä ja tilinpäätöksen valmistumista. Toisaalta tuloksien osalta myös havaittiin, että oman pääoman negatiivisuus saatetaan usein havaita vasta tilinpäätöstä laadittaessa. Velkojien lienee siis perusteltua vaatia mahdolliselta tulevalta velalliselta ajankohtaista selvitystä taloudellisesta tilanteesta, mikäli laina on merkittävä. Tulosten perusteella myös toiminnan jatkuvuuden ongelmilla voi olla vaikutusta velkojien oikeuksiin, joiden arvioitiin mahdollisesti yleistyvän nyt koronaviruksen aikana.

Pienemmissä osakeyhtiöissä saattaa siis tulosten perusteella esiintyä suhteellisen usein hallinnollisia virheitä ja puutteita, joilla voi olla merkitystä velkojiensuojan kannalta. Mikäli velkojiensuojaa loukkaavia rikkomuksia ei valvottaisi ollenkaan pienyhtiöiden kohdalla, mahdollisia loukkauksia saattaisi mahdollisesti tapahtua nykyistä enemmän tai niitä ei ainakaan huomattaisi. Jos velkojilla ei olisi kohtuullisilla toimenpiteillä esimerkiksi kaupparekisteriotteella tai tilintarkastuskertomuksella mahdollisuutta varmistaa mahdollisia yhtiön maksukykyyn liittyviä riskejä, voisi tällä olla vaikutuksia suoraan pienyhtiöihin. Velkarahoituksen saamisen kriteerit voisivat tiukentua pienyhtiöiden kohdalla ja velkoihin liittyvät korkokustannukset saattaisivat nousta velalliseen liittyvän kasvaneen riskin myötä. Hallinnon tarkastuksella voisi arvioida olevan luottamusta rakentava vaikutus, jolloin velkojat voivat suuremmalla varmuudella luottaa yhtiöstä saataviin tietoihin. Luottamus saattaa pienentää velan antajan kokemia riskejä, jolloin pienyhtiön voi olla helpompi saada velkaa tarvittaessa. Tästä näkökulmasta hallinnon tarkastuksesta hyötyisi velkojan lisäksi myös yhtiö itse.

Hallinnon tarkastuksen kohteena olevaa johtoa ei ainakaan kirjallisuudessa erikseen korostettu hallinnon tarkastuksen hyötyjäksi. Tulosten perusteella pienyhtiöissä tilintarkastajat näkivät johdon yhdeksi keskeiseksi hyötyjäksi. Tulosten mukaan johtohenkilöt eivät välttämättä ole tietoisia hallinnollisista velvoitteista, jolloin mahdollisia rikkomuksia saatetaan tehdä tietämättömyydestä johtuen vahingossa. Hallinnollisten asioiden asianmukaisen hoitamisen varmistamisen nähtiin olevan johdon vastuunkin kannalta tärkeitä.

Hyödyistä huolimatta tilintarkastajan työhön saatetaan kohdistaa erilaisia odotuksia. Tilintarkastajan toimintaa voidaan kyseenalaistaa, koska tilintarkastaja ei ole havainnut ja raportoinut väärinkäytöstä tai toiminnan jatkuvuuteen liittyvää epävarmuutta (Dennis 2010, 131). Esimerkiksi Suomessa tilintarkastuksen kautta voi olla haastavaa puuttua mahdollisiin väärinkäytöksiin, koska keinot puuttumiseen voivat olla rajalliset (Mähönen 2008, 585). Tulosten perusteella tilintarkastajat näkevät odotuskuilun kyseisten seikkojen kohdalla. Väärinkäytöksiin havaitsemiseen liittyvät odotukset nähtiin ongelmalliseksi, koska väärinkäytösten havaitseminen on useimmiten haastavaa, koska niitä pyritään lähtökohtaisesti peittelemään. Tilintarkastaja on velvollinen saavuttamaan kohtuullisen varmuuden siitä, että tilintarkastuksen kohteeseen ei sisälly olennaisia virheitä ja puutteita (Houston et al. 1999, 282). Tilintarkastajat näkivät, että ulkopuoliset eivät aina tunnista kohtuullisen varmuuden periaatetta. Hyvän tilintarkastustavan kriteerit täyttävällä tilintarkastuksellakaan ei ole aina mahdollista havaita kaikkia virheitä ja puutteita. Toiminnan jatkuvuuden epävarmuuden ja väärinkäytösten osalta keskeiseksi ongelmaksi näyttäisi muodostuvan tietojen peittely tai kaunistelu.

Skeptisesti toimiessaan tilintarkastaja tiedostaa mahdollisuuden olennaisen virheen tai puutteen olemassaololle tai sille, että johto on voinut toimia epärehellisesti (Bowlin et al. 2015, 1367). Skeptisyydellä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että johdon katsottaisiin olevan automaattisesti epärehellinen toimissaan tai epärehellisyyttä olisi lähtökohtaisesti epäiltävä (Halonen & Steiner 2009, 51), jota haastatellut tilintarkastajatkin toivat esille. Mikäli väärinkäytöksiä pyrittäisiin lakisääteisen tilintarkastuksen aikana tarkoituksenhakuisesti etsimään, nostaisi se todennäköisesti yritysten tilintarkastuksesta aiheutuvia kustannuksia, koska tilintarkastukseen tulisi kohdistaa huomattavasti enemmän ajallisia resursseja.

Mikroyrityksiksi katsottavat osakeyhtiöt eivät välttämättä ylitä tilintarkastuslain (2015/1141) 2. luvun 2 §:n määrittämiä tilintarkastusvelvollisuuden rajoja. Kustannusten nousun johdosta saattaisi muodostua tilanteita, jolloin vapaaehtoisesti tilintarkastuksen valinneet mikroyritykset jättäisivät tilintarkastuksen toteuttamatta. Tulosten perusteella havaittiin, että tutkimuksen kohteena olevissa yhtiöissä esiintyy hyvin usein hallinnollisia virheitä ja puutteita, jotka voivat heijastua kirjanpitoon ja tilinpäätökseen. Koska pienyritykset ovat harvemmin yhteisöainsäädännön asiantuntijoita, eivät he välttämättä havaitse itsenäisesti hallinnollisia virheitä ja puutteita, joilla voi olla laajoja vaikutuksia. Tilintarkastuksen puuttuessa mahdollisten huomaamatta jäävien hallinnollisten virheiden ja puutteiden sekä muiden virheellisyksien riski todennäköisesti kasvaisi.

Mikäli väärinkäytösten etsimiseen tähtääviä tilintarkastustoimenpiteitä lisättäisiin, tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset todennäköisesti nousisivat. Kustannusten nousu saattaisi kiihdyttää entisestään nykyistä tilintarkastusrajojen nostoa käsittelevää keskustelua. Mahdollinen tilintarkastusrajojen nostaminen voisi kaventaa entisestään tilintarkastuksen piirissä olevia pienempiä yhtiöitä, jolloin mahdollisia piiloon jääviä hallinnollisia virheitä ja puutteita voisi tapahtua enemmän, jotka voivat tulosten perusteella joissakin tilanteissa kasvattaa johtohenkilöiden, eli käytännössä usein myös yrittäjien henkilökohtaisia riskejä mahdollisen vahingonkorvausvastuun kautta. Tämäkin kasvattaa hallinnon tarkastuksen merkitystä pienyhtiöiden johdon ja osakkeenomistajien näkökulmasta yrittäjävetoisissa yhtiöissä.

Tilintarkastuksen luontaisista rajoitteista johtuen väärinkäytösten havaitseminen ei siis välttämättä ole aina mahdollista. Tällöin tilintarkastajalla voi olla heikommat mahdollisuudet havaita väärinkäytöksistä muodostuvia hallinnollisia rikkeitä, jolloin tilintarkastusriski kasvaa. Toisaalta todennäköisesti vain pieni osa yrityksistä pyrkii tietoisiin väärinkäytöksiin.

Väärinkäyttöksiin liittyvä odotuskuilu saattaa olla kokonaisuuden kannalta järkevämpää hyväksyä. Mahdolliset ongelmaan liittyvät ulkopuolisten odotuksiin vastaavat toimenpiteet saattaisivat mahdollisen kustannusten nousun ja tilintarkastukseen tosiasialliseen piiriin kuuluvien yritysten vähentymisen muodossa aiheuttaa enemmän haittaa kuin hyötyä. Mikäli tilintarkastajien työtä kyseenalaistetaan, tulisi arviossa korostuneesti kiinnittää huomiota siihen, olisiko tilintarkastaja voinut kohtuullisilla toimenpiteillä havaita havaitsematta jääneet seikat. Jos tulkinta on hyvin ankara, tilintarkastajat mahdollisesti pienentävät tilintarkastusriskiään lisäämällä tilintarkastustoimenpiteitä kaikkien tilintarkastusasiakkaiden kohdalla, josta muodostuu oletettavasti lisäkustannuksia asiakasyrityksille.

Vaikka hallinnon tarkastuksen määritelmä, tarkastuksen hyötyjä ja tarkastukseen sisältyvät haasteet eivät välttämättä itsessään vastaa kysymykseen, millaisia hallinnollisia virheitä ja puutteita tilintarkastajat havaitsevat sekä miten he niitä raportoivat, on niiden ymmärtäminen merkityksellistä kysymyksien kannalta. Hallinnon tarkastuksen määritelmä ohjaa yleisellä tasolla, millaisia asioita hallintoon ja hallinnon tarkastukseen liittyy. Tällä on vaikutusta toteutettaviin hallinnon tarkastukseksi katsottaviin tarkastustoimenpiteisiin ja havaittuihin virheisiin ja puutteisiin. Keskeisten hyötyjäthojen ymmärtäminen on tärkeätä, koska heillä on todennäköisemmin perusteltuja odotuksia raportoitaville tiedoille, jota tulosten mukaan käytetään yhtenä olennaisuusarvioinnin perusteena. Suurimmat hyötyjäthot saattavat olla usein kolmansia osapuolia, joiden oikeuksia voidaan loukata hallinnollisilla virheillä ja puutteilla, jonka on myös katsottu olevan yksi raportoinnin arvioinnin keskeinen peruste. Hallinnon tarkastuksen haasteet voivat itsessään rajoittaa sitä, millaisia virheitä ja puutteita tilintarkastaja voi havaita. Tällä voi olla mahdollisia vaikutuksia tilintarkastajan mahdollisuuksiin havaita ja raportoida mahdollisia olennaisia seikkoja.

5.2.2 Havaittuja hallinnollisia virheitä ja puutteita

Tulosten perusteella pienempien yhtiöiden hallinnon tarkastuksissa havaitaan hyvin usein hallinnollisia virheitä ja puutteita. Laiminlyönneistä tai huolimattomuudesta johtuvat huolellisuusvelvoitteen rikkomiset voivat aiheuttaa tilanteen, jossa johdolle muodostuu vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä kohtaan (Airaksinen et al. 2018a, 55; Immonen & Nuolimaa 2017, 10). Toisaalta hallinnolliset virheet ja puutteet nähtiin usein vähäpätöisiksi, jolloin mahdollista vahingonkorvausvelvollisuutta ei todennäköisesti muodostu. Mikäli korvausvelvollisuus muodostuu vain yhtiötä kohtaan, eikä tähän liity mahdollisia kolmansia yhtiön ulkopuolisia osapuolia, tilintarkastajat näkivät, että osakkeenomistajat eivät oletettavasti hae itseään korvausvastuuseen, koska osakkeenomistajat toimivat useimmiten myös

johtohenkilöinä. Vaikka johto rikkoisikin huolellisuusvelvoitettaan, ei se välttämättä useinkaan ole rikkomuksena erittäin merkittävä tai laajalle ulottuva. Mahdolliset rikkomuksista aiheutuvat sanktiot saattavat olla yrittäjien näkökulmasta usein suhteellisen pieniä tai olemattomia, jolloin pienyhtiöissä ei mahdollisesti nähdä tarpeelliseksi panostaa hallinnollisiin asioihin. Tämä voi osaltaan selittää virheellisyyksien yleisyyttä. Toisaalta tuloksien perusteella yrittäjät eivät useinkaan ole tietoisia hallinnollisista velvollisuuksista, joka vaikuttanee myös virheellisyyksien yleisyyteen.

Pienissä yhtiöissä kirjallisten pöytäkirjojen laadinta saatetaan usein laiminlyödä (Helminen 2007, 506), jonka tilintarkastajat näkivät yleiseksi puutteeksi, josta voi aiheutua myös muita ongelmia. Pöytäkirjojen avulla voi arvioida tehtyjen päätöksien lainmukaisuutta päätöksistä kirjattujen kuvausten ja käytännössä tapahtuneiden toimien perusteella (Riistama 1999, 250-252; Ruohonen 2020, 173-174). Tulosten perusteella pöytäkirjojen puuttuminen saattaa aiheuttaa tilanteita, jolloin lainmukaisuuden arviointi voi olla erittäin haastavaa tai mahdotonta. Ongelmia voi tulosten perusteella muodostua esimerkiksi varojenjaon ja lähipiirilainojen asianmukaisuuden arvioinnin osalta. Lähtökohtaisesti lähipiiriliiketoimilta edellytetään liiketaloudellista perustetta (Airaksinen et al. 2018a, 666). Ilman asianmukaisia päätöspöytäkirjoja tai sopimuksia liiketaloudellisen perusteen arviointi voi olla käytännössä mahdotonta. Jos lähipiirilainalla olisikin tosiasiasa pätevä liiketaloudellinen peruste, mutta sen todentamiseksi ei ole laadittu päteviä asiakirjoja, saattaa puutteellisista asiakirjoista muodostua myöhempiä ongelmia johdolle itselleen mahdollisen vahingonkorvausvastuun muodossa, mikäli toimien asianmukaisuutta ei kyetä osoittamaan.

Pienyrittäjät eivät mahdollisesti näe kirjallisten kokouspöytäkirjojen laadintaa tärkeäksi, koska he todennäköisesti ajaisivat toimintaa päätöksentekonsa mukaisesti riippumatta siitä, onko pöytäkirjaa laadittu vai ei. Yrityksen vähäiset resurssit voivat johtaa tilanteeseen, että resursseja ei haluta käyttää kirjallisten asiakirjojen laadintaan (Helminen 2007, 506). Yrittäjät ehkä näkevät, että kirjallisia asiakirjoja tehdään muita kuin yritystä varten, joka voisi ehkä selittää pöytäkirjojen puutteellisuutta, koska motivaatio niiden tekemiseen on mahdollisesti vähäinen. Tulosten perusteella pöytäkirjojen merkitys toisaalta korostuu ongelmatilanteissa, kun tarkastelun kohteena on johdon huolellisuusvelvoite. Yrittäjät eivät mahdollisesti hahmota, että toimintaan liittyvien olennaisten asioiden puutteellinen dokumentointi voi joissakin tilanteissa aiheuttaa heille myös henkilökohtaisia vastuita. Saattaisikin olla perusteltua, että tilintarkastajat keskustelisivat johdon kanssa pöytäkirjojen merkityksestä, jolloin johdolla voisi ainakin olla mahdollisuus hahmottaa pöytäkirjojen kokonaismerkitys. Toisaalta tilintarkastajat mahdollisesti tekevät tätä tälläkin hetkellä.

Pienyhtiöissä osakkeenomistajille myönnetyt lähipiirilainat ovat tyypillisimpiä lähipiiriliiketoimia (Helminen 2007, 513), joihin tilintarkastajien mukaan liittyy suhteellisen usein virheitä, koska lähipiirilainoille ei useinkaan ole liiketaloudellista perustetta. Toisaalta lähipiirille on saatettu myydä yhtiön omaisuutta alihintaisesti tai tehdä muita yhtiön näkökulmasta epäedullisia liiketoimia. Yhtiöstä voidaan jakaa varoja vain osakeyhtiölain määräämillä tavoilla ja edellytysten täytyessä (Airaksinen et al. 2018b, 13-14). Mikäli varoja jaetaan yhtiöstä pois muulla tavalla tai yhtiön velkoja lisätään, eikä näille ole liiketaloudellista perustetta, on kyseessä laiton varojenjako (Vahtera 2014, 289-290).

Lähipiiritapahtumien ja erityisesti lähipiirilainojen yleisyyttä saattaisi mahdollisesti selittää, että yrittäjät eivät välttämättä täysin hahmota osakeyhtiön rajavastuuyhtiön luonnetta, jossa osakeyhtiö on yrittäjistä erillinen toimija. Toisaalta tämä asetelma saatetaan tunnistaa, mutta sitä ei mahdollisesti oteta vakavasti erityisestikään silloin, jos yhtiöllä ei ole esimerkiksi muita suurempia velkoja, jolloin ulkoinen paine asioiden asianmukaiseen hoitamiseen puuttuu. Osaltaan lähipiirilainojen yleisyyttä saattaisi selittää mahdollinen jakokelpoisten varojen vähäisyys. Pienissä yhtiöissä jakokelpoisia varoja ei mahdollisesti ole erityisen suuria määriä, jolloin haluttua varojenjakoja ei voida toteuttaa esimerkiksi osingonjaon kautta. Varojenjakosäännöksiä pyritään ehkä tietoisesti tai tiedostamatta kiertämään lähipiirilainojen avulla. Lähipiirilainoja ei ole ehkä tarkoituskaan maksaa takaisin yhtiölle, jolloin kyse ei olisi niinkään lähipiirilainasta, vaan enemmänkin peitelystä osingosta.

Hallituksen yleisiin velvollisuuksiin kuuluu järjestää asianmukainen valvonta yhtiön kirjanpidolle ja varainhoidolle. Kirjanpidon lainmukaisuudesta ja varainhoidon luotettavasta järjestämisestä vastaa toimitusjohtaja, mikäli yhtiölle on valittu toimitusjohtaja. (Airaksinen et al. 2018a, 451-454; Savela 2015, 122) Tilintarkastaja valvoo näiden velvollisuuksien hoitamista hallinnon tarkastuksen yhteydessä (Blummé 2008, 109), jonka myös haastatellut tilintarkastajat nostivat esille. Kirjanpidon asianmukaisen järjestämisen osalta voidaan havaita hallinnollisten ja kirjanpidollisten asioiden välinen yhteys. Tulosten perusteella kaikki kirjanpidon ja tilinpäätöksen virheet ovat myös hallinnollisia virheitä, koska kirjanpitoa ei ole näiltä osin järjestetty asianmukaisesti.

Kirjanpidon ja tilinpäätöksen virheet sekä tilinpäätöksen valmistuminen myöhässä nähtiin hyvin yleisiksi virheiksi. Näiden virheellisyyksien yleisyyden mahdollisten syiden arviointia ei ole tämän tutkimusaineiston pohjalta erityisen helppoa tehdä. Tilintarkastajilta ei kysytty haastattelun yhteydessä, että mikä taho on laatinut virheitä ja puutteita sisältävät kirjanpidot

ja tilinpäätökset. Pohdinnan tueksi olisi perusteltua tietää, onko kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatinut yrittäjä itse, yrityksessä toimiva kirjanpidon asiantuntija vai ulkopuolinen kirjanpidon asiantuntija kuten tilitoimisto.

Voisi ainakin epäillä, että kirjanpidon asiantuntijalla on paremmat lähtökohdat laatia kirjanpito ja tilinpäätös asianmukaisesti kuin mahdollisella yrittäjällä, joka on varmaankin useissa tilanteissa maallikko kirjanpidollisten asioiden osalta. Toisaalta kirjanpidollisia virheitä ja puutteita ei välttämättä voida aina ehkäistä, vaikka työn olisikin tehnyt kirjanpidon asiantuntija. Tulosten perusteella havaittiin, että tieto ei välttämättä aina välity kirjanpitäjälle, jolloin tilinpäätökseen saattaa sisältyä olennaisiakin virheitä tai puutteita esimerkiksi varojenjaon ja lähipiiritapahtumien osalta. Tulosten perusteella havaittiin myös, että sopimuksista voi muodostua muun muassa kirjanpitoon ja tilinpäätöksen liitetietoihin liittyviä toimenpiteitä. Tilinpäätöksen liitetietoja ei välttämättä voida laatia oikein, mikäli liitetietovaatimuksia muodostavia asiakirjoja ei ole toimitettu kirjanpitäjälle. Kirjanpitäjä ei mahdollisesti ole niistä myöskään tietoinen, jolloin tarvittavia asiakirjoja ei välttämättä osatakaan erikseen pyytää. Tilintarkastajienkin korostama kommunikoinnin tärkeys on oletettavasti keskeinen osa kirjanpidon asianmukaisessa järjestämisessä ja kommunikoinnin puutteet voivat johtaa virheisiin ja puutteisiin. Vaikka ulkoisen ammattikirjanpitäjän käyttämisellä ei voisikaan ehkäistä kaikkia ongelmia, tulosten perusteella hyvän ammattikirjanpitäjän palveluiden käyttäminen nähtiin virheitä ja puutteita ehkäisevänä toimenä. Kirjanpidon ja tilinpäätösten virheiden ehkäisyssä hyvän kirjanpitäjän voisi epäillä olevan tärkeässä roolissa kirjanpitäjän ammattitaidon perusteella.

Viranomaiset edellyttävät erilaisia yhtiön päätöksenteosta ja toiminnasta muodostuvia seikkoja rekisteröitäväksi (Riistama 1999, 253; Ruohonen 2020, 133-134). Tulosten perusteella rekisterimerkintöihin liittyy usein erilaisia virheitä ja puutteita, joskin ne ovat usein vähäpätöisiä. Rekisterimerkintöihin liittyvien virheellisyyksien yleisyyttä saattanee selittää juuri vähäpätöisyydestä aiheutuvat lievät seuraamukset. Myöskään kaupparekisteri-ilmoituksiin liittyviä käsittelymaksuja ei mahdollisesti haluta maksaa, jolloin ilmoitukset jätetään tekemättä lisäkulojen välttämiseksi. Toisaalta pienyrittäjät eivät mahdollisesti ole aina tietoisia rekisteröintivelvollisuuksista.

Yhtenä suhteellisen usein esiintyvänä rekisteri-ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöntinä voidaan pitää myös oman pääoman menettämistä koskevaa ilmoitusvelvollisuutta (Vahtera 2017, 4). Tulosten perusteella kyseinen virhe on useimmiten olennainen. Tämänkin

rekisteri-ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöntiä voitaneen selittää usein tietämättömyydellä, jos ilmoitusvelvollisuutta ei ole aiemmin muodostunut, eikä siitä olla tietoisia.

Toisaalta rekisteri-ilmoitusvelvollisuuden täyttämistäkin saattaa muodostua yhtiölle ongelmia. Oman pääoman menettämistä koskeva rekisteri-ilmoitus antaa kuvaa, että yhtiön taloudellinen tila ei todennäköisesti ole erityisen hyvä. Tällöin velan saanti saattaa hankaloitua entisestään ja esimerkiksi tavarantoimittajat tai palveluntarjoajat saattavat aloittaa vaatimaan ennakkomaksuja. Mahdollisten lisäkustannusten välttämiseksi rekisteri-ilmoitus jätetään ehkä tekemättä. Yrittäjät ehkä näkevät, että rekisteri-ilmoituksen tekemisestä aiheutuu enemmän haittaa kuin hyötyä. Mikäli yhtiöllä on velkojia tai muita tahoja, joilla on oikeuksia yhtiön varoihin, saattaa laiminlyönnistä muodostua yrittäjille henkilökohtaisia vastuita vahingonkorvausvastuun muodossa, koska laiminlyönti saattaa johtaa velkojien oikeuksien rikkomiseen. Tätä ei ehkä tiedosteta tai siitä ei välitetä. Jos yrityksellä ei toisaalta ole merkittäviä velkojia, mahdollista vahingonkorvausvastuuta ei välttämättä muodostu tai se voi jäädä suhteellisen vähäiseksi, jolloin yrittäjät saattavat mieluummin kantaa riskin mahdollisesta vahingonkorvauksesta, kuin kohtaavat rekisteri-ilmoituksesta aiheutuvat mahdolliset seuraamukset.

Hallinnon tarkastuksen aikana tulee kiinnittää yleisesti huomiota myös mahdollisiin toiminnan jatkuvuutta uhkaaviin riskitekijöihin (Ruohonen 2020, 120). Verotukseen liittyvät laiminlyönnit voivat usein antaa viitteitä myös yrityksen taloudellisen tilan vakavasta heikkoudesta ja mahdollisesta riskistä siitä, että toiminnan jatkuvuus voi olla uhattuna (Riistama 1999, 263-264). Tuloksien perusteella haastatellut tilintarkastajat eivät nostaneet verotuksen osalta ainakaan esille toiminnan jatkuvuuteen liittyviä seikkoja, vaan virheellisyydet liittyvät useimmiten virheellisiin ilmoituksiin. Toisaalta haastatteluissa myös esitettiin, että mahdolliset verotuksen virheet voivat johtaa kalliisiin selvitystöihin. Nämä voivat joissakin tilanteissa muodostaa toiminnan jatkuvuuden uhkia. Uhat saattavat mahdollisesti kasvaa, jos selvitysten pohjalta yritykselle määrätään esimerkiksi merkittäviä veronkorotuksia tai muita seuraamusmaksuja.

Toiminnan jatkuvuus voi vaarantua myös esimerkiksi sopimussakon tai muun vastaavan sanktion realisoituessa. Myös pitkäkestoiset sopimukset, kuten vuokrasopimukset voivat muodostaa olennaisia taloudellisia riskejä. (Ruohonen 2020, 174-175) Vaikka tuloksissa nähtiinkin sopimusten aiheuttavan yleisemmin lähinnä liitetietotäydennyksiä, todennäköisesti sopimuksilla voi olla keskeistä toiminnan jatkuvuutta uhkaavaa vaikutusta. Pitkäkestoisista määräaikaisista sopimuksista ei välttämättä päästä eroon, jolloin ne voivat

vaarantaa toiminnan jatkuvuuden, koska sopimukseen liittyvät mahdolliset maksusuoritusvelvollisuudet jatkuvat, vaikka ne eivät enää olisikaan toiminnan kannalta perusteltuja. Vastaavasti sopimuksen purkaminen voisi aiheuttaa sopimussakkojen muodossa samanlaisia ongelmia. Vastuiden esittäminen liitetietona oletettavasti palvelee ulkopuolisen lukijan mahdollisuuksia arvioida olennaisten sopimusten vaikutusta yhtiön toimintaan.

Taloudellisia tunnuslukuja käytetään tyypillisesti yrityksen taloudellisen tilan arvioimisessa, mutta tunnusluvuista ei välttämättä voi tehdä yksiselitteisiä johtopäätöksiä yrityksen taloudellisesta tilasta ja taloudellisen tilan muutokset voivat olla nopeita (Sjögrén et al. 2008, 457). Tulostenkin perusteella taloudellisten tunnuslukujen tueksi tarvitaan myös muita toimintaan liittyviä tietoja, jotka eivät välttämättä vielä ilmene taloudellisista tunnusluvuista. Pienempien yhtiöiden kannalta toiminnan kokonaisvaltainen ymmärtäminen vaikuttaisi olevan tärkeää toiminnan jatkuvuuden arvioimiseksi.

Yhtiön johto käyttää toiminnan jatkuvuuden olettamaa laatiessaan tilinpäätöstä (Blummé 2008, 223). Olettamana on, että yhtiö jatkaa toimintaansa seuraavan yhden vuoden ajanjakson verran ja tilintarkastaja arvioi kyseisen olettaman perusteita (Halonen & Steiner 2009, 436; Knechel & Vanstraelen 2007, 114). Tulosten perusteella toiminnan jatkuvuuden olettaman tueksi tarjotut tiedot voivat olla ylioptimistisia ja antaa virheellistä kuvaa toiminnan jatkuvuuden mahdollisuuksista. Tuloksien perusteella yrittäjillä voi olla vahva tarve ja halu pitää yhtiö toiminnassa. Tämä saattanee osaltaan vaikuttaa virheellisten tai ylioptimististen tietojen esittämiseen, joilla ehkä halutaan ylläpitää positiivista kuvaa yrityksestä mahdollisten ongelmien välttämiseksi. Tilintarkastajien haastatteluiden perusteella vaikuttaisi, että pienempien yhtiöiden toiminnan jatkuvuuden arviointi ei välttämättä ole yksinkertaista tai yksiselitteistä.

Kirjallisuudessa osakasluetteloiden oikeellisuudella on katsottu olevan tärkeä merkitys (Riistama 1999, 262; Ruohonen 2020, 152). Mikäli osakasluetteloiden tiedot eivät ole ajan tasalla, voi se aiheuttaa ongelmia, koska osakkeenomistaja voi käyttää oikeuksiaan lähtökohtaisesti vasta silloin, kun hänet on kirjattu osakasluetteloon tai osakeomistus on muulla luotettavalla tavalla selvitetty (Immonen & Nuolimaa 2017, 66). Tulosten perusteella osakasluettelot miellettiin hallinnon tarkastuksen osaksi, mutta niihin liittyvät virheet ja puutteet nähtiin usein vähäpätöisiksi. Pienyhtiöissä esiintyy vain harvoin epäselvyyksiä yhtiön omistusrakenteissa (Helminen 2007, 506), joka selittänee osaltaan virheellisyyksien epäolennaisuutta.

Todennäköisesti pienyhtiöiden osakkeenomistajat pysyvät samana vuodesta toiseen ja he tuntevat toisensa henkilökohtaisesti. Mahdollisilla omistusrakenteiden muutoksilla voi olla keskeistä merkitystä yrittäjävetoisissa yrityksissä, joten muutokset tuskin tapahtuvat muiden osakkeenomistajien tietämättä. Vaikka tulosten perusteella pienyhtiöissä osakasluettelot saattavatkin usein puuttua, ei tästä näyttäisi muodostuvan suurempia käytännön ongelmia tai oikeuksien loukkauksia. Mikäli yhtiöllä on useampia osakkeenomistajia, luettelot oli useimmiten laadittu tai ne laadittiin tilintarkastajan kehotuksesta. Pienempien yhtiöiden osalta osakasluettelon puuttuminen saattaisi muodostua ongelmalliseksi mahdollisissa joukkorahoitteisissa startup yhtiöissä, joissa omistusrakenteet saattavat muuttua nopeasti. Toisaalta tällaisissakaan yhtiöissä omistuksen osoittaminen muulla tavalla ei välttämättä muodostaisi ongelmia. Mahdollisia uusia rahoittajia voisi tosin olla haastavaa saada toimintaan mukaan, mikäli sijoittajien omistusosuuksia ei voitaisi suoraan luotettavasti osoittaa, joten hajautuneemmat omistusrakenteet ovat mahdollisesti useimmiten tiedossa ja osakasluettelot on laadittu tällaisissa yhtiöissä ongelmien välttämiseksi.

Tilintarkastajalle muodostuu raportointivelvollisuus, jos yhtiöjärjestyksestä on rikottu johdon toimesta (Halonen & Steiner 2009, 430; Horsmanheimo et al. 2017, 92-93). Tulosten perusteella yhtiöjärjestykset ovat usein vakiomuotoisia, eikä niihin liity erityisiä määräyksiä. Yhtiöjärjestyksen noudattaminen nähtiin tärkeäksi, mutta useimmiten mahdolliset virheet nähtiin vähäpätöisiksi ja harvinaisiksi. Vähäpätöisissä rikkomuksissa tilintarkastajat arvioivat niiden vaikutusten olennaisuutta, eivätkä ne lähtökohtaisesti olleet niin olennaisia, että niistä olisi raportoitu tilintarkastuskertomuksessa. Yhtiöjärjestyksen noudattamisen merkitys todennäköisesti kasvaa suuremmissa yhtiöissä, joissa yhtiöjärjestykseen on sisällytetty vakiomuotoisesta poikkeavia määräyksiä. Tällaisten määräysten vähäisyys pienissä yhtiöissä selittyy mahdollisesti sillä, että niille ei ole lähtökohtaisesti varsinaista tarvetta.

Sisäisten valvontajärjestelmien puutteet voivat mahdollistaa laiminlyöntien ja lainvastaisten tapahtumien muodostumisen (Blummé 2008, 108-109). Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että pienyhtiöiden sisäistä valvontaa ei useimmiten ole ainakaan erityisen muodollisesti järjestetty. Pienyhtiöiden varainhoidossa esiintyy yleisesti vaarallisia työyhdistelmiä (Airaksinen et al. 2018a, 455), jotka tilintarkastajat nostivat esille enemmänkin sääntönä kuin poikkeuksena pienyhtiöissä. Valvontajärjestelmien ja valvonnan tasossa tulee huomioida myös yhtiön koko ja pienehkössä yhtiössä suhteellisen pienetkin valvontatoimenpiteet voidaan katsoa riittäväksi valvonnaksi (Savela 2015, 123-124). Tulosten perusteella pienyhtiöissä yrittäjän oma kontrolli ja valvonta nähtiin yhdeksi keskeiseksi valvontamenetelmäksi. Toiminnan ollessa suhteellisen pientä ja yksinkertaista, yrittäjän oma valvonta on

mahdollisesti useissa tilanteissa riittävää ja kohtuullista sisäistä valvontaa. Epämuodolliset kontrollitoimet mahdollisesti lisäävät virheiden ja puutteiden riskiä, mutta tuloksienkin perusteella havaittiin, että riskin tehokas madaltaminen ei välttämättä ole käytännössä mahdollista, koska toiminnassa on mukana vähän henkilöitä.

Tilintarkastajat esittivät virheiden ja puutteiden yhtenä ennaltaehkäisevänä keinona yrittäjien henkilökohtaisen tietämyksen kasvattamista hallinnollisten asioiden osalta. Tällä voisi mahdollisesti olla pienyhtiöiden sisäistä valvontaa parantava vaikutus, koska sisäinen valvonta voi keskittyä vahvasti yrittäjän toimiin ja omaan valvontaan. Toisaalta tietoisuuden lisäämiseksi yrittäjien tulisi myös itse olla kiinnostuneita näiden asioiden opiskelusta. Kiinnostuksen taso on todennäköisesti hyvin henkilöstä riippuvaa, joten laajaa ja järjestelmällistä pienyhtiöiden sisäisen valvonnan parantamista ja virheiden ehkäisyä tällä tavalla tuskin saadaan aikaiseksi. Ei ole todennäköisesti perusteltua olettaa, että yrittäjät olisivat yleisesti ja laajasti erityisen kiinnostuneita näistä asioista. Osaltaan tähän vaikuttanee myös pienyrittäjien ylimääräisten ajallisten resurssien vähäisyys, koska pääosa ajasta menee varsinaiseen yritystoimintaan. Tilintarkastajienkin esille tuoma tilintarkastajan opastava rooli lieenee tietoisuuden kasvattamisessa tärkeässä osassa.

Huolellisuusvelvoitteen rikkomisella ei välttämättä aina ole kaikissa käytännön tilanteissa merkittäviä seuraamuksia yrittäjälle tai yhtiölle. Sanktioiden vähäisyys ei välttämättä luo ylimääräistä painetta asioiden asianmukaiseen hoitamiseen, jolloin virheitä ja puutteita muodostuneen enemmän. Toisaalta ankarat sanktiot eivät mahdollisesti olisi erityisen järkeviä vähäpätöisimpien rikkeiden osalta. Tulosten perusteella havaittiin, että pienyhtiöiden kohdalla on ymmärrettävääkin, että johto ei välttämättä ole aina tietoinen kaikista velvollisuuksistaan. Ankarat sanktiot vähäpätöisempienkin virheiden osalta voisivat nostaa kynnystä ryhtyä yrittäjäksi, jolla saattaisi olla muita negatiivisia vaikutuksia. Haitat saattaisivat olla suurempia kuin hyödyt. Vähäpätöisemmätkin rikkeet ovat toki rikkeitä, mutta niistä ei välttämättä aiheudu suurempaa tosiasiallista haittaa yhtiön ulkopuolisille tahoille tai yhtiölle itselleen, jolloin perustellummaksi voisi katsoa ohjeistamisen rankaisemisen sijasta.

5.2.3 Havaintojen olennaisuusarvioinnissa käytettyjä perusteita

Raportointia varten tilintarkastaja luo kokonaisarvion havaitsemistaan seikoista (Halonen & Steiner 2009, 446) ja keskittyy raportoinnissaan tärkeiksi kokemiinsa seikkoihin (Riistama 1999, 267). Tuloksien perusteella kokonaisarvion muodostamiselle ei voida luoda yksiselitteisiä ohjeita, joiden pohjalta arviointi tulisi toteuttaa, mutta vastauksissa esiintyi

perusteluina muun muassa mahdollinen vahingonkorvausvelvollisuus, tilinpäätöksen lukijoiden perustellut tietotarpeet ja oikeuksien loukkaukset. Lisäksi arvioinnissa esiintyi muun muassa virheen tai puutteen laadullista arviointia sekä niiden tahallisuutta. Ainakin tällaisten seikkojen voidaan esittää olevan tärkeiksi koettuja asioita. Tuloksien mukaan virheet ja puutteet voivat olla usein myös muita kuin euromääräisiä. Tilintarkastajan tulee käyttää ammatillista harkintaa arvioidessaan sitä, onko havaittu virhe tai puute olennainen informaation käyttäjien näkökulmasta (Roberts & Dwyer 1998, 573). Asianmukaisesti sovellettuna ammatillinen harkinta on perusteltavissa kerätyllä näytöllä ja harkinnan asianmukaisuutta arvioidessa voidaan arvioida sitä, päätyykö toinen kokenut tilintarkastaja vastaaviin johtopäätöksiin harkinnan perusteena olevan näytön pohjalta (Halonen & Steiner 2009, 50). Koska virheiden olennaisuusarvioinnissa ei välttämättä voida käyttää perinteisiä tilinpäätöksestä johdettuja olennaisuusrajoja, korostunee ammatillisen harkinnan merkitys jo tästäkin syystä.

Tulosten perusteella subjektiivisen harkinnan korostuessa tilintarkastajat eivät välttämättä aina päädy samaan lopputulokseen arvioidessaan tilintarkastuksen aikana tehtyjä havaintoja. Mikäli tilintarkastajan työtä arvioidaan myöhemmin esimerkiksi laadunvalvonnassa, muodostanee tämä osaltaan haasteita. Erilaiset evidenssin pohjalta tehtävät tulokset voivat oletettavasti olla hyvän tilintarkastustavan mukaisia, jolloin mahdollinen myöhempi työn laadun arvioiminen voi olla haastavampaa, koska laadunvalvoja ei välttämättä näe asiaa tilintarkastajan kanssa samalla tavalla. Koska kokonaisarviointi ja raportointi perustuu tilintarkastajan henkilökohtaiseen harkintaan, on harkinnan dokumentointi todennäköisesti erittäin merkityksellistä myös tilintarkastajan henkilökohtaisen vastuun näkökulmasta, jotta tilintarkastaja voi myöhemmin osoittaa toimineensa huolellisesti ja hyvän tilintarkastustavan mukaisesti raportoidessaan hallinnollisia virheitä ja puutteita.

Tulosten perusteella olennaiset hallinnolliset virheet ja puutteet raportoidaan tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastuskertomuksen julkisesta luonteesta johtuen voi mukautuksista aiheutua merkittävääkin haittaa yhtiölle, joten raportoitavien seikkojen olennaisuuden arvioinnissa on syytä käyttää erityistä huolellisuutta ja harkintaa (Immonen & Nuolima 2017, 141; Ruohonen 2020, 114). Tilintarkastajat näkivätkin, että tilintarkastuskertomuksissa ei tule esittää epäasianmukaisia mukautuksia vähäpätöisistä asioista tarpeettoman haitan välttämiseksi. Mikäli raportoitavat havainnot ovat vähäpätöisiä, raportoinnissa käytetään tulosten perusteella tilintarkastuspöytäkirjaa ja tilintarkastusmuistiota sekä muita lievempiä ei-julkisia raportointivälineitä.

Mikäli vähäpätöisemmätkin asiat raportoitaisiin julkisessa tilintarkastuskertomuksessa, voisi tästä muodostua ongelmia. Mahdolliset olennaiset asiat saattaisivat sekoittaa vähäpätöisten seikkojen keskelle, jolloin tilinpäätöksen lukijat eivät välttämättä osaisi huomioida olennaisia seikkoja asianmukaisesti. Toisaalta tilinpäätöksen lukijat saattaisivat tehdä liian jyrkkiä tulkintoja mukautetuista tilintarkastuskertomuksista ja mukautusten vakavuudesta, jolloin tulkinnat saattaisivat johtaa virhearviointeihin jatkotoimenpiteissä. Tilintarkastajan raportoinnin osalta on keskeistä, että raportointi on selkeää, informatiivista ja mahdollisimman täsmällistä (Horsmanheimo et al. 2017, 160; Riistama 1999, 266-267). Vähäpätöisten asioiden raportointi tilintarkastuskertomuksessa saattaisi vähentää raportoinnin selkeyttä ja informatiivisuutta. Vähäpätöisien asioiden raportoiminen tilintarkastuskertomuksissa saattaisi aiheuttaa haittaa yhtiölle itselleen, mutta myös tilinpäätöksen lukijoille.

Hallinnon tarkastuksen varmennuskohteisiin kohdistuvia rikkeitä raportoidaan tilintarkastuskertomuksessa hyvin keskeisesti juuri huomautuksen kautta (Horsmanheimo et al. 2017, 116; Ruohonen 2020, 64-66). Mahdollinen huomautusvelvollisuus voi muodostua muun muassa tilanteissa, joissa on loukattu osakeyhtiölain yhdenvertaisuusperiaatetta (Savela 2010, 12), laiminlyöty varojenjakosäännöksiä (Horsmanheimo et al. 2017, 115-116) tai oman pääoman menettämistä koskevaa rekisteri-ilmoitusvelvollisuutta (Airaksinen et al. 2018b, 752). Yhdenvertaisuusperiaatteeseen liittyvät huomautukset eivät olleet tulosten perusteella erityisen yleisiä, joka johtunee osakkeenomistajien vähäisyydestä ja siitä, että vähemmistöä harvemmin muodostuu. Toisaalta varojenjakosäännösten laiminlyönti ja oman pääoman menettämisen rekisteri-ilmoituksen laiminlyönnit nähtiin usein olennaisiksi. Näiden asioiden merkitys korostunee jo velkojiensuojankin kannalta, jota on käsitelty jo edellä. Velkojiensuojalla voitaneen perustella ulkopuolisten tahojen perusteltuja tietotarpeita. Osakeyhtiölain vastaiset lähipiirilainatkin nähtiin yleisenä huomautuksen perusteena. Näilläkin voi oletettavasti olla juuri velkojiensuojaa loukkaava vaikutus, mikäli yhtiön maksukyky heikkenee myönnetyn lainan johdosta. Toisaalta niiden lainvastaisuus muodostaa jo itsessään perusteen huomauttamiselle. Tilintarkastuslain (2015/1141) 3. luvun 5 §:n 5 momentin mukaisesti yhteisölain, eli tässä tapauksessa osakeyhtiölain rikkominen muodostaa perusteen huomautukselle.

Tulosten mukaan tilintarkastuskertomuksessa annetaan myös lisätietoja toiminnan jatkuvuuden epävarmuudesta ja lisätiedolla on viitattu tilinpäätöksen liitetietoihin. Tilintarkastajan on kuitenkin huomioitava, että tilintarkastuskertomuksessa olevan lisätiedon ei tule täydentää tilinpäätöstietoja, koska tilintarkastaja ei osallistu tilinpäätöksen laatimiseen (Horsmanheimo et al. 2017, 125). Mikäli tilinpäätökseen ei toisaalta suostuttaisi täydentämään

perusteltua liitetietoa toiminnan jatkuvuuteen liittyvästä epävarmuudesta, ei siihen voisi tällöin viitata lisätiedolla. Mikäli lisätieto kuitenkin annettaisiin, tällöin tilintarkastaja toisi esille uusia tilinpäätöstietoja, jolloin hän osallistuisi tilinpäätöksen laadintaan.

Epäily olennaisesta toiminnan jatkuvuuteen liittyvästä epävarmuudesta lienee kuitenkin merkityksellinen tilinpäätöksen lukijoiden näkökulmasta. Mikäli tieto katsottaisiin olennaiseksi, tilintarkastaja mahdollisesti mukauttaisi tilinpäätöksestä antamaansa lausuntoa, koska tilinpäätös ei antaisi tältä osin oikeaa ja riittävää kuvaa. Tulosten perusteella varauksen sisältävä tai kielteinen lausunto on jo itsesään peruste huomautukselle, koska kirjanpitoa ei ole tältä osin järjestetty asianmukaisesti. Tilinpäätöksen lukijoiden perustellut tietotarpeet saadaan varmaankin täytettyä myös tällä tavalla, mikäli liitetietoa ei erikseen annettaisi tilinpäätöksessä. Tällä raportointitavalla on mahdollisesti huomattavasti enemmän haittaa yhtiölle. Olennaisen tiedon puuttuminen tilinpäätöksestä voi mahdollisesti herättää epäilyjä myös muista mahdollisista epäasianmukaisista menettelyistä. Tämä tuskin kasvattaa luottoa yhtiötä kohtaan, josta voi muodostua muita ongelmia. Toisaalta tulosten mukaan asianmukaiset liitetietotäydennykset lähtökohtaisesti tehdään tilintarkastajan kehoituksesta, joten tällaisia ongelmia syntyynee harvemmin.

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen aikana on kuvattu hallinnon tarkastusta ilmiönä ja määritelty siihen liittyvät keskeiset teoriat ja käsitteet. Varsinainen haastattelututkimus toteutettiin teoreettisen viitekehyksen pohjalta muodostetuista haastattelukysymyksistä. Lisäksi tutkimuksessa on kuvattu ja analysoitu saadut tulokset sisällönanalyysin avulla sekä pohdittu tuloksia heijastamalla niitä aiempaan aiheeseen liittyvään tutkimukseen ja kirjallisuuteen, joita käsiteltiin tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä. Tässä tutkimuksen viimeisessä pääluvussa vastataan johdannossa esitettyihin tutkimuskysymyksiin sekä tehdään johtopäätöksiä ja suosituksia tehdyistä havainnoista. Lopuksi ehdotetaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

6.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen ja johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa oli tavoitteena täyttää hallinnon tarkastukseen liittyvää tutkimusaukkoa ja tutkia tilintarkastajien hallinnon tarkastuksien aikana havaitsemia virheitä ja puutteita sekä miten tilintarkastajat soveltavat käytännön tasolla ammatillista harkintaa tehdessään olennaisuusarviointia hallinnon tarkastuksen havaintojen raportointia varten. Tutkimuskohteenä olivat mikrokokoiset, pienet ja keskisuuret osakeyhtiöt.

Johdannossa esitetyt tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Millaisia virheitä ja puutteita havaitaan hallinnon tarkastuksien aikana?
- Millaisia perusteita havaintojen raportoinnin olennaisuusarvioinnissa käytetään?

Seuraavissa alaluvuissa tehdään yhteenveto tutkimuksen aikana kerätyistä tuloksista. Näiden pohjalta vastataan johdannossa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymyksiin vastaamisen lisäksi esitetään johtopäätöksiä saaduista vastauksista sekä ehdotetaan mahdollisia harkittavia suosituksia vastausten pohjalta.

6.1.1 Millaisia virheitä ja puutteita havaitaan hallinnon tarkastuksien aikana

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä kysyttiin sitä, millaisia virheitä ja puutteita havaitaan hallinnon tarkastuksien aikana. Tutkimuksen perusteella hallinnolliset virheet ja puutteet ovat yleisellä tasolla hyvin yleisiä tutkimuskohteenä olevissa osakeyhtiöissä. Hallinnon tarkastuksien aikana esiintyvät hallinnolliset virheet ja puutteet ovat myös hyvin erilaisia.

Hallinnollisten virheiden ja puutteiden yleisyydestä huolimatta, tutkimuksen perusteella virheet ja puutteet ovat kuitenkin usein epäolennaisia tai vähäpätöisiä, eivätkä ne usein edellytä raportointia ainakaan tilintarkastuskertomuksessa. Tutkimuksen aikana havaitut virheet ja puutteet on esitetty taulukossa 3. Useammalla taulukoidulla virheellä ja puutteella on yhteyksiä muihin taulukossa oleviin kategorioihin. Osan virheistä ja puutteista voisi hyvinkin luokitella jonkun toisen kategorian alle. Luokittelussa on pyritty luokittelemaan virheet ja puutteet soveltuvimman teeman alle asiayhteyden perusteella.

Taulukko 3. Hallinnon tarkastuksissa havaittuja virheitä ja puutteita

1. Kirjanpidon ja varainhoidon asianmukainen järjestäminen sekä vakuutukset
Tilinpäätös on laadittu myöhässä
Kirjanpidon ja tilinpäätöksen virheet
Kirjanpitoaineiston säilyttäminen kirjanpitolain vastaisesti
2. Sisäinen valvonta
Vaaralliset työyhdistelmät
3. Johdon päätöksenteon lainmukaisuus ja toimielimien kokouspöytäkirjat
Yhtiökokous pidetään myöhässä
Päätöksentekoa ei ole dokumentoitu tai se on vähäistä
Hallitus ei ole ollut päätösvaltainen
Pöytäkirjat ja / tai niiden liitteet puuttuvat
Pöytäkirjoja ei ole numeroitu
Pöytäkirjoja ei ole allekirjoitettu
4. Merkittävimmät sopimukset
Sopimuksista syntyviä liitetietoja ei ole esitetty tilinpäätöksessä
Sopimusasiakirjat puuttuvat erityisesti lähipiiriliiketoimista
5. Varojen jako
Varojenjaon päätöspöytäkirjat puuttuvat
Varojen jako kirjattu virheellisesti osakaslainaksi tai kirjaus puuttuu kokonaan
Varojen jako perustuu tilintarkastamattomaan tilinpäätökseen
Varoja on jaettu, vaikka yhtiöllä ei ole jakokelpoisia varoja
Kirjanpitoon sisältyy yrittäjän yksityistalouden menoja
6. Lähipiirin kanssa tehdyt liiketoimet
Omistajalle tai johdolle annetut lähipiirilainat ilman liiketaloudellista perustetta
Myydään lähipiiriin kuuluvalla yrityksen omaisuutta tai liiketoiminnan tuotteita tai palveluita normaalia alhaisemmalla hinnalla
7. Osakasluettelon ylläpito
Osakasluettelo ei ole laadittu
8. Rekisteri-ilmoitukset ja veroasiat
Tilintarkastajien tiedot eivät ole ajan tasalla
Vastuuvollisten tiedot eivät ole ajan tasalla
Rekisteriin ilmoitettavien tietojen aikamääreiden laiminlyönti
Tilinpäätöstä ei ole rekisteröity kaupparekisteriin
Osakkeisiin, osakeanteihin, optio-oikeuksiin tai muihin erityisiin oikeuksiin liittyvät virheet ja puutteet (päätökset eivät täytä lain vaatimuksia ja rekisteröinnit myöhässä)

Oman pääoman negatiivisuutta koskeva rekisteri-ilmoitusvelvollisuus laiminlyöty
Verotukseen liittyvien ilmoitusten virheellisyydet
9. Yhtiöjärjestyksen ja yhtiösopimuksen noudattaminen
Tilintarkastajien lukumäärää koskevaa yhtiöjärjestysmääräystä rikottu
Hallituksen lukumäärää koskevaa yhtiöjärjestysmääräystä rikottu
10. Toiminnan jatkuvuuden edellytykset
Toiminnan jatkuvuuden edellytyksiä koskevaa liitetietoa ei ole annettu tilinpäätöksessä
Toiminnan jatkuvuuden turvaamista koskevia päätöksiä tai keskusteluja ei ole käyty tai näitä ei ole dokumentoitu

Vaikka esiintyvät hallinnolliset virheet ja puutteet ovatkin hyvin erilaisia, osa virheistä ja puutteista vaikutti olevan muita yleisempiä. Kokouspöytäkirjoissa havaitaan usein erilaisia virheitä ja puutteita. Usein havainnot ovat vähäpätöisiä, mutta kokouspöytäkirjoilla voi olla yhteys myös muihin hallinnollisiin virheisiin ja puutteisiin, jolloin kokouspöytäkirjoihin liittyvät virheet ja puutteet saattavat heijastua myös muihin osa-alueisiin. Kokouspöytäkirjoihin liittyvät seikat saattavat nousta esille viiveellä. Johdon huolellisuus- ja lojaliteettivelvoitteen noudattamisen arviointi voi olla myöhemmin haastavaa, mikäli kokouspöytäkirjat ovat puutteellisesti laadittuja. Kokouspöytäkirjojen merkitys näyttäisi kasvavan silloin, kun yhtiö on jo valmiiksi ongelmassa.

Yhtenä suhteellisen yleisenä virheenä ja puutteena esiintyy osakeyhtiölain vastaisia lähipiirilainoja, joista voi muodostua olennaisia raportoitavia seikkoja. Lähipiirilainojen osalta ei ole välttämättä laadittu hallinnollisia asiakirjoja esimerkiksi päätösten ja sopimusten osalta. Asiakirjojen puutteellisuus saattaa myös heijastua kirjanpitoon ja tilinpäätökseen, koska kirjanpidon perusteeksi ei ole asianmukaisia liitteitä. Kirjanpidon asianmukaiseen järjestämiseen liittyy tutkimuksen perusteella usein virheitä ja puutteita. Kirjanpitoon tai tilinpäätökseen liittyvien virheiden ja puutteiden osalta kirjanpitoa ei ole järjestetty asianmukaisesti, jolloin kyseessä on myös hallinnollinen virhe. Näiden vaikutukset voidaan tosin usein poistaa virheiden korjauksilla ja puutteiden täydennyksillä.

Tutkimuksen kohteissa olevissa osakeyhtiöissä erilaiset rekisteri-ilmoitusten laiminlyönnit tai puutteet ovat yleisiä virheitä. Nämäkin virheet ovat yleensä vähäpätöisiä, mutta rekisteri-ilmoitukseen kohdistuu myös olennaisia virheitä ja puutteita, jotka voivat johtaa raportointiin tilintarkastuskertomuksessa. Tyypilliseksi olennaiseksi rekisteri-ilmoituksen laiminlyönniksi nousi negatiivisen oman pääoman rekisteri-ilmoituksen laiminlyönti.

Edellisten havaintojen lisäksi tutkimuksen kohteena olevissa yrityksissä esiintyy usein myös vaarallisia työhdistelmiä. Niitä ei toisaalta voida yleensä poistaa pienyhtiöistä, koska

toimintaan osallistuvia henkilöitä on vähän. Vaarallisista työyhdistelmistä ei välttämättä muodostu olennaisia käytännön ongelmia pienyhtiöissä ja omistajayrittäjän henkilökohtainen valvonta ja kontrolli voinee olla riittävää pienyhtiön tarpeisiin.

Edellä esitetyt osa-alueet ovat tutkimuksen perusteella yleisimpiä osa-alueita, joissa hallinnollisia virheitä ja puutteita esiintyy. Suorat varojenjako liittyvät virheet ja puutteet nähtiin tutkimuksen perusteella harvinaisemmiksi, joskin niistä voi usein muodostua olennaisia seikkoja. Merkittävistä sopimuksista ei vaikuttaisi muodostuvan ainakaan suoranaisia hallinnollisia virheitä ja puutteita. Sopimukseen liittyvät havainnot vaikuttivat liittyvän niiden puuttumiseen tai niistä esiintyviä asioita ei ole huomioitu kirjanpidossa tai tilinpäätöksessä. Virheet ja puutteet ovat tutkimuksen perusteella harvinaisempia myös osakasluetteloiden ylläpidon ja yhtiöjärjestyksen noudattamisen osalta. Osakasluettelot saattavat usein puuttua pienissä yhtiöissä, mutta tästä ei muodostu useinkaan käytännön ongelmia, koska yhtiön omistusrakenteissa ei ole useinkaan epäselvyyksiä. Toiminnan jatkuvuuden edellytyksiin liittyvät virheellisyudet heijastuivat useimmiten puutteellisiin tilinpäätöstietoihin tai puutteelliseen dokumentoituun arviointiin ja käsittelyyn. Toiminnan jatkuvuuden ongelmien epäiltiin yleistyvän nyt koronaviruksen aikana.

Hallinnollisten virheiden ja puutteiden esiintyvyys ja yleisyys oletettavasti riippuu tarkastettavasta yhtiöstä itsestään, joten eri osa-alueet voivat korostua eri yhtiöissä. Tutkimuksen havaintojen pohjalta voidaan muodostaa ainakin suuntaa antavaa kuvaa siitä, millaisiin osa-alueisiin saattaa useammin muodostua hallinnollisten virheiden ja puutteiden riski. Tämän pohjalta tilintarkastaja voi ainakin harkita ja arvioida, sisältyykö mahdolliseen tarkastettavaan yritykseen tutkimuksessa nousseita mahdollisia hallinnollisten virheiden ja puutteiden riskejä. Kokonaisuutena arvioiden hallinnolliset virheet ja puutteet eivät useinkaan ole toisistaan irrallisia osa-alueita. Virheet ja puutteet yhdessä osa-alueessa voivat heijastua toiseen osa-alueeseen. Tästä johtuen virheiden ja puutteiden kategorisoinnissa on hyvä tiedostaa asioiden päällekkäisyys. Riskitekijät yhdessä osa-alueessa voivat muodostaa riskejä myös toiseen osa-alueeseen.

Tutkimuksen pohjalta voidaan havaita millaisia virheitä ja puutteita on ainakin havaittu hallinnon tarkastuksien aikana. Vaikka tutkimuksen kohteena on ollut suhteellisen pieni määrä osakeyhtiöitä, ne tuskin poikkeavat erittäin merkittävästi muista suomalaisista vastaavista osakeyhtiöistä. Oletettavasti näissä yhtiöissä esiintyy vastaavanlaisia ongelmia. Yleistettävää johtopäätöstä on kuitenkin haastavaa tehdä siitä, kuinka yleisiä ja olennaisia kyseiset hallinnolliset virheet ja puutteet ovat. Tutkimuksen pohjalta havaitut hallinnolliset virheet ja

puutteet eivät välttämättä myöskään muodosta tyhjentävää listaa siitä, millaisia hallinnollisia virheitä ja puutteita kaiken kaikkiaan esiintyy. Hallinnollisten virheiden ja puutteiden osalta on myös hyvä huomata, että lainsäädäntö ja yrityksiin kohdistettavat hallinnolliset velvoitteet voivat muuttua ajan myötä. Tällöin osa tutkimuksen havainnoista ei välttämättä ole enää relevantteja, mikäli niihin kohdistuvat vaatimukset olisi esimerkiksi poistettu lainsäädännöstä. Toisaalta myöhemmin säädettävien hallinnollisten velvoitteiden osalta saattaa muodostua hallinnollisia virheitä ja puutteita, joita ei olisi ollut mahdollistakaan havaita ja tutkia tämän tutkimuksen aikana.

6.1.2 Millaisia perusteita havaintojen olennaisuusarvioinnissa käytetään

Toisena tutkimuskysymyksenä kysyttiin sitä, millaisia perusteita havaintojen olennaisuusarvioinnissa käytetään. Tutkimuksen perusteella tilintarkastajan raportointi perustuu aina kokonaisharkintaan. Tästä johtuen olennaisuusarvioinnin perusteista ei voida tehdä yleistettäviä ohjeistuksia, mitkä asiat aina vaikuttaisivat havainnon olennaisuuteen. Joissakin tilanteissa havaittu virhe ja puute saattaa olla olennainen, mutta toisessa tilanteessa vastaava havainto ei välttämättä ole niin olennainen, että siitä raportoitaisiin esimerkiksi tilintarkastuskertomuksessa.

Hallinnon tarkastuksissa havaittujen virheiden ja puutteiden arviointiin näyttäisi vaikuttavan myös havaintojen luonne. Hallinnolliset virheet ja puutteet eivät välttämättä useinkaan ole euromääräisiä tai ne saattavat olla euromääräisesti vähäpätöisiä, mutta luonteensa puolesta olennaisia. Olennaisuusarviointia ei voida välttämättä tehokkaasti ankkuroida tilinpäätöksestä johdettaviin euromääräisiin olennaisuusrajoihin. Subjekttiivisen tilintarkastajan henkilökohtaisen harkinnan merkitys korostuu arvioitaessa hallinnollisia virheitä ja puutteita sekä niiden olennaisuutta. Tämä voi kasvattaa mahdollisuutta sille, että tilintarkastajat saattavat päätyä erilaisiin johtopäätöksiin kerättyjen havaintojen pohjalta. Olennaisuutta harkittaessa tilintarkastajat saattavat painottaa erilaisia asioita.

Vaikka olennaisuusarviointi onkin kokonaisharkinnan lopputulos, vaikuttaa osa harkinnan kohteista olevan yleisempiä, joita tilintarkastajat pohtivat raportoidessaan hallinnon tarkastuksen havaintoja. Olennaisuusarvioinnin perusteista nousi esille mahdollisen vahingonkorvausvelvollisuuden arviointi sekä rikkooko virhe tai puute jonkun kolmannen osapuolen oikeuksia. Arvioinnin perusteluissa pohditaan myös tilinpäätöksen lukijoiden perusteltuja

tarpeita saada tietoa harkinnan kohteena olevasta seikasta. Hallinnollisten virheiden ja puutteiden osalta arvioidaan myös, kuinka laajalle niiden vaikutukset ulottuvat ja ovatko ne yksittäisiä vai usein toistuvia. Lisäksi arvioinnissa pohditaan ainakin virheiden ja puutteiden tahallisuuden ja törkeyden tasoa.

Osa virheistä ja puutteista olivat selkeästi useammin olennaisia, jolloin niistä raportoidaan useammin tilintarkastuskertomuksessa. Negatiivisen oman pääoman rekisteröinnin laiminlyönti, lähipiirille annetut osakeyhtiölain vastaiset lähipiirilainat ilman liiketaloudellista perustetta ja varauman sisältävä tai kielteinen lausunto nähtiin tyypillisiksi seikoiksi, jotka muodostavat usein perusteen huomauttamiselle tilintarkastuskertomuksessa. Tilinpäätöksen valmistumisesta ja yhtiökokouksen järjestämisestä myöhässä annetaan toisinaan myös huomautuksia. Nämä virheet ja puutteet eivät välttämättä kuitenkaan aina ole kokonaisarvioinnin perusteella olennaisia, joten huomautusta ei välttämättä aina anneta tilintarkastuskertomuksessa. Toiminnan jatkuvuuden olennaisesta epävarmuudesta annettuun liitetietoon viitataan tilintarkastuskertomuksessa lisätiedolla. Näitä lisätietoja ei kuitenkaan nähty erityisen yleisiksi, joskin nyt koronaviruksen aikana lisätietojen epäiltiin mahdollisesti yleistyvän.

Tutkimuksen kohteena olevien mikrokokoisten, pienten ja keskisuurten osakeyhtiön osalta perusteltuja tietotarpeita vaikuttaisi olevan usein mahdollisilla velkojilla. Tilintarkastuskertomuksessa esitetyt seikat voivat antaa olennaisia tietoja velkojille tarkastuksen kohteena olleen yhtiön kyvystä selviytyä veloistaan. Mahdolliset virheet ja puutteet saattavat myös loukata muun muassa velkojien oikeuksia. Tosin myös muiden sidosryhmien nähtiin hyötyvän hallinnon tarkastuksesta. Hallinnollisten asioiden asianmukaisen hoitamisen nähtiin toisaalta olevan tärkeää myös valvonnan kohteena olevan johdon oikeusturvan kannalta. Mahdolliset laiminlyönnit voivat johtaa johdon vahingonkorvausvelvollisuuden muodostumiseen. Koska pieniyhtiöissä on usein omistajajohto, tutkimuksen perusteella osakkeenomistajien oikeuksien valvonta ei korostu niin merkittävästi. Mikäli osakkeenomistajia on useita tai omistus ja johto ovat eriytyneet, osakkeenomistajat nähtiin keskeiseksi hallinnon tarkastuksen hyötyjäksi.

6.1.3 Tutkimuksen perusteella esitettävät suositukset

Tutkimuksen perusteella hallinnollisten virheiden ja puutteiden esiintyvyyttä saattaa usein selittää ainakin mikrokokoisten, pienten ja keskisuurten osakeyhtiöiden johdon tietämättömyys hallinnollisista velvoitteista. Vaikuttaisi siltä, että hallinnollisten virheiden ja puutteiden

ehkäisyssä kommunikoinnin merkitys korostuu. Johtohenkilöiden olisi suositeltavaa olla tarvittaessa yhteydessä tilintarkastajaan tai kirjanpitäjään ongelmallisissa tilanteissa. Jotta johtohenkilöt tunnistaisivat mahdolliset ongelmatilanteet, olisi tilintarkastajan ja kirjanpitäjän suositeltavaa aktiivisesti keskustella johdon kanssa sekä valistaa johtoa mahdollisista osa-alueista, joista voi muodostua hallinnollisia virheitä ja puutteita. Mikäli osakeyhtiöllä ei ole valittuna tilintarkastajaa ja yrittäjä tekee itse kirjanpidon, tutkimuksen tulosten pohjalta yrittäjien olisi suositeltavaa tutustua ja kartoittaa heihin kohdistuvia hallinnollisia velvoitteita ainakin keskeisimpien osa-alueiden osalta jo heidän omankin oikeusturvansa kannalta.

Hallinnollisten virheiden ja puutteiden osalta harkinnan sekä olennaisuusarvioinnin perusteleva vaikutus korostuvan henkilökohtaisen subjektiivisen harkinnan korostuessa. Tilintarkastajien onkin syytä kiinnittää huomiota perustelujen täsmälliseen ja riittävään kattavaan dokumentointiin. Tutkimuksen perusteella tilintarkastajan työtä saatetaan kyseenalaistaa, jolloin tilintarkastajan oman oikeusturvan kannalta on tärkeää, että hän voi osoittaa toimineensa huolellisesti ja hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Dokumentoinnin merkitys korostuu tällaisen toiminnan jälkikäteisessä osoittamisessa.

6.2 Jatkotutkimusehdotukset

Tämän tutkimuksen havaintojen pohjalta on mahdollista laajentaa osakeyhtiöiden hallinnon tarkastuksissa havaittujen virheiden ja puutteiden sekä raportoinnin tutkimusta. Aiemmin esitetyssä taulukossa 3 esitetty lista havaituista erilaisista virheistä ja puutteista voi muodostaa pohjan mahdolliselle kvantitatiiviselle jatkotutkimukselle. Listauksen pohjalta voisi olla mahdollista tutkia virheiden ja puutteiden esiintyvyyttä ja olennaisuutta esimerkiksi kyselylomakkeen avulla. Kvantitatiivisen tutkimuksen avulla olisi mahdollista saada suurempia vastausmääriä ja mahdollisesti tilastollisesti merkitseviä tuloksia, joiden pohjalta saataisi olla mahdollista tehdä myös yleistettäviä johtopäätöksiä havaituista hallinnollisista virheistä ja puutteista.

Hallinnollisia virheitä ja puutteita sekä niiden raportointia voisi tutkia myös asunto-osakeyhtiöiden näkökulmasta. Asunto-osakeyhtiöt ovat hyvin yleinen ilmiö Suomessa, joten aiheen tutkiminen myös asunto-osakeyhtiöiden näkökulmasta voisi olla perusteltu. Airaksisen et al. (2018a, 246) mukaan osakeyhtiössä yleistöimivaltaa käyttää hallitus, mutta asunto-osakeyhtiössä se kuuluu yhtiökokoukselle. Asunto-osakeyhtiöiden toimielinten välinen valta ja vastuu jakautuu täten erilaisella tavalla verrattuna osakeyhtiöihin, jolloin asunto-osakeyhtiöiden hallintoon liittyvät ongelmat ja haasteet saattavat olla erilaisia. Huomionarvoista on

myös se, että asunto-osakeyhtiön toiminnan tarkoitus on erilainen verrattuna osakeyhtiön toiminnan tarkoitukseen. Asunto-osakeyhtiöiden yhtiökokouksen muodostavat lähtökohtaisesti yksittäiset taloyhtiöiden osakkeita omistavat henkilöt. Osa on hankkinut asunto-osakeyhtiön osakkeita, jotta he voivat asua kyseisen taloyhtiön huoneistossa. Toisille osakkeenomistajille kyseessä voi olla sijoituskohde, eivätkä he henkilökohtaisesti asu kyseisessä taloyhtiössä. Näkemykset taloyhtiön asioiden hoitamisesta voivat poiketa jo tästä asetelmasta johtuen, josta saattanee muodostua erimielisyyksiä tai riitatilanteita osakkeenomistajien välillä. Mahdolliset riitaisuudet mahdollisesti aiheuttavat hallinnollisia ongelmia, joista voi muodostua hallinnollisia virheitä ja puutteita. Koska asunto-osakeyhtiöt ovat luonteensa puolesta melko erilaisia verrattuna osakeyhtiöihin, muodostavat ne potentiaalisen tutkimuskohteen, jota voisi tutkia samasta perusasetelmasta, josta tämä tutkimus on tehty.

Tämän tutkimuksen aikana nousi esille epäilyjä toiminnan jatkuvuuteen liittyvien ongelmien lisääntymisestä pienyhtiöiden kohdalla nyt koronaviruksen aikana. Koronaviruksen vaikutukset tilintarkastajan työhön voisi olla myöhemmin yksi potentiaalinen tutkimuksen kohde. Tutkimuksella voisi pyrkiä vastaamaan kysymykseen, onko koronaviruksella ollut vaikutuksia tilintarkastajan suunnittelemiin ja toteuttamiin tilintarkastustoimenpiteisiin sekä havaintojen raportointiin. Jos on, niin tutkimuksella voisi pyrkiä vastaamaan, millaisia vaikutukset ovat olleet. Tällaisen tutkimuksen toteuttaminen lienee perusteltua aikaisintaan syksyllä 2021. Tilintarkastajat tarkastavat merkittäviä määriä pienyhtiöiden tilikausien 2020 tilinpäätöksiä kevään 2021 aikana, jolloin heille oletettavasti muodostuu kattavaa näkemystä koronaviruksen vaikutuksista heidän työhönsä.

LÄHDELUETTELO

Airaksinen, M., Pulkkinen, P. & Rasinaho, V. (2018a) Osakeyhtiölaki 1. Helsinki. Alma Talent Oy.

Airaksinen, M., Pulkkinen, P. & Rasinaho, V. (2018b) Osakeyhtiölaki 2. Helsinki. Alma Talent Oy.

Bell, T., Doogar, R. & Solomon, I. (2008) Audit Labors Usage and Fees under Business Risk Auditing. *Journal of Accounting Research*, Vol. 46, No. 4, 729-760.

Blay, A., Moon, J. & Paterson, J. (2016) There's No Place Like Home: The Influence of Home-State Going-Concern Reporting Rates on Going-Concern Opinion Propensity and Accuracy. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 35, No. 2, 22-51.

Blokdijk, H., Driehuisen, F., Simunic, D. & Stein, M. (2003) Factors Affecting Auditors' Assessments of Planning Materiality. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 22, No. 2, 297-307.

Blummé, N. (2008) Osakeyhtiön tilintarkastus. Helsinki. Talentum.

Bowlin, K., Hobson, J. & Piercey, M. (2015) The Effects of Auditor Rotation, Professional Skepticism, and Interactions with Managers on Audit Quality. *The Accounting Review*, Vol. 90, No. 4, 1363-1393.

Brender, N., Yzeiraj, B. & Fragniere, E. (2015) The management audit as a tool to foster corporate governance: an inquiry in Switzerland. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 30, 8/9, 785-811.

Burrowes, A. & Persson, M. (2000) The Swedish management audit: a precedent for performance and value for money audits. *Managerial Auditing Journal*, 15/3, 85-96.

Buuren, J., Koch, C., Amerongen, N. & Wright, A. (2018) Evaluating the Change Process for Business Risk Auditing: Legitimacy Experiences of non-Big 4 Auditors. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 37, No. 2, 249-269.

Carsello, J., Vanstraelen, A. & Willenborg, M. (2009) Rules Rather than Discretion in Audit Standards: Going-Concern Opinions in Belgium. *The Accounting Review*, Vol. 84, No. 5, 1395-1428.

Carson, E., Fargher, N., Geiger, M., Lennox, C., Raghunandan, K. & Willekens, M. (2013) Audit Reporting for Going-Concern Uncertainty: A Research Synthesis. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 32, 1, 353-384.

Choudhary, P., Merkley, K. & Schipper, K. (2019) Auditors' Quantitative Materiality Judgments: Properties and Implications for Financial Reporting Reliability. *Journal of Accounting Research*, Vol. 57, No. 5, 1303-1351.

Cuevas-Rodriguez, G., Gomez-Mejia, L. & Wiseman, R. (2012) Has Agency Theory Run its Course?: Making the Theory more Flexible to Inform the Management of Reward Systems. *Corporate Governance: An International Review*, 20, 6, 526-546.

Dennis, I. (2010) What Do You Expect? A Reconfiguration of the Audit Expectations Gap. *International Journal of Auditing*, 14, 130-146.

DeZoort, T., Holt, T. & Stanley, J. (2019) A Comparative Analysis of Investor and Auditor Materiality Judgements. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 38, No. 3, 149-166.

Edwards, W. (1995) Number Magic, Auditing Acid and Materiality – A Challenge for Auditing research. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 14, No. 2, 176-187.

Eilifsen, A. & Messier, W. (2015) Materiality Guidance of the Major Public Accounting Firms. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*. Vol. 34, No. 2, 3-26.

Eisenhardt, K. (1989) Agency Theory: An Assessment and Review. *Academy of Management Review*, Vol. 14, No. 1, 57-74.

Eutsler, J., Norris, A. & Trompeter, G. (2018) A Live Simulation-Based Investigation: Interactions with Clients and Their Effect on Audit Judgment and Professional Skepticism. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 37, No. 3, 145-162.

Flick, U. (2014) *The SAGE handbook of qualitative data analysis*. Los Angeles. SAGE.

Gao, P. & Zhang, G. (2019) Auditing Standards, Professional Judgment, and Audit Quality. *The Accounting Review*, Vol. 94, No. 6, 201-225.

Gomez-Mejia, L. & Balkin, D. (1992) Determinant of Faculty Pay: An Agency Theory Perspective. *Academy of Management Journal*, Vol. 35, No. 5, 921-955.

Gray, G., Turner, J., Coram, P. & Mock, T. (2011) Perceptions and Misperceptions Regarding the Unqualified Auditor's Report by Financial Statement Preparers, Users, and Auditors. *Accounting Horizons*, Vol. 25, No. 4, 659-684.

Gubrium, J., Holstein, J., Marvasti, A. & McKinney, K. (2012) *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Habib, A. (2013) A meta-analysis of the determinants of modified audit opinion decisions. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 28, No. 3, 184-216.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tilintarkastuslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 70/2016 vp.

Halonen, K. & Steiner, M-J. (2009) *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. Helsinki. Talentum Media.

Helminen, S. (2007) Osakeyhtiölaki pienyhtiön näkökulmasta. *Defensor Legis*, 4/2007, 503-516.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hogan, C. & Wilkins, M. (2008) Evidence on the Audit Risk Model: Do Auditors Increase Audit Fees in the Presence of Internal Control Deficiencies? *Contemporary Accounting Research*. Vol. 25, No. 1, 219-242.

Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-J. (2017) *Tilintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussäätely: kommentaari*. Helsinki. Alma Talent.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M-J. (2017) Tilintarkastus: asiakkaan opas. Helsinki. Alma Talent Oy.

Houston, R., Peters, M. & Pratt, J. (1999) The Audit Risk Model, Business Risk and Audit-Planning Decisions. The Accounting Review, Vol. 74, No. 3, 281-298.

Immonen, R. & Nuolimaa R. (2017) Osakeyhtiöoikeuden perusteet. Helsinki. Alma Talent Oy.

Jensen, M. & Meckling, W. (1976) Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. Journal of Financial Economics, 3, 305-360.

Kang, Y., Piercey, D. & Trotman, A. (2020) Does an Audit Judgment Rule Increase or Decrease Auditors' Use of Innovative Audit Procedures? Contemporary Accounting Research, Vol. 37, No. 1, 297-321.

Kang, Y., Trotman, A. & Trotman, K. (2015) The effect of an Audit Judgment Rule on audit committee members' professional skepticism: The case of accounting estimates. Accounting, Organizations and Society, 46, 59-76.

Kaplan, S. & Williams, D. (2012) The changing relationship between audit firm size and going concern reporting. Accounting, Organizations and Society, 37, 322-341.

Kettunen, P. (2016) Hallinnon tarkastus vaatii selkiyttämistä. [verkkodokumentti]. [Viitattu 27.10.2020]. Saatavilla

<https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/tilintarkastuksen-asiantuntijoille/hallinnon-tarkastus-vaatii-selkiyttamista>

Knechel, R. & Vanstraelen, A. (2007) The Relationship between Auditor Tenure and Audit Quality Implied by Going Concern Opinions. Auditing: A Journal of Practice & Theory, Vol. 26, No. 1, 113-131.

Koh, H. & Woo, E-S. (1998) The expectation gap in auditing. Managerial Auditing Journal, 13/3, 147-154.

Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. (2005) Laadulliset menetelmät kauppatieteissä. Tampere. Vastapaino.

Kosonen, L. (2005) Vaarinpidosta virtuaaliaikaan: Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Väitöskirja. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Acta Universitatis Lappeenrantaensis.

Krishnan, G. & Wang, C. (2015) The Relation between Managerial Ability and Audit Fees and Going Concern Opinions. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 34, No. 3, 139-160.

Messier, W., Martinov-Bennie, N. & Eilifsen, A. (2005) A Review and Integration of Empirical Research on Materiality: Two Decades Later. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 24, No. 2, 153-187.

Mihret, D. (2014) How can we explain internal auditing? The inadequacy of agency theory and a labor process alternative. *Critical Perspectives on Accounting*, 25, 771-782.

Miller, T., Cipriano, M. & Ramsay, R. (2012) Do auditors assess inherent risk as if there are no controls? *Managerial Auditing Journal*, Vol. 27, No. 5, 448-461.

Moroney, R. & Trotman, K. (2016) Differences in Auditors' Materiality Assessments When Auditing Financial Statements and Sustainability Reports. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 33, No. 2, 551-575.

Mähönen, J. (2008) Tilintarkastaja väärinkäytösten paljastajana. *Defensor Legis*, 4/2008, 584-605.

Mähönen, J. & Villa, S. (2006a) Osakeyhtiö 1, Yleiset opit. Helsinki. WSOYpro.

Mähönen, J. & Villa, S. (2006b) Osakeyhtiö 3, Corporate governance. Helsinki. Talentum.

Mähönen, J. & Villa, S. (2011) Tärkeät päätökset ja toimivalta osakeyhtiössä. *Lakimies*, 1/2011, 3-18.

Mähönen, J. & Villa, S. (2012) Osakeyhtiö 2, Pääomarakenne ja rahoitus. Helsinki. Talentum.

- Nelson, M. & Tan, H-T. (2005) Judgement and Decision Making Research in Auditing: A Task, Person, and Interpersonal Interaction Perspective. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 24, 41-71.
- Peecher, M., Solomon, I. & Trotman, K. (2013) An accountability framework for financial statement auditors and related research questions. *Accounting, Organizations and Society*, 38, 596-620.
- Porter, B. (1993) An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap. *Accounting and Business Research*, 24, 93, 49-68.
- Pratt, M. & Van Peurse, K. (1993) Towards a conceptual framework for auditing. *Accounting Education*, 2, 1, 11-32.
- Pönkä, V. (2013a) Yhtiön etu – osakeyhtiöoikeudellinen näkökulma 1. *Lakimies*, 1/2013, 21-34.
- Pönkä, V. (2013b) Yhtiön etu – osakeyhtiöoikeudellinen näkökulma 2. *Lakimies*, 2/2013, 215-229.
- Ratsula, N. (2016) *Yrityksen sisäinen valvonta*. Helsinki. Edita Publishing Oy.
- Riistama, V. (1999) *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. Porvoo. WSOY.
- Roberts, R. & Dwyer, P. (1998) An Analysis of Materiality and Reasonable Assurance: Professional Mystification and Paternalism in Auditing. *Journal of Business Ethics*, 17, 569-578.
- Roth, K. & O'Donnel, S. (1996) Foreign Subsidiary Compensation Strategy: An Agency Theory Perspective. *Academy of Management Journal*, Vol. 39, No. 3, 678-703.
- Ruhnke, K. & Schmidt, M. (2014) Misstatements in Financial Statements: The Relationship between Inherent and Control Risk Factors and Audit Adjustments. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 33, No. 4, 247-269.

Ruohonen, J. (2020) Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana. Helsinki. Alma Talent Oy.

Ruuska, R. (2017) Hallinnon tarkastus - Mitä sen on ja mitä sen pitäisi olla? [verkkodokumentti]. [Viitattu 30.9.2020]. Saatavilla

<https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/tilintarkastuksen-asiantuntijoille/hallinnon-tarkastus-mita-se-on-ja-mita-sen-pitaisi-olla>

Ruuska, R. (2019) Hallinnon tarkastus – täsmennystä kiitos! [verkkodokumentti]. [Viitattu 30.9.2020]. Saatavilla

<https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/tilintarkastuksen-asiantuntijoille/hallinnon-tarkastus-tasmennysta-kiitos>

Salo, M. (2015) Hyvä liiketoimintapäätös ja johdon vastuu. Väitöskirja. Vaasan yliopisto. Vaasan kauppateollinen tiedekunta. Helsinki. Talentum.

Satopää, R. (2019) Hyvän tilintarkastustavan käsitteellistäminen ja käytännön muotoutuminen: Tutkimus pienyritysten tilintarkastamisesta. Väitöskirja. Turun yliopisto, Turun kauppa-
korkeakoulu. Annales Universitatis Turkuensis.

Savela, A. (2010) Osakeyhtiölain yhdenvertaisuusperiaate. Defensor Legis, 1/2010, 3-24.

Savela, A. (2015) Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. Helsinki. Talentum.

Sjögrén, H., Syrjä, P. & Villa, S. (2008) Osakeyhtiölain maksukykyisyyden käsitteen tilastollinen tarkastelu. Defensor Legis, 3/2008, 448-459.

Stewart, T. & Kinney, R. (2013) Group Audits, Group-Level Controls, and Component Materiality: How Much Auditing Is Enough? The Accounting Review, Vol. 88, No. 2, 707-737.

Suomen Tilintarkastajat ry (2020) Mitä on hyvä tilintarkastustapa? [verkkodokumentti]. [Viitattu 1.10.2020]. Saatavilla

<https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-on-hyva-tilintarkastustapa>

Torpo, T. (2012) Tilintarkastusverkoston muodostuminen ja toiminta toimivan johdon vallinnassa olevassa osakeyhtiömuotoisessa yrityksessä. Väitöskirja. Turun yliopisto. Turun kauppakorkeakoulu. Sarja A-8:2012.

Tuokko, Y. (2018) Mieli-pide: Tilintarkastuksen yhteiskunnallinen merkitys on unohdettu. [verkkodokumentti]. [Viitattu 30.9.2020]. Saatavilla <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/mielipide-tilintarkastuksen-yhteiskunnallinen-merkitys-on-unohdettu/4cbe35df-b03a-3021-884c-c30ddb1f6fc3>

Vahtera, V. (2011) Vaikutusvallan väärinkäytön kriteerien arvioiminen. Defensor Legis, No. 5/2011, 613-625.

Vahtera, V. (2014) Osakeyhtiön varojenkäytön hyväksyttävyyden arvioitaessa velallisen epärehellisyyttä ja osakeyhtiön laitonta varojenjakoja. Edilex, 285-299.

Vahtera, V. (2017) Konkurssiin menneen osakeyhtiön entinen hallituksen jäsen tuomittiin yli 400.000 euron vahingonkorvauksiin yhtiön sopimuskumppanille oman pääoman menettämistä koskevan ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnin seurauksena. Oikeustapauskommentti. Edilex.

Villa, S. (2008) Onko yhdenvertainen kohtelu aina tasavertaista? Lakimies 4/2008, 563-581.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

HAASTATTELUKYSYMYKSET

---

1. Haastateltavan tausta

- Mikä on tilintarkastajaluokkasi? (HT / KHT / JHT)
- Kuinka monta vuotta olet työskennellyt tilintarkastajana?
- Kuinka monta mikrokokoista, pientä tai keski suurta osakeyhtiöasiakasta sinulla on suurin piirtein?

2. Hallinnon tarkastuksen määritelmä, hyödyt ja haasteet

- Miten määrittelisit hallinnon tarkastuksen ja mitä siihen sisältyy?
  - *Onko hallinnon tarkastus käytännön työssä vain laillisuusvalvontaa ja huomioidaanko tarkoituksenmukaisuuskysymyksiä ollenkaan?*
- Mitä hallinnon tarkastuksella pyritään saavuttamaan / mikä on sen tarkoitus?
- Ketkä hyötyvät hallinnon tarkastuksesta? Miksi?
- Millaisia ongelmia tai haasteita hallinnon tarkastukseen liittyy? Miksi?
  - *Väärinkäytösten havaitseminen?*
  - *Toiminnan jatkuvuuteen liittyvän olennaisen epävarmuuden havaitseminen?*

3. Hallinnon tarkastuksien aikana havaitut virheet ja puutteet sekä niiden raportointi

- Millaisia virheitä ja puutteita olet havainnut hallinnon tarkastuksien aikana?
- Kuinka usein virheitä ja puutteita esiintyy hallinnon tarkastuksien aikana?
- Miten raportoit havaitut virheet ja puutteet, vai vaihteleeko raportointimuoto?
  - *Miksi raportoitu kyseisellä tavalla? / Olennaisuusarvioinnin perusteet?*
- Millaisiin asioihin osakeyhtiöiden kannattaisi keskittyä, jotta hallinnollisia virheitä tai puutteita kyettäisiin ehkäisemään ennakoon? Miksi?

Hallinnon tarkastuksen keskeisiä käytännön kohteita kirjallisuuden perusteella

1. Kirjanpidon ja varainhoidon asianmukainen järjestäminen sekä vakuutukset
2. Sisäinen valvonta
3. Johdon päätöksenteon lainmukaisuus ja toimielimien kokouspöytäkirjat
4. Merkittävimmät sopimukset
5. Varojenjak
6. Lähipiirin kanssa tehdyt liiketoimet
7. Osakasluettelon ylläpito
8. Rekisteri-ilmoitukset ja veroasiat
9. Yhtiöjärjestyksen ja yhtiösopimuksen noudattaminen
10. Toiminnan jatkuvuuden edellytykset

4. Sana on vapaa

- Mahdolliset muut aiheeseen liittyvät kommentit ja mahdolliset aiempien vastausten täydennykset?
-